

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

HALİD ZİYA UŞAKLIGİL

BİR SEVDA HİKÂYESİ

 KAPRA

HALİD ZİYA UŞAKLIĞIL

BİR SEVDA HİKÂYESİ

Bir Sevda Hikâyesi, edebiyatımızda hikâye türünün önemli temsilcilerinden Halid Ziya Uşaklıgil'in sade bir Türkçeyle kaleme aldığı hikâyelere bir geçiş eseridir. Uşaklıgil'in kendi hayatından da derin izler taşıyan hikâyelerinde mahalle yaşamı, gündelik hadiseler, toplumun farklı kesimlerinden karakter tabloları özellikle de çocuklar zarif ve sanatlı bir üslupla anlatılır. Modern hikâye türünün erken bir habercisi olarak tanımlayabileceğimiz bu hikâyelerde toplumcu gerçekçiliğin trajik izlerine de rastlamak mümkündür. Hayatı en gerçekçi sahnelerle, çarpıcı durumlar ve çatışmalarla betimleyen Halid Ziya'nın *Bir Sevda Hikâyesi* adlı eserini Sercan Ceylan yayıma hazırladı.

Halid Ziya'nın bütün rikkatini, bütün şuhluğunu, bütün vakar ve şahsiyetini ancak küçük hikâyelerinde görmek mümkündür.

– Mehmet Rauf

Kendinden öncekilerin vücuda getirmeye çalıştıkları hikâye dili Halid Ziya ile esaslı şeklini bulmuştur. Dil ile beraber hikâyeyi masaldan ayıran vasıflar da gene onun eserleriyle ilkin edebiyatımızda etraflı bir surette görülmüştür.

– Mustafa Nihat Özön

ISBN: 978-625-7419-86-4

9 786257 419864

KAPRA
YAYINCILIK

 /kaprayayinlari
 /kaprayayinlari
 /kaprayayinlari

BİR SEVDA HİKÂYESİ / Halid Ziya Uşaklıgil

GENEL YAYIN YÖNETMENİ
Kadir Yılmaz

YAYIMA HAZIRLAYAN
Sercan Ceylan

EDİTÖR
Davut Yıldız

SON OKUMA
Yağmur Yıldırım

KAPAK GÖRSELİ
Fausto Zonaro, *Al Sole (In the Sun)*, 1884

KAPAK TASARIM
FOLX

SAYFA DÜZENİ
Oğuz Yılmaz

BASIM VE CİLT
Repar Dijital Matbaası

BASKI
Kasım 2021 - 1. Basım

ISBN
978-625-7419-86-4

SERTİFİKA NO
40675

Kapra Yayıncılık,
Repar Tasarım
Matbaa ve Reklamcılık
Ticaret Limited Şirketi'nin
tescilli markasıdır.

Mimar Sinan Mah.,
Selami Ali Efendi Cad.,
No: 5
34672 Üsküdar/İstanbul
Tel: 0 (212) 322 48 45

© Bu kitabın tüm hakları saklıdır.
Tanıtım amaçlı, kısa alıntılar
dışında metin ya da görseller
yayınevinin izni olmadan hiçbir
yolla çoğaltılamaz.

Ücretsiz PDF Kitap Arşivi - <https://trantey.org>

Halid Ziya Uşaklıgil (1865-1945)

Halid Ziya Uşaklıgil, aslen Uşaklı olan, İzmir'e yerleştikten sonra "Uşşakizâdeler" adıyla tanınan köklü ve zengin bir ailenin mensubudur. Halid Ziya, babasının halı ticareti için yerleştiği İstanbul'da 1865 yılında dünyaya gelir ve Mercan'daki bir mahalle mektebinde başladığı eğitimine Fatih Askerî Rüştiyesinde devam eder. 1877 yılında patlak veren Doksan Üç Harbi, Uşaklıgil ailesinin işlerinin altüst olmasına sebep olur ve aile İzmir'e taşınmak zorunda kalır. Askerî Rüştiyeyi üçüncü sınıftayken bırakmak zorunda kalan Halid Ziya eğitime İzmir'de devam eder. İzmir Rüştiyesi ve Fransızca eğitim veren Mekitarist Mektebinde ortaöğrenimini tamamlar. Ailesinin yaşadığı maddi sıkıntılar dolayısıyla yükseköğrenime devam edemez. Bazı özel hocalardan aldığı İngilizce ve Almanca derslerinin yanında küçük yaşlardan beri tutkuyla sürdürdüğü tiyatro ve roman okumalarına kendi başına devam eder.

1885 yılında İzmir Rüştiyesinde Fransızca ve Türk edebiyatı öğretmeni olarak memuriyet hayatına başlayan Halid Ziya aynı zamanda Osmanlı Bankası'nın İzmir şubesinde mütercim olarak görev yapar.

1893 yılında İstanbul Reji İdaresi Muhaberat-ı Türkiye başkâtipliğine tayin edilen Halid Ziya çocukluğunun geçtiği İstanbul'da yaşamaya başlar. Reji İdaresi'ndeki on altı yıllık görevinden sonra 1909 yılında II. Abdülhamid'in yerine geçen Sultan V. Mehmed Reşad'ın başkâtipliğine tayin edilir. Üç yıllık başkâtiplik görevinden sonra sırasıyla Tütün İnhisarı İdare Meclisi başkanlığı ve Darülfünun Batı edebiyatı hocalığı görevlerinde bulunur.

Cumhuriyetin ilanından sonra aktif memuriyet hayatına son veren Halid Ziya tüm vaktini yazmaya ayırır. 1937 yılında oğlu Halil Vedat'ın intiharı Halid Ziya'nın üzerinde çok yıkıcı izler bırakır. Bu elim olaydan sonra daha da içine kapanan Halid Ziya Yeşilköy'deki köşküne kapanır ve ölümüne kadar burada tam bir inziva hayatı yaşar. Halid Ziya 27 Mart 1945'te hayata veda eder.

Türk edebiyatının en büyük romancıları arasında yer alan Halid Ziya'nın ilk romanları *Sefile*, *Nemide*, *Bir Ölünün Defteri*, *Ferdi ve Şürekâsı*, İzmir'de yayımlanan *Hizmet* gazetesinde tefrika edilir.

Halid Ziya'nın İstanbul'da yaşamaya başlamasıyla birlikte yazıları ve tefrika romanları da dönemin önemli gazete ve dergilerinden olan *Servet-i Fünûn*, *İkdam*, *Sabah* ve *Peyam-ı Sabah*'ta yayımlanmaya başlar.

Halid Ziya, Tevfik Fikret ve Cenap Şahabettin'le birlikte *Servet-i Fünun* edebiyatının en önemli temsilcileri arasında yerini alır. *Servet-i Fünun* dergisinde yayımlanan *Mai ve Siyah*, *Aşk-ı Memnu* ve sansür yüzünden tefrikası yarım kalan *Kırık Hayatlar* adlı romanları Türk edebiyatının en önemli eserleri arasında sayılır. Özellikle *Servet-i Fünun*'da tefrika edilen *Mai ve Siyah* onu Edebiyat-ı Cedide'nin en önemli romancısı yapar.

Roman, hikâye, tiyatro, hatırat, çeviri vb. alanlarda yetmiş yakın eser vermiş olan Halid Ziya Türk edebiyatının en üretken edebiyatçıları arasındadır.

Roman: *Sefile* (1885), *Nemide* (1889), *Bir Ölünün Defteri* (1889), *Ferdi ve Şürekâsı* (1894), *Mai ve Siyah* (1897), *Aşk-ı Memnu* (1900), *Kırık Hayatlar* (1924), *Nesl-i Ahir* (1990)

Öykü: *Bir İzdivacın Tarih-i Muaşakası* (1888), *Bir Muh-tıranın Son Yaprakları* (1888), *Küçük Fıkralar* (1896), *Bu muydu?* (1896), *Heyhat* (1896), *Bir Yazın Tarihi* (1900), *Solgun Demet* (1901), *Bir Şi'r-i Hayal* (1914), *Sepette Bu-*

lunmuş (1920), *Bir Hikâye-i Sevda* (1922), *Hepsinden Acı* (1934), *Aşka Dair* (1935), *Onu Beklerken* (1935), *İhtiyar Dost* (1937), *Kadın Pençesi* (1939), *İzmir Hikâyeleri* (1950)

Oyun: *Kâbus* (1918), *Fürüzan* (1918), *Fare*, (1924)

Düzyazı Şiir: *Mensur Şiirler* (1889), *Mezardan Sesler* (1889)

Anı: *Kırk Yıl* (1936), *Saray ve Ötesi* (1940-42), *Bir Acı Hikâye* (1942)

Hitabet: *Birkaç Yaprak* (1898)

Edebiyat Tarihi: *Garptan Şarka Seyyale-i Edebiye: Fransa Edebiyatının Numune ve Tarihi* (1885), *Hikâye* (1889), *Tarih-i Edebiyat-ı Garbiyeden Fransız Edebiyatı Dersleri* (1913), *Yunan Tarih-i Edebiyatı* (1912), *İspanyol Edebiyatı* (1913), *Alman Tarih-i Edebiyatı* (1914), *Latin Tarih-i Edebiyatı* (1915)

Makale: *Kenarda Kalmış* (1924), *Sanata Dair* (1938-63)

Diğer: *Hesap Oyunları* (1890), *Fransızca Muallimi* (1889), *Tuhfe-i Letaif* (1890), *Mebhasü'l-kıhf* (1890), *Bukalemun-ı Kimya* (1890), *Kanun ve Fenn-i Vilade* (1893) *İlm-i Sima* (1893)

Çeviri: *Demirhane Müdürü* (G. Ohnet, 1888) *Nâkil*, (öyküler, 1893-94)

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	9
BİR SEVDA HİKÂYESİ.....	19
UMUTSUZ BİR ARZU.....	27
GÜZEL ARTEMİSYA.....	39
SORUŞTURMA DAİRESİNDE.....	49
BAYRAM HEDİYESİ.....	55
KÜÇÜK KAMBUR.....	65
BİR VALİDE TARAFINDAN.....	79
GÜNLÜKTEN PARÇA.....	89
ADLİ BİR MESELE.....	101
BÜYÜKBABA.....	109
VEZNEDAR MUAVİNİ.....	117
RAİFE MOLLA.....	127
YELPAZE ALTINDA.....	135
TRAMVAYDA GELİRKEN.....	145
EKMEKÇİNİN BEYGİRİ.....	153
ÇOLAK MESUT.....	157
KOCA BAŞ.....	163
KEKLİK İSMAİL.....	169
RAMİZ HOCA.....	177
ALTIN NİNE.....	183
KIRDAAŞK.....	189

ÖN SÖZ

Modern Türk Hikâyesinin Eşiğinde: Halid Ziya

Halid Ziya Uşaklıgil (1866-1945), yaşadığı dönemde toplumsal ve estetik kaygıları başarıyla sentezleyebilmiş büyük romancılar ya da hikâyeciler gibi eseriyle kendi şahsiyeti bütünleşmiş yazarlar arasındadır. Onların eserlerinde gündelik yaşamın ince, zamana meydan okuyan duygularıyla nostaljik bir geçmiş özlemi iç içe geçer. Öyle ki hem edebî hem de toplumsal bir idealin peşinde koşan bu yazarların bir tarafı daima hüznölüdür. Hele ki Osmanlı'nın son devrinde, imparatorluğun en acılı ve sancılı zamanında bu tip yazarların şahsiyetleri, fikirlere dönüştükten sonra en güçlü hâlleriyle edebî eserlerin konusu olur. Yazar, söz gelimi hikâyelerinde ve romanlarında önce kendi tanıklığından yola çıkıp sahici insan portreleri çizer. Bunu yaparken kendi şahsiyetini, her şeyden önemlisi zamanın donmuş bir kesitini sunar. Okurla dertleşir, onu kendi kendini seyretmesi için kurgusal bir sahnede tutar, okur aynanın karşısındadır ama bu, elbette muhayyel bir okurdur. 1920'lerin okuru ona belki daha yakındır ama 1950'lerin okuru, 2000'li yılların okuru edebî metinlere yeniden döndüğünde yine yazarın şahsiyetini bulur. Onun gövdesini, çehresini tanır ve yazar tarafından ortaya konan tarih ötesi bir perdenin hafif esintilerle yavaş yavaş sıyrıldığını görür. Türk edebiyatında Halid Ziya Uşaklıgil külliyyatının bugün dahi ağırlığını koruması, biraz da Halid Ziya'nın eserlerinde yer yer kendini gösteren şahsiyetinden kaynaklanır.

Türk edebiyatında “Halid Ziya Uşaklıgil Servet-i Fünun nesrinin yaratıcısı, artistik nesrin kurucusu” (Karaalioğlu, 1982: 574) sayılmıştır. Tarihsel olarak hikâye ve romanları modern Türk edebiyatının kuruluş dönemine rastlar. Hikâyelerinden önce, Türk edebiyatında yeni bir tür olan romanın en yetkin örneklerini verdiği kabul edilir. *Aşk-ı Memnu*, *Mai ve Siyah*, *Kırık Hayatlar* gibi romanları, Servet-i Fünun devrinin Batılılaşmış ideallerini, yeni Türk toplumunu, Osmanlı’nın en sarsıntılı ve sıkıntılı günlerinde birçok zümrenin, özellikle aydın ve entelektüel çevrenin kaygılarını, bocalamalarını anlatır. Öyle ki Ahmet Hamdi Tanpınar, “Bizde asıl romancılık Halid Ziya ile başlar,” (Tanpınar, 1977: 275) derken aynı zamanda onun kurucu niteliğine dikkat çeker. Bununla da kalmayıp özellikle *Mai ve Siyah*’ı bir devrin ya da bir neslin en sahici yanlarıyla anlatıldığı yegâne eser kabul eder. “Hakikatte *Mai ve Siyah*, Edebiyat-ı Cedide’nin teklifleri kadar protestolarıyla de devrini veren beyannamesidir. Bu kitap için Türkiye’de nesli namına konuşan ilk eserdir, denebilir” (Tanpınar: 1977: 279). Kemal Tahir de hemen hemen aynı düşüncededir. Notlarında, Halid Ziya’nın realist açıdan Türk edebiyatındaki yerine dikkat çeker. Ona göre, “İlk sahici romancımız, Halid Ziya Uşaklıgil’dir. En büyük eseri de *Ma’i ve Siyah*”tır (Tahir, 1989: 71). Anılarında Halid Ziya’nın kendisinin de eserleri arasından *Mai ve Siyah*’ı önde tuttuğu görülür. Bu romanın edebiyat yaşamında önemli bir aşamayı, ciddi bir dönüşümü temsil ettiğini söyler. Bütüncül şekilde romanlarına bakıldığında ise Edebiyat-ı Cedide neslinin bir temsilcisi olarak sanatlı, tasvirlerin ağırlıkta olduğu süslü bir nesir üslubu tercih ettiği görülür. Meşrutiyet döneminde Türkçenin iyice sadeleşmesi, yazı dilinin konuşma diline yaklaşması, Osmanlı toplumunun yaşadığı sosyal ve kültürel dönüşümler, zamanla Halid Ziya’nın eserlerindeki dil ve üslup tercihlerinde birtakım değişimlere sebep olacaktır.

Halid Ziya, ilk hikâyeleri hariç tutulursa, özellikle Meşrutiyet sonrası hikâyelerinde oldukça yalın, sade bir dil kullan-

mıştır. Olgunluk devrinde yalın, sade bir üslup kullanan Halid Ziya sıcak ve güçlü hikâyelere imza atmış, romancılığının yanında devrinin öncü ve özgün bir hikâyecisi sayılmıştır. Tekniği, konuları, anlatım tarzı ve tasvirlerindeki ustalığı sebebiyle devrin yazarlarına kaynaklık ettiğini, daha doğrusu onlara yol açtığını, böylelikle Türk edebiyatında pek çok güçlü hikâyecinin yetişmesine büyük katkıda bulunduğunu söylemek gerekir:

“Servet-i Fünun muharrirlerinin kitaplar dolusu küçük hikâyeler yazmaları dikkate değer bir noktadır: Bu yazarların yaşadıkları yıllar, Türkiye’de küçük hikâyenin esaslı rağbet gördüğü bir devirdir. O kadar ki bu çifte rağbet, Servet-i Fünun’u takip eden nesil içinde çok başarılı küçük hikâyecilerin yetişmesinde tesirli olmuştur. Servet-i Fünun’un en seviyeli hikâyelerini Halid Ziya yazmıştır. Bu romancı yerli hat-ta milli renkler taşıyan küçük hikâyelerinde romanlarından daha sade bir dil kullanılmıştır. O kadar ki onun bazı küçük hikâyeleri, bir kısım romanlarından daha üstün kıymette sayılabilecek eserlerdir” (Banarlı, 1983: 1021).

Altmış yaşlarındayken, Halid Ziya’nın hayatının kırk yıllık bir dönemini anlattığı *Kırk Yıl* adlı eserinde hem hikâyelerine hem de edebiyata bakış açısına dair önemli detaylar buluruz.

Mesela on iki yaşındayken Ahmet Mithat’ın *Letaif-i Riva-yat* serisinde yayımladığı hikâyeleri takip ettiğini, yine Ahmet Mithat’ın çıkarttığı *Kırk Ambar* ve *Dağarcık* dergilerini merakla okuduğunu, onun *Yeryüzünde Bir Melek* romanından nasıl bir heyecan duyduğunu anlatır. Zaten o devrin en etkili hikâyecileri Ahmet Mithat Efendi ve onun yanında *Küçük Şeyler*’in (1891) yazarı Samipaşazade Sezai’dir. Ahmet Mithat’ın yanı sıra Halid Ziya’nın Samipaşazade Sezai’den de çok etkilendiği bilinmektedir. Bu etkilenmeyi, “Küçük Şeyler beni çıldırttı. Sanat heyecanlarımın içinde bu kitaptan duyduğum zevke ve neşâta yetişebilecek bir tahassüs bilmi-

yorum. Bu, bana yeni bir ufuk, memleketin nesir ve sanat semasında vaatlerle dolu parlak bir maşrık göstermiş oldu,” diye tarif eder. *Küçük Şeyler*, modern Türk edebiyatında da hikâye türünün ilk örnekleri arasındadır ve döneminde Halid Ziya gibi pek çok yazarı teşvik etmiştir.

On dokuzuncu yüzyılın sonlarında Türk edebiyatını oldukça etkileyen natüralizm, Halid Ziya’da da psikolojik ve realist bir hassasiyet geliştirmiştir. Onun eserlerini verdiği yıllarda Fransa’da *naturaliste* anlayış en parlak devresini yaşamaktadır. Kendisinin de belirttiği gibi Balzac, Stendhal, Flaubert, Zola, Daudet, Goncourt Kardeşler gibi realist ve natüralist isimler en sevdiği ve hayranlıkla takip ettiği yazarlardır. Bunun yanında Alexandre Dumas’nın tarihî romanlarından da heyecanla bahseder. Eserleri arasında özellikle küçük hikâyelerinde Paul Bourget, Goncourt Kardeşler ve A. Daudet’nin etkisi göze çarpar. Yaşamı boyunca Fransız edebiyatını yakından takip eden Halid Ziya’nın küçük yaştan itibaren Fransızcadan çeviriler yaptığı da görülür. Bu çevirileri daha sonra *Nakil* adıyla bir araya getirecektir. Bütün bu okumalar ve çeviriler sayesinde Batı’yı yakından tanımış, klasik eserleri doğrudan kendi dillerinden okumuş, aynı zamanda bunlardan esinlenerek erken yaşta kurmaca yeteneğini geliştirmiştir.

Servet-i Fünun topluluğu daha çok şiir çerçevesinde, şiire dair teoriler ve tartışmalar etrafında meydana gelmiştir. Başlangıçta Halid Ziya da şiirler yazmış, umduğu başarıyı gösteremeyince asıl sahasına, roman ve hikâyeye dönmüştür. Hatıralarında bu tercihini, “Sadece hikâye-nüvis olmalıydım, birçok şeyler olmak isteyince hiçbir şey olamayanların akıbetine düşmek mukarrerdi. Hikâye! Hayatı da bir hikâye nev’inden telakkiye meyyal olmalıydım ki her şeyden ziyade bunun müptelasıydım,” diyerek anlatır.

Halid Ziya’nın ölümünden yaklaşık kırk sene sonra Rauf Mutluay, Halid Ziya’nın hikâyelerine genel bir çerçeve çir-

zer. Bugün kısa hikâye türünün en başarılı örneklerini hangi hikâyelerde bulabileceğimize dair ipuçları verir. “Hikâyeci olarak Halil Ziya’nın değeri nedir? Bu türdeki eserleri hangileridir?” sorusuna verdiği cevabı şu pasajda özetler:

“Küçük gözlem fırsatlarından yararlanarak halk insanların tanıtımaya öncelik tanıdığı hikâyeleriyle Uşaklıgil, başlı başına bir inceleme konusu olmalıdır; bu çalışma bugüne kadar ihmal edilmiştir. Ferhunde Kalfa, Sade Bir Şey, Mahalleye Mevkuf, Alinin Arabası, Mai Yalı, Dilhoş Dadı, Altın Nine... hikâyelerinde bir hayatın bütününe verme ölçüsü içinde tam hikâye olan anları büyük bir ustalıkla kullanır. Küçük hikâyenin edebiyatımızda insana dönük, hayatı gerçekliğiyle yansıtan ilk güçlü sanatçısı olur” (Mutluay, 1988: 188).

Hayatı en gerçekçi sahnelerle, çarpıcı durumlar ve çatışmalarla betimleyen Halid Ziya’nın yirminci yüzyılın başından itibaren hikâye türüne ağırlık verdiği söylenebilir. Cumhuriyet devrinden sonra ise eski harfli metinleri sadeleştirerek, bazı hikâyelerde seçmeler yaparak yeni harfli eserlerini yayımlar. Hikâyelerini, *Solgun Demet* (1901), *Sepette Bulunmuş* (1920), *Bir Hikâye-i Sevda* (1922), *Hepsinden Acı* (1934), *Aşka Dair* (1935), *Onu Beklerken* (1935), *İhtiyar Dost* (1937), *Kadın Pençesi* (1939), *İzmir Hikâyeleri* (1950) adlı kitaplarında bir araya getirir.

Nostaljik Fragmanlar: Bir Sevda Hikâyesi

Halid Ziya Uşaklıgil, arkasında hatıralarından oluşan hacimli bir külliyat bırakmış, tanık olduğu olayları hem edebî eserlerinde hem de anılarında yazıya dökmüştür. *Bir Sevda Hikâyesi* (1922) kitabındaki hikâyelerde bu anılarından, bizzat tanıklık ettiği gündelik hadiselerden belirgin izler bulunabilir. *Bir Sevda Hikâyesi*’nde otobiyografik hikâyeler, pasajlar, paragraflar hiç de az değildir ancak bunun dışında eski

mahalle yaşamı, gündelik hadiseler, toplumun her sınıfından insanlar, özellikle çocuklar, hikâyelerin ana konusunu oluşturur. Yayımlandığı tarih itibarıyla bu hikâyelerin Meşrutiyet sonrasında sade Türkçe anlayışından etkilendiği de söylenebilir. Hatta bu kitap, Halid Ziya'nın hikâyeleri arasında sadeleşme döneminin ilk izlenimlerini taşımaktadır.

Halid Ziya'nın "Raife Molla", "Güzel Artemisya", "Altın Nine", "Ramiz Hoca", "Keklik İsmail" gibi bazı hikâyelerinde güçlü bir nostalji duygusu hissedilir. Bunlar yazarın kendi yaşamından yola çıkarak kurguladığı kısa fragmanlardır. Anlatıcının büyük bir özlemle sözünü ettiği sokaklar, kişiler, olaylar, durum ve mekânlar, geçmişin yansımasıdır. Bu yüzden hikâyelerin ana mekânı, Halid Ziya'nın yaşamını geçirdiği İzmir ve İstanbul'un sokakları, semtleridir. Söz gelimi "Raife Molla" hikâyesinde yıllar sonra karşısına çıkan dadısı, anlatıcı kahramana çocukluğunun masumiyetini, o yıllardaki sıcak ve samimi duygularını hatırlatır. Anlatıcının anılarında ailede geçen sohbetleri, koşturan, oynayan çocukları, küçük ve sıradan bir yaşamın canlı izlenimlerini okuruz. "Altın Nine" de böyle bir hikâyedir. Yazarın İzmir'de geçen anılarında iz bırakmış, âdeta bir anne sıcaklığında ihtiyar bir kadındır Altın Nine. Ev işlerinde yardımcıdır, çocukları zapt eder, anne babaya destek olur ve böylece ailenin vazgeçilmez bir parçasıdır. "Ramiz Hoca" hikâyesi de İzmir'de geçer. İlkokul öğretmeni Ramiz Hoca'nın detaylı bir portresini görürüz bu hikâyede. Gündelik hayat parçalarıyla Ramiz Hoca'nın sevimli tarafı anlatılır. Öte yandan onun herkesten gizli, karanlık bir yanı da vardır.

Halid Ziya'nın "Çolak Mesut", "Koca Baş", "Küçük Kambur" gibi hikâyeleri ise çocukları merkeze alır. Mesela "Çolak Mesut", küçük bir çocukla onun köpeğini konu eden oldukça hüznü bir hikâyedir. Tek kollu bir çocuğun çalışkanlığını, azmini, yaşam enerjisini ve onun en yakın dostu, eksikliğini tamamlayan köpeği Civelek'i anlatır. Bu neşe-

li beraberlik, acıklı bir sonla hüzünlü bir trajediye dönüşür. “Koca Baş” hikâyesinde de aynı trajedi vardır. Gözlerinde ki aydınlık, sesindeki neşe, içindeki masumiyet bir çocuğun arkadaşları ve ailesine yetmeyince, Koca Baş lakaplı çocuk aşağılanır, dışlanır. Hikâye trajik bir şekilde sona erer. Yine “Küçük Kambur”da vücudu yüzünden dışlanan, içine kapanan, yalnızlaşan bir çocuğun dramı vardır. Halid Ziya nedense çocuk hikâyelerini diğerlerine nazaran daha acıklı bir finalle bitirir.

Kitaba adını veren “Bir Sevda Hikâyesi” hikâyesinde Barba isminde bir kahramanın macerasını okuruz. Geçmişin marjinal, merak uyandırıcı, gizemli simalarından biri gibi anlatılan Barba, kimsesiz, yalnız bir karakterdir. Aşk yüzünden olmadık dedikodulara, işlere bulaşır. Anlatıcının hatıralarında parlak bir manzaranın münzevi öznesidir aslında. Yenik ve hüzünlü bir öznedir. Hayatın acımasızlığı karşısında benzer bir yenilgiyi “Ekmekçinin Beygiri”nde görürüz.

Kadın, aile, evlilik, çocuk sahibi olma temaları genel olarak Halid Ziya hikâyelerinin ana konularını oluştururlar. Söz gelimi “Soruşturma Dairesinde”, kendisini aldatan, döven ve görmezden gelen eşini makasla öldüren bir kadının yaşamını anlatır. “Umutsuz Bir Arzu”, kısırlık konusunu işler. “Bir Valide Tarafından” hikâyesinin konusu görücü usulü evliliiktir. “Günlükten Parça”, “Adli Bir Mesele” hikâyelerinin de merkezî figürü kadınlardır.

Öte yandan “Büyükbaba”, “Yelpaze Altında”, “Tramvayda Gelirken” gibi hikâyeler konularını gündelik olaylardan alırlar. Bu hikâyelerde Halid Ziya’nın hayatın her köşesini realist bir açıdan inceleyen dikkatine rastlarız. Halid Ziya, gündelik hayatı konu alan hikâyelerinde toplumsal manzaraları, halk tabakasının gündelik endişe ve sorunlarını oldukça sade bir dille anlatır. Cevdet Kudret, Halid Ziya’nın eserlerini incelerken onun halk tabakasıyla ilgili gözlemlerinin altını çizer. Ona göre, “Romanlarının konularını genellikle

aydın tabakanın hayatından almış bulunan Halid Ziya, hikâyelerinin önemli bir kısmında halk tabakasının yaşayış, âdet ve insanlarını anlatmıştır; hatta en güzel hikâyeleri bu yolda yazılmış olanlardır” (Kudret 2016: 177). Burada sözünü ettiğimiz hikâyelerde de sıradan insanların yaşantısı, dram ve trajedileri göze çarpar.

Bir Sevdâ Hikâyesi, Halid Ziya’nın sade bir Türkçeyle kaleme aldığı hikâyelere bir geçiş eseridir. Modernist hikâyenin erken bir habercisi olmasının yanında toplumcu gerçekçiliğin trajik izlerini de taşıdığı söylenebilir. Yazarın olgunluk devri hikâyelerini bir araya getirdiği bu eserinden sonra gittikçe sade ve gerçekçi hikâyeler, modernist metinler yazdığı görülecektir. Halid Ziya’nın bu kitapta sadeleştirdiğimiz hikâyelerine dair söyleyeceğimiz son şey, kitabın adına dairdir. Seyit Kemal Karaalioğlu, Halil Ziya Uşaklıgil’in ölmeden evvel kitabın adını değiştirmek istediğini kaydeder. Onun anlatımına göre, yazarın öldüğü gün evlerini ziyarete gelen *Akşam* gazetesi yazarlarından Cemaleddin Bildik’e, oğlu Bülent Uşaklıgil, babasının son günlerinde *Bir Hikâye-i Sevdâ* kitabının ismini *Bir Sevdâ Hikâyesi* diye değiştirmiştir” (Karaalioğlu 1982: 571).

Sercan Ceylan
Balıkesir, 2021

Kaynakça

Banarlı, Nihad Sami (1983). *Resimli Türk Edebiyatı Tarihi II*. İstanbul: MEB Yayınları.

Cevdet Kudret (2016). *Türk Edebiyatında Hikâye ve Roman*: İstanbul: Kapı Yayınları.

Karaalioğlu, Seyit Kemal (1982). *Resimli Motifli Türk Edebiyatı Tarihi-Tanzimat’tan Cumhuriyet’e II*. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.

Mutluay, Rauf (1988). *100 Soruda Tanzimat ve Servetifünun Edebiyatı (XIX. Yüzyıl Türk Edebiyatı)*. İstanbul: Gerçek Yayınevi.

Tahir, Kemal (1989). *Notlar Sanat Edebiyat I*. Ankara: Bağlam Yayıncılık

Tanpınar, Ahmet Hamdi (1977). *Edebiyat Üzerine Makaleler*. İstanbul: Dergâh Yayınları.

Uşaklıgil, Halid Ziya (2014). *Kırk Yıl*. İstanbul: Özgür Yayınları.

BİR SEVDA HİKÂYESİ

Tepeden sahile kadar, bütün bu heybetli dağın geniş karnını bir beyaz kuşak şeklinde kuşatarak bir ucundan hafif bir meyille sarkan yolu, uzaktan, elimle arkadaşşıma gösterdim:

“Köyünüzde çalışkan bir belediye var,” dedim; “burası harika bir köy! Asırlık çamlarınız, duvarsızlığına rağmen taarruzdan korunmuş bahçeleriniz, henüz gasp edilmek düşünölememiş geniş arsalarınız, sonra, tepelerden denizlere kadar dağlara yol yapan belediyeniz var.”

O, güldü:

“Bunu yapan belediye değil, hatta galiba köyümüzde belediye bile yok. Bu yol yalnız bir adam tarafından yapıldı yahut yapılıyor; çünkü daha bitmedi.”

Latife ediyor zannettim. En cömert bir belediye heyetinin bile ahalinin cömert hislerine müracaat etmeksizin ortaya koymaya imkân bulamayacağı bu uzun, kayalar arasında oyularak vücuda getirilmiş yolu, bir adamın, tek bir adamın inşa edebileceğine ihtimal veremeyerek sorgulayıcı bir tavırla yüzüne baktım. O, benim omzuma dokunarak eliyle yolun sonunu, köye inen parçasını gösterdi:

“Orada biri çalışıyor, gördünüz mü? İşte bu yolu yapan odur, hâlâ devam ediyor. Bütün bu işler geçen sene bu vakitte başladı, işte birkaç ay sonra bitmek üzeredir.”

Ve bu inanılmayacak şeyin sebebini söyledi. Bu harika çalışma ve gayreti derhâl akla kabul ettirecek olan sebebi anlایınca latife edilmediğine kanaat getirdim.

“Bu bir meczuptur,” demişti. “Köyün meczubu, bir de büyük aşkı var. Bu yolu bitirince aşkında bahtiyar olacağına onu ikna ettiler. Bütün hikmeti bundan ibaret.”

Şimdiki asrın başka bir tarzda ortaya çıkan bu Ferhat’ını daha iyi anlamak istedim. Arkadaşının cömertliğine borçlu olan bu hikâyeyi işte aynen naklediyorum:

“Barba’nın hayat hikâyesi meçhuldür; fakat bu isimle çağrıldığı ve köyde ikamet ettiği malumdur. Onu, belki on beş seneden beri, bu köyde herkes bilir, herkes tanır. Hatta herkes sever. Hiçbir zaman Barba’yı söyletmek, yaşamının ayrıntılarına dair kendisinden malumat almak mümkün olmamıştır. Onun suallere karşı ağzını geniş bir gülümseme ile açan hayretleri, gözlerini garip bir düşünce ile bulandıran korkuları vardır. Bir yaz, bir göçle beraber, galiba Köprü’de¹ tesadüf olunan eşyanın arkasına takılarak buraya kadar gelivermiştir.

Evvela o, evin, sonra komşuların suyunu taşımakla başlamış, ona boş, yıkık bir ahırda yer vermişler; tenekelerle, tahtalarla delikleri kapamış, o evden bir çuval, berikinden bir ot minder bularak hayatında mesut olmak için fazla bir şeye ihtiyaç duymamış... Merak ederler, adını sorarlarmış, o zaman bu sualın karşısında düşünür, cevap verip vermemekte büyük bir tereddüdün baskısı arasında sıkışır kalırmış. Fakat köyün içinde herkesin bir tebessümle kabul ettiği bu çehreye bir isim koyamamak garip bir üzüntü meydana getirir ve bu isimsizliğin verdiği belirsizlik onun hayat hikâyesine ilişkin türlü varsayımlar icadına sebep olurmuş. Nihayet bu zorluğ u çocuklar halletmiş; bir gün, bilinmez nasıl, köyün içinde Barba ismi işitilmiş. Herkes onu, zihninin nüfus siciline bu isimle yazdıktan sonra artık Barba yabancılıktan kurtularak köyün esas unsurlarından olmak üzere kabul edilmiş.

Kış gelmiş, beraber geldiği göç şehre dönerken o da hazırlanmış; bütün eşyayı taşımakta, iskeleye indirmekte koşmuş,

¹ Galata Köprüsü. (y.h.n.)

uğraşmış, nihayet vapura denkler, sepetler, kutular konup her şey bittikten sonra, o, bir şey kalmış olmasının endişesiyle iskelede bir göz atmak üzere dönmüş, vapurun halatı alınivermiş, atlayacak olmuş, köyün çocukları tutmuşlar:

‘Adam sen de... Barba, gideceksin de ne olacaksın?’ demişler.

O ağzını açan geniş, şaşkın gülümsemesiyle etrafına bakarak sırtmış ve Barba, işte böyle köyde kalmış...

Bu tarihten sonra Barba köyün en yararlı bir uzvudur. Yararlı ve saygı değer... Evet, bu tabiri hilerek kullanıyorum. Galiba ona bahşedilen isimden sirayet etmiş bir saygınlığı vardır. Alışıldığı üzere meczuplar, çocukların ve hayatta başka bir eğlence bulamayan ahmakların bir alay ve sataşma kurbanı iken burada Barba’ya köyün en ağır, en pis işleri yüklenmekle beraber kendisini hürmete benzeyen bir hisle kuşatmak, yiyeceğine, giyeceğine özen gösteren bir şefkatin belirmesiyle köye irtibatını sağlamaya çalışmak herkesçe kabul edilmiş bir âdettir. O da bu kabul edilen görüşe layık olmak için her şeyi yapar, bilhassa sükût en büyük meziyetidir. Kendisine hitap edilmedikçe bir kelime söylemez ve bir söze muhatap olursa en kısa yolla cevap verir. Uzun cümleleri iki kelimeyi aşmaz, fakat bu iki kelimeyi öyle bir güzel ifade ile sarf eder ki onun bir meczup mu bir bilge mi olduğunda şüphe edilir.

Bazen köyün sokaklarında elleri arkasında, gözleri belirsiz bir noktada etrafına bakmayarak zihni, varlıkların gizli hakikatlerini halletmek ile meşgul bir eski zaman feylesofu kadar düşünceli dolaşır. Görenler:

‘Barba, bugün yine göklerde uçuyor...’ derler. Halkın irfanı bu tabir ile onun filozofça kendinden geçme hâlini pekiyi tasvir etmiş olur. Barba hakikaten yaratılışın gizemli göklerinde hakikati aramakla meşgul bir uçuş içinde gibidir. Bazen bir çocuk olur, deniz kenarında oturur, bir tarafta oynayan

çocuklara gülümseyen ve neşeli bir çocuk siması ile dalar. Ara sıra kalkıp onların oyunlarına iştirak etmek için zor zapt edilen hevesler ile heyecan doludur. Uzaktan ya onlara küçük küçük çakıllar atarak yahut iyi anlaşılamayan kelimeler homurdanarak güya çocuk ruhunu onların oyun alanlarında dolaştırır. Çocuklar anlarlar:

‘Barba, sen de gel...’ derler. O zaman, heveslerinin keşfedilmesinden doğan ağırbaşlı bir utangaçlık ile başını kaldıra kaldıra tekrarlayarak:

‘Hayır,’ der.”

Arkadaşım bana bu ayrıntıları yürürken veriyordu. Yavaş yavaş çamlıkları geçmiştik, tepeyi dolaşıyorduk, şimdi dağın üzerinden dolanarak inen o yolu, Barba’nın yolunu, daha belirgin görüyorduk. Ta ileride yolun aşağısında da kendisini görüyorduk. O, galiba yorulmuştu. Ayakta, başını kaldırmış gözleriyle yola, bu taşların arasında oyula oyula vücuda getirilen esere bakarak dinleniyor, güya devam için lazım gelen kuvveti, vücuda getirilen şeyin onu tamin edişinden bekliyordu.

Uzun uzun biz de ona baktık. O bizi gördü, kendisine bakıldığına vâkıf olunca tekrar gayrete gelerek eğildi, elini uzatarak kazmasını aldı. Arkadaşım devam etti:

“İşte. Barba köyde böyle herkesin hürmet ve şefkatiyle kuşatılmış yaşarken bir gün bir muzip tarafından atılmış bir rivayet, uydurulmuş bir yalan işitildi...

Haber alındı ki Barba âşıktır. Bu haber köye derhâl yayıldı ve herkes onu ayrı ayrı sorguladı: ‘Barba söyle bakalım kime âşıksın? Aferin Barba, demek hâlâ gençsin Barba? O da seni seviyor mu Barba? Kimdir bakalım, bu bahtiyar kız ki kendisini sana sevdirebilmiş?’

Bu sonu gelmeyen suallerle evvela çocuklardan başlayarak, sonra bütün köy halkına nihayet genç kızlara sirayet

eden bu sanı ilk günleri bir şaka tarzındayken, nihayet karar verildi ki, Barba hakikaten âşıktır. Onu, her yerde, her saatte aşkıdan bahseden sesler, o bahtiyar kızın kim olduğuna açıklık kazandırmak isteyen sualler takip etmeye başladı. O, meseleyi olayların başlangıcında alelade bir şaka olmak üzere idrak ederdi. Sesini çıkarmaz, sade o geniş ve yayık gülümsemesiyle etrafına sırtırdı. Sonra yavaş yavaş onun saf ve huzurlu ruhunda bir endişe, bir bulanıklık peyda oldu; soranlara anlamayan fakat merak eden gözlerle bakmaya başladı. Güya kalbinin içinde bir şüphe uyanıyordu: Gerçekten âşık mıydı? Ve âşıkse kime âşıktı?

O zamana kadar köyün içinde mesutken birden bu zihnin bir ikinci çarkı daha bozulmuş göründü, alnında derin bir hat oyuldu, başı biraz daha yerlere eğildi, gözleri biraz daha bulandı ve onda günden güne güçlenen bir kaçınma hâli ile etrafından çekindiği fark edildi.

Herkes bu değişim olayını Barba'nın aşk iddiaları lehine izah etti ve bütün köy ittifak etmişçesine onun hareketlerinin ayrıntılarını incelemeye başladı. Fark olundu ki Barba sabahları, öğlenleri ve akşamüstleri köy içinde sokakları dolaşarak bir gezinti yapıyor ve bu gezintiyi yaparken yürüyüşünde, geçişinde, etrafındaki kızlara bakışında bir özel ilgi vardır. Hep güzergâhında [rastladığı] genç kızlar sorarlardı. Pek cesurları açıkça,

‘Beni mi Barba, beni mi seviyorsun?’ derler; biraz daha utangaç olanları gözleriyle, parmaklarıyla kendilerini göstererek, ‘Yoksa beni mi?’ diye sessizce sorup gülerlerdi. O, başkalarının suallerine artık gülmeyen, tam tersi derin bir telaş ve heyecanla karşılık veren perişan gözlerle bakarken genç kızlara gülümser, en şirin, iltifat eden bir bakışla sanki onları bu şaka üzerinde devamı teşvik eder ve her suale muhatap oldukça yırtık potinlerle ayaklarını daha merdane sürter, köhne kasketinin altında siması, daha fazla bir gençlik hâliyle parlardı. O zaman sokağın bir başından öbür başına

kadar patlayan genç ve neşeli kahkahaların alkışları içinde Barba'nın sefil görüntüsü, bütün aşk kahramanlığı edasını sürükleyerek ağırbaşlı ve muhteşem, geçer giderdi.

Barba sahiden âşık mıydı? Yoksa ona bu fikri, etrafında peyda olan sanılar mı vermişti? Bu bilinmez: Muhakkak olan nokta, Barba'nın artık eski mutluluk neşesini tamamıyla kaybederek kederlerinin gölgesine bürünmüş bir siyah adam olmasıydı. En şüphe edilen nokta da, yürüyüş yolunda kendisine, 'Ben mi?' diyen genç kızların arasında kalbinin asıl sultanlık melikesini tayin edebilmektir.

Ona artık köyün sokaklarında belirli saatlerde gezintilerinden başka nadiren tesadüf olunuyordu. Gittikçe kaçıyor, saklanıyor, تنها köşelerde aşkının kederli zehrini içe içe sanki ölüyordu. Zayıfladı, çöktü, hasta zannolundu, ihtiyar kadınlar ona ilaç yaptılar, meyhaneciler kuvvetlensin diye şarap verdiler; fakat o iyi olmuyor, kuvvetlenmiyor, tam aksi günden güne gözlerinde daha ziyade sönen bir şeyle eriyordu. Artık şakalar azalıyor, sualler gevşiyor, genç kızlar ona 'Yazık!' diyordu.

Bir gün..."

Arkadaşım la ta yolun başına gelmiştik. Eliyle gösterdi.

"İşte burada Barba'ya elinde bir kazma ve yanında bir kürekle tesadüf olundu: 'Ne yapıyorsun?' diye sordular. Omuzlarını silkerek ve elinin bir işaretiyle hayalî bir hat çizerek köye kadar gösterdi. Anlaşıldı ki, Barba köyle tepenin arasında bir yol yapacak. Bu haber köyde büyük bir kahkahayla anlaşıldı. Derhâl Barba'nın davranışının sebebi olmak üzere haber alındı ki, eğer bu yolu meydana getirecek olursa ona bir nişan verilecek, bu nişanı göğsüne takarak sevgilisinin kapısına gidip izdivaç elini uzatacak ve nihayet Barba sevgilisine kavuşacak. Bu fikri ona bir muzip vermiş olacaktı. Şimdi Barba yalnız bu fikirle yaşıyor, yalnız bu umudun peşinde koşuyor, bir seneden beri işte..."

Arkadaşımla beraber Barba'nın yolundan iniyorduk. Bu âdeta bir yol, hatta pek dik olmasa, araba işlemesine bile müsait bir caddeydi. Arkadaşımdan haber aldım ki burada evvela sularla görünmüş, daha sonra tepeye çıkmak isteyenlerin bıraktıkları izlerle sabitlenmiş geçide benzer bir dar hat varmış. Şimdi o dar hat Barba'nın kazmasıyla küreğiyle bir belediyeyi kışkandıracak kadar muntazam bir yol hâline gelmişti.

İki sene sonraydı. Tekrar arkadaşımın köyüne gitmiştim. Aynı gezintiyi yaparak yine yolun başına gelmiştik. Birden hatırıma geldi:

“Sahih! Sizin yol ne oldu?”

“Yol bitti fakat bir facia ile... Barba'nın hikâyesini anlatmıştım, değil mi? Nihayet o sene, yaz bitiminde Barba yolu bitmiş olarak teslim etti. Zaten yol bitmeye yaklaşınca köy halkı nişanın ertelenmiş merasimini tertip etmişlerdi. Bir gün köyün meydanında bütün köylüler, çoluk çocuk özellikle genç kızlar toplandı. Barba geldi, küreğiyle kazmasını köylülere verdi. O zaman ona bir nutuk okudular, o, pek anlamayarak fakat gözleri yerde, başını sallayarak dinliyordu. Nihayet göğsüne kırmızı bir şeritle bir sikke taktılar. Herkesin alkışları, kahkahaları içinde Barba, bu şeref ve şanın tantanasından boğulmuş bir perişanlıkla üzerinde koca bir yolun kayaları çöken sırtını kamburlaştırarak çekildi, kaçtı. Ertesi güne kadaronu kimse görmedi. Herkeste bir merak vardı: ‘Barba kimin kapısına gidecek?’

Ertesi sabah kırmızı şeritle eski gümüş sikke, köyün en güzel kızının kapısına asılmış bulundu. Barba'yı aradılar, evvela bulamadılar, sonra köyün ta ötesinde kayaların arasında, kollarına ve bacaklarına birer iri taş bağlamış, suyun içine boylu boyuna yatmış, boğulmuş buldular.”

Kasım 1908

UMUTSUZ BİR ARZU

Her akşamüstü âdet edinmiştir; eve geldiği zaman setresini¹ çıkarır, fesini atar, artık birkaç seneden beri evin içinde ayaklarını sürüyerek gezinen eşinin elinden hırkasını aldıktan sonra sigarasını, kahvesini cumbanın içinde pencereden sokağa bakarak içerdi. Burada kendisini eğlendiren ne karşıdaki pamukçunun sabahtan akşama kadar aynı telden çalmakta olan sazı, ne de akşam müşterilerini tiz perdeden davet eden yoğurtçuların mırıldandıkları sestir. O, cumbasının küçük penceresini açar, omzunda beyaz Şam hırkası, başında işlemeli arakiye,² ağzından mini mini hamlelerle tütün dumanlarını salıvererek, küçük bir kâse şeklinde fincanından az şekerli kahvesini süze süze çekerek, sokağın ta öbür köşesindeki Sıbyan Mektebi'nin³ tatil zamanını beklerdi. İşte şimdi senelerce zaman oluyor ki yegâne eğlencesi mektebin kapısından, biri öteki sokağa sapmak, diğeri onun cumbasının altından geçmek suretiyle iki kola ayrılan mektep çocuklarını seyretmekten ibaretti.

Ah onun da bir çocuğu olsaydı!

Şimdi düşünüyor da çocukları sevmediği zamanı hatırlamıyor. Hatta izdivacı da yine bir çocuk meselesinden meydana gelmemiş miydi? O vakit galiba yirmi yaşlarında vardı, bir bayram günü Üsküdar'a geçerken arkadaşlarından birine tesadüf etmişti, onun yanında henüz beş yaşında çocuğu vardı ki babasının hiddetli kaş çatışlarından cesareti kırılmayarak

1 Daha çok resmî dairelerde giyilen, düz yakalı, uzun etekli ceket.

2 Başa giyilen bir nevi takke.

3 İlkokul.

Şam fıstığı istiyor, fıstıkçının gelmediğine sabırsızlanarak huysuzlanıyordu. O babasının kayıtsızlığına, çocuğun üzülmesine tahammül edememiş, mini mini oburun eline yapışarak kahvecinin yanına götürmüş, cebini Şam fıstığıyla, nane şekerıyla, kavrulmuş fındıkla doldurmuştu. Arkadaşı onun bu kadar çocuk sevişine, üşenmeyip oraya kadar yoruluşuna şaşıyordu. Evet, o çocukları çılgıncasına severdi.

“O hâlde niçin evlenmiyorsunuz?”

Evet, o hâlde niçin evlenmiyor?

İşte izdivacının bütün tarihi; çocuk babası olmak için evlenmişti, başka hiçbir şey için değil.

Her gün eve girdikçe genç karısının yüzünde mutluluk göstergesi, bir annelik müjdesi arardı; fakat aylar, seneler geçiyor, bu izdivacın arzu edilen sonucu hâlâ kendisini bekletiyordu. Bir çocuğa, yalnız bir tanecik çocuğa sahip olabilmek arzusunun şiddeti ondaki kadar karısına da etki etmiş, artık ikisinde de bu, birbitmeyen bir dert hükmüne girmişti.

Acaba çocukları olmayacak mı?

Şu sual zihnini işgale başladığı zaman bu zorluğun durumunu düşündü, bin türlü tereddütlerden sonra sıkılarak bir tabibin görüşüne müracaat etti. Tabibin görüşü doğum ilmine dair yarım saat süren türlü anlayamadığı sözlerle dolu bir nutuk içinde, ara sıra bıyıklarının altına gizlenerek onun asabına dokunan alaycı tebessümleri arasında kayboldu, gitti. Bununla cesaretine hanel gelmedi, diğerine müracaat etti, bir üçüncüsüne daha uğradı; o hekimlerin, tam bir şekilde mümkün değil anlamak nasip olmayan nutuklarına karşı ağzını açarak derdine çare ararken karısı da ebelere müracaat ediyordu. Çare tavsiye edenler, ilaç tarifine girişenler de oldu; komşu hanımlar içinde türlü garip ilaçların gizemli özelliklerine vâkıf olanlar bulundu. Hemen her şey yapıldı; fakat aylar, seneler geçiyor, hâlâ o arzu edilen sonucun gerçekleşme işareti görünmüyordu. O hâlde niçin evlenmişti?

Babalık emelinden bu derece umutsuz gördükçe, karısı, ister istemez onun şanssızlığına sebebiyet verdiğinden, onu mesut edecek bir şeyden mahrum bıraktığından, nefesine bir suçlu saflığıyla bakar, onun yanında sıkılır, bir çocuk lakırdısı etse ağlamak hevesini duyardı. O, karısının bu endişesini fark ederek hatta bir gün serzenişe benzer bir sözüne ağladığını görerek acımış, “Ne yapalım! Varsın çocuksuz yaşayiverelim!” demişti. Lakin çocuksuz yaşamının mümkün olmayacağını, ikisinin arasında bir küçük mahlûk vücuda gelmeyecek olursa hayatına yarım kalmış gözüyle bakmaktan hiçbir zaman uzak kalmayacağını pekiyi biliyordu.

O günden sonra karısına bir müddet çocuk lakırdısı etmedi; fakat her gittiği yerde işi gücü çocuklara bakmak, komşu çocuklarını sokakta yakalayarak sevmek, bayram günleri Sultan Fatih’e kadar çıkarak dönme dolaplarda onları seyretmekti.

Evvela bu emel, birşiddetli bir arzu hükümde iken artık yavaş yavaş derin bir dert, bir şiddetli hastalık, müthiş bir tutku ehemmiyetini alıyordu.

Her şeyden onu hatırlar, bu emelin gerçekleşmesindeki engel aklına gelirdi. Mesela bir gün Beyoğlu’na çıkmıştı, bir dükkânın camlığında bir at gördü, kendi kendisine, “Ah! Bir çocuğum olaydı şimdi bunu alırdım!” dedi, diğer bir gün başını fırçalarken şakaklarında beyaz teller gördü; aklından, “İhtiyar oluyorum, hâlâ çocuk babası olacağım!” umutsuzluk düşüncesi geçti.

Seneler ne kadar çabuk geçiyordu! Evlendiği zamanla şu beyaz teller arasında kaç senenin uzun aralığı var? Hâlbuki o hâlâ kendisini dün evlenmiş zannediyor, hâlâ yarın için bir çocuk bekliyor.

Karısında bu dert, başka bir ehemmiyet kazanmıştı: Yaratılıştan valide olmak vazifesiyle çıkan bu vücutta kısırlık kaderi, bütün kimliğinin heybetini, kadınlık vaziyetini acı bir ıstırapla yaraladıktan sonra artık şimdi karşısında sükût

eden fakat sessizliğinin ifadesinde daha etkili büyük bir hü-
zün anlaşılan bu adamın yanında, kendisinden istenilen şeyi
verememekten, hayatının ortak kabulünden beklenen netice-
yi meydana getirememekten doğan ağır bir azap, vicdanını
sıkıştırırdı.

Bir gün çare düşündü.

Buna muvaffak olabilirse ikisinin de şanssızlığına bir
dereceye kadar çare olacağını ümit ediyordu. Evvela tasav-
vurunu ona açmadı, komşulara danıştı, fukara mahallelerine
gitti, muhacir kulübelerini gezdi, evine gidip gelen bir ihtiyar
kadına mükâfat vaat etti.

Bir müddetten beri devam eden bu telaşından, alışılmı-
şın dışında olarak bu uzun boylu, sık sık gezintilerden kocası
şüphe etti:

“Ne oluyor? Senin bir şeyin var, benden saklıyorsun,”
dedi.

Bu sual üzerine saklayamadı, tasavvurunu anlattı, bir ev-
latlık bulmak istediğini söyledi.

Kocası evvela sesini çıkarmadı, ansızın tayin edemediği
bir hisle eşinin bu tasavvurunu hoş bulmadı, memnuniyetten
ziyade hoşnutsuzluğuna işaret eden umursamazlığından karı-
sının cesareti kırıldı.

Ertesi sabah korkarak sordu:

“İstemiyor musunuz?”

O, hissini saklamayarak cevap verdi: Evet, istemiyordu,
onun gözünde eve bir yabancı getirmek, bir çocuk sahibi ol-
mak ümidinden tamamen feragat etmek demekti. Hâlbuki o
hâlâ peder olmak ümidiyle yaşıyordu. Kim bilir? Belki şim-
diye kadar kendilerine düşmanlık eden talih şuraya bir salın-
cak kurarak içine, bir تنها evin hüznünlü sessizliğini artık
mutlulukla değiştirmek üzere yaygaracı bir oyuncak koyu-
verir...

Yaygaracı bir oyuncak... Yirmi senelik kısır bir izdivacın daima bir diğlerinden aynı geçen eğlencesiz, zevksiz günleri hep bu evin bir çocuk yaygarasına ihtiyacını takviye etmişti.

Şu duvarda vaktiyle evi yaptıran ailenin çocuğunu sallamış olan halkaların üzerinde yirmi senelik pas vardı, onlar da bu evlilikteki kısırlığın tutulan yası olarak bir diğesine karşı boş gözleriyle bakıyor, güya bir özlemlilik bakışla yirmi senelik sessizlikten şikâyet ediyorlardı.

Bu ev zaten baştan ayağa bir şikâyet nağmesiyle karı kocaya en derin dertlerini izah ederdi. Beyaz badanaları lekesiz duran duvarları, “Hani ya babasının cüzdanından aşırılmış kurşun kalemiyle benim parlak göğsüme gemi resmi yapacak çocuk?” der; kapıların üstünde henüz sağlam duran topuzlar, “Nerede bana yetişmek için asılarak vidalarımı yerinden oynatacak yaramaz?” sualiyle bakar; perdeler halkalarını koparacak ellerin eksikliğinden, fincanlarını, tabaklarını kıracak haşarının gecikmesinden can sıkıntılarını gizlemezlerdi.

Ah! Bu yalnızlık, daha ne kadar sürecektir? Karı koca yirmi seneden beri bütün sağlık sermayesini tüketmişlerdi. O eve geldiği zaman, sekiz kelime ile özetlenen bir günlük hayatını anlatır, karısı o gün komşu hanımın daima aynı zemin üzerinde cereyan eden hikâyesini nakleder, sonra ertesi gün için ne yapılacağına dair dört cümleyle karar alınmış olunur, daha sonra hiç! İkisinin de lakırdısızlıktan uykusu gelirdi. Hâlbuki bir çocukları olsaydı! Ara sıra aralarında tekrar eden bu söz, ikisinin de hülyasını tahrik eder; birinin gözleri karşıdaki duvarda Ashab-ı Kehf⁴ tablosuna dalarak, diğeri elindeki maşayla mangalın külünü eşeleyerek düşünürlerdi.

Yavaş yavaş -seneler kendilerine mensup olanları, uzak-tan yalnızlıklarına vücutlarıyla teselli verenleri birer birer gö-

4 Hıristiyanlığın ilk dönemlerinde, Kıtırmir adındaki köpekleriyle birlikte, Hıristiyanlara baskı yapan hükümdardan kaçarak sığındıkları bir mağarada üç yüz küsur sene uyuduktan sonra hiçbir şeyin farkına varmadan tekrar uyandıkları rivayet edilen yedi kişi, Yedi Uyurlar. *Kur'an-ı Kerim*'deki Kehf suresinde yedi uyurlara dair kıssalar anlatılmaktadır. (y.h.n.)

türdükçe- ikisinin de vücudundan bir soğuk titreme akmaya başladı. Ya bir gün ikisinden biri de o gidenleri takip edecek olursa? İki de bir diğerinden ne evvel gitmeye ne de sonraya kalmaya razı olurlar, evvel gidecek olursa diğerinin yalnızlığa tamamen maruz kalmasını, o matem derin hüznünü düşünerek arkaya kalmak için meyil duyarlar, sonra o hayatın kalan yıllarını kişi, her türlü dayanaktan, bir arkadaşın yardımcı dostluğundan tam bir yoksunluk içinde geçirmeye mahkûm olmak azabını hayal ederek ölümden öne geçmeyi tercih edilir görürlerdi.

İkisini de birden götürecek bir son ümit edebilselerdi teselli olacaktı. Artık senelerin kendilerine gittikçe yaklaştırdığı o netice, omuzlarının arasından benliğin derinlerine güya bir kâse buzlu su dökerdi. Bu yalnızlıktan üşümeğe başlamışlardı.

Şimdi onun eve gelip de setresini hırkasına değiştirmeye kadar beş altı kere kof öksürüklerle göğsü sarsıldıkça karısı endişeli gözlerini açar, bir korkuyla yüzüne bakardı. Onda da böyle bir endişe vardı: Karısı odanın içinde duran sürahidenden bir kadeh su getirmek için mangalın yanındaki yer şiltesinden epeyce bir mücadeleyle kalkarak otura otura lüzumundan ziyade şişmiş bacaklarının ucunda tahtalara sürtünen ayaklarıyla dört adımda yoruldukça kocasının göğsünü ufak bir ısırap nefesi kabartırdı.

Bir gün eve gelip setresini çıkardıktan sonra karısının elinden hırkasını alırken onun çehresinde olağanüstü bir hoşluk fark etti:

“Ne oluyorsun?” dedi.

Karısı bu suale hayret eder gibi oldu, o ısrar etti:

“İşte bak, gülüyorsun!” dedi.

Öteki inkârında kararlılık gösterdi:

“Siz soruyorsunuz da onun için gülüyorum...” dedi.

Bu konuşma bu kadarla kaldı, fakat merakı daha ziyade artmıştı, kendi kendisine:

“Karımda bir neşe var, benden saklıyor,” diyordu.

Dört gün sonra bir akşam karısı kahveyi cezveden fincana boşaltırken kendi kendisine fıkır fıkır gülüyordu. O hayret etti, “Ne gülüyorsun? Sende bir şey var, karıcığım!” dedi, o güldüğünün meydana çıkması üzerine artık kendisini zapt edemedi, büsbütün gülmeye başladı, ta içinde çoktan beri baskılanarak artık boşanıvermiş bir makaradan çözülen kahkahalar bütün vücudunu sarsıyor, mümkün değil fincanı mangalın kenarından almaya cesaret edemiyordu.

O yerinden kalkarak kendisine gelemeyen fincanın yanına kadar gitti, oraya çömelerek karısına baktı:

“Söyle bakayım, niye gülüyorsun? İnsan sebepsiz gülmez,” diyordu.

Karısı, “Hiç!” diyerek başını sallıyordu. Bir aralık gülmekten nefisini zapt ederek:

“Demin kahveyi pişirirken, şimdi gülersem efendi yine merak eder diye hatırıma geldi, onun için güldüm,” dedi.

Kocası bu cevapla kanaat edemedi. Kaç günden beri karısının hâlinde bir başkalık vardı, bunu fark etmemek mümkün değildi.

Bir gün merakı büsbütün arttı. Karısı akşamüstü hırkasını verirken sabahtan beri zihnini tırmalayan bir şey söylemekte acele ediyormuş gibi sabırsızlıkla daha onun oturmasını beklemeyerek, “Efendi...” diye başladı. O hırkasını aldı, arkasına atmadan lakırdısının aşağısını bekledi. Fakat karısı cümlelerin kalanına devam edemiyor, mahcup şekilde tebessüm ederek gözlerini indiriyordu. Biraz hiddetle, “Eh... aşağısı yok mu?” dedi.

“Bir şey söylemeyecektim ki...”

Artık büsbütün hiddet etti:

“Nasıl söylemeyecektin? Pekâlâ ‘Efendi...’ diye başladın, ağzında bir şey var, söylemiyorsun.”

O, kocasının hiddetine şaşırdı:

“Söyleyecektim ama unuttum,” dedi.

Bu da bir cevap! İnsan lakırdı söylerken ilk kelimesinden sonra aşağısını unuttur muymuş?

Karısına küstü, hiddetle hırkasını omuzlarına atarak set-resinin cebinden takvimini çıkardı, onun yüzüne bakmamak için köşeye oturarak takvimini karıştırmaya başladı.

Karısı şimdi pişmanlık duymuştu; lakırdı etmeye cesaret edemeyerek sürahiden suyunu tazelemek, kahve takımını hazırlamak için bahanelerle dolaşıyor, barışmaya vesile arıyordu.

Bir aralık yanına oturdu, uzun uzun düşündü, kocası hâlâ takvimini okuyordu, yutkundu, galiba yine, “Efendi!” diye başlayacaktı. Evet, “Efendi...” diye başladı, fakat başka suretle bitirdi:

“Efendi, sigaranızın dumanını o tarafa üfürünüz.”

O, başını kaldırmayarak cevap verdi:

“Alışmadığın bir şey değil a, pek canın sıkılıyorsa sen öte tarafa geçiver.”

Bu cevaba darılmak lazım gelirken bilakis, “Kıss! Kıss!” gülüyordu. Efendi bu defa artık tahammül edemeyecekti, başını kaldırdı, şüphesiz ağır bir söz söylemek için ağzını açtı, fakat karısı meydan bırakmadı, üzerine atıldı, başını tuttu, güya odanın içinde başka birine işittirmekten çekinerek dudaklarını ta kulağına kadar götürdü, orada bir kelimeyle hakikati itiraf etti.

“Aman karıcığım!”

Yerinde doğruldu, takvim elinden düşerek minderin kenarına kaydı, başında takke âdeta hayretinden yıkıldı.

“Aman karıcığım!”

Şimdi öbürü, genç kız gibi kızarıyor, mahcup bir şekilde gözlerini indiriyordu. Kocasını da kıpkırmızı olmuştu, artık mutluluğunu nasıl ilan etmek lazım geleceğinde şaşkındı. Demek on günden beri karısının o başkalığına sebep buydu.

“Söndüreyim, karıcığım, tütün kokusu dokunuyor, öyle mi? İstersen bundan sonra hiç içmeyeyim.”

O vakit karısı izahat verdi. Bir müddetten beri şüphe etmeye başladığını, nihayet şüpheye imkân kalmadığını, ebelere müracaat ettiğini, hatta bugün hakikatin büsbütün meydana çıktığını tafsilatıyla anlatıyor, kocasını ikide birde boynuna sarılmak arzusunu duyarak ağzı hayretten yarı aralık dinliyordu.

Bir aralık başını sallayarak:

“Lakin kırkıktan sonra pek tuhaf şey!” dedi.

Sonra yine düşünerek bu itirazı kendi kendisine rahatsızlık verdi, şu haberi aldığı dakikaya kadar bir an ümit etmekten uzak kalmış mıydı? O hâlde şimdi o ümidin gerçekleşme müjdesini işitince niçin itiraza sebep arıyor?

Ayağa kalktı, havsalasına sığmayan bu saadet haberini güya hazmetmek isteyerek geniş geniş nefeslerle odada gezdi; hırkasını omuzlarında doğrulttu, takkesini düzeltti, minderin kenarından takvimini alarak yaprakları çevirdi, karısının karşısına geldi, “Bugün cemaziyülevvelin⁵ sekizi,” dedi. “Demek oluyor ki...” zihnen hesap ediyordu:

“Ah! Karıcığım, ne kadar uzun! Şimdi nasıl bekleyeceğiz?”

O günden itibaren karı kocanın yapayalnız hayatında mesut bir oyalanma imkânı meydana gelmişti.

Evvela isminden başladılar, ismini düşünürken cinsini merak ettiler. Babası erkek, annesi kız taraftarıydı, nihayet öyle bir isim bulmaya karar verdiler ki iki cinsiyete de uygun olsun. “İsmet” demekte fikir birliği oldu, babası bu ismin

⁵ Hicri takvime göre yılın beşinci ayı. (y.h.n.)

çağrılma biçimini anlamak, kendisini alıştırmak için evin içinde bağırlıyor:

“İsmet! İsmet ne yapıyorsun? İsmet merdivenlerden yuvarlanırsın!” diyordu.

İsmine karar verdikten sonra şeklini düşündüler. Babası, “Mutlaka bana benzeyecek!” der, annesi kocasına karşı o kadarcık bir müsaadeyi çok görmemekle beraber kalben kendisine benzeyeceğine hükmederdi. Bir aralık nasıl terbiye edeceklerini düşündüler, erkek olursa asker edeceklerdi, cvet, mini mini bir subay!

Babası diyordu ki:

“Hem görürsün erkek olacak. Şimdiye kadar ümidimde aldanmadığım gibi bu zannım da yanılmış çıkmayacak.”

Karısı aşeriyor, başı dönüyor, midesi bulanıyordu, o bunlara memnun olmakla beraber zahmet çektiğine de üzülüyordu.

Karısı:

“Benimki gayet hafif geçiyor, başkalarında bundan daha fena olur,” diyordu.

Bir gün:

“Karıcığım, bizde hiç hazırlık yok, sonra ne yaparız?” dedi.

O vakit İsmet’in eşyasını hazırlamaya başladılar. Zıbınlar, donlar, bezler, pamuklular, sargılar yapılmaya başlandı; Abaniden⁶ bir kundak alındı. Salıncak için dört arşın yelken bezi tedarik edildi, lohusalık için gelinin telli yorgan, bir daha incelemeden geçirildi.

Bu gürültü de geçti, büyük yeni bir çamaşır sepetinin içine İsmet’in eşyası yerleştirildi, yüklüğün içine konuldu, artık beklemek lazım geliyordu. O zaman takvimi eline alır, hesap ederdi. Karısı artık yükünü rahatça taşıyamayarak yorgun nefeslerle soluyordu, evet soluyordu, burası muhakkak ama...

6 Üzeri turuncu iplikle işlenmiş, daha çok sarık, bohça, kundak ve yorgan yüzü yapılan sarımtırak bir kumaş.

Şimdi alnında bir endişe çizgisi belirmeye başlamıştı. Bir müddet ortaya çıkan şüpheyi karşı kendi kendisine âdetâ cenk etti, o şüpheyi susturmak için İsmet'in lakırdısıyla her vakitten ziyade meşgul oldu, fakat şüphe gittikçe kuvvet kazanıyor, bazen gözlerini takviminden ayırarak karısının karına gizlice bakıyordu.

Bir gün sabredemedi, “Lakin karıcığım!” dedi, fakat şimdi cümlelerinin sonunu getirmemek onda başlamıştı, karısının suallerini iskat için, “Hiç! Hiç!” dedi.

Nihayet birdenbire cesaret etti:

“Bir kere muayene ettirsen...” deyip fikrini söyledi. Karısı ağlıyor, kocasının bu şüphesinden mutsuz oluyordu. Muayeneden vazgeçtiler, fakat o merak etmeğe muhtaçtı, yine bir tabibe gizlice müracaata karar verdi.

O anlattıkça tabip gülüyor, başını sallıyordu. Nihayet tamamen dinledikten sonra düşüncesini izaha başladı. Ona kalırsa bu bir kuruntudan ibaret olarak, “Aşermek, baş dönme, mide bulanmak, hatta karnı ihtimal biraz şişmek hep o vehmin etkileri olsa gerektir,” diyordu yahut daha kuvvetli bir ihtimal:

“Eşinizin yaşı ne kadar demiştiniz, efendim?” diye soruyor, sonra, “Kırk, hatta belki kırkını geçmiş evet, evet...” diyerek daha kuvvetli bulduğu ihtimali izah ediyordu.

O zaman tabip kuruntunun etkilerinden bahsederek uzun bir ilmî nutuka başladı; bir kızın kolunda bir çıban kuruntusu düşünülerek nihayet hakikaten orada bir çıban peyda olduğunu bir tıbbi hatıra kitabından naklen rivayet etti, bir hastanenin kayıt defterinden bu vakaya benzer bir hatırayı misal olarak gösterdi, hatta çocuk doğurduğu kuruntusuyla sütü gelen kadınlardan dem vurdu.

Tabibin yanından çıktıktan sonra canı ağlamak istiyor, artık gerçekleşme ümidine tamamen veda etmek lazım gelen şu ümitsiz arzunun matemiyile kalbi kıvrılıyordu.

O günden itibaren yalnızlığın, evlatsızlığın bütün dehşet perdesi bu karı kocanın üzerine her vakitten ziyade bir şiddetle çöktü. Artık ikisi de çocuk lakırdısından tamamen vazgeçtiler. Yalnız o, âdet etmişti, akşam eve gelince cumbaya oturur, pencerenin kafesini açar, köşedeki mektepten çocukların çantalarını sallayarak, sefer taslarını savurarak sabahtan beri bastırılmış olan gevezelik heveslerine bir serbest hareket verdiklerini dinler; bunların içinde hayal ettiği çehreyi, o yirmi seneden beri beklediği çocuğun hayalini görmeye çalışarak tütününü üfürür, kahvesini içerdi.

Bir gün sabahleyin karı koca yatak odalarından inerek mangalın kenarında otururken bir şey “Cırt!” etti, başlarını çevirerek gürültünün geldiği tarafa baktılar, gürültü yüklüğün kapısından geliyordu, o zaman bu kapının aralığında iki parlak gözün çekingen bakışlarıyla kendilerine baktığını gördüler.

Karısı, “A! Kedi girmiş?” diye davrandı, o iki parlak göz geri çekildi, yükün kapısı yine kapandı.

İkisi birden kalktılar, yüklüğe gittiler, kapının bir kanadını açtılar, o vakit gördükleri şeyin karşısında ne hüküm vermek lazım geleceğinde tereddüt ederek döndüler. İsmet için hazırlanıp yüklüğe konulan ve o zamandan beri orada ihmal edilerek bırakılan çamaşır sepetinin içinde korkulu gözleriyle bakan bir kediyle altında hayat dolu siyah bir küme kaynaşıyordu. Oraya çömeldiler, kediyi okşayarak tatmin ettiler, yavaş yavaş altına baktılar.

Karısı:

“Üç tane...” diyordu.

Kocası:

“Üç tane çok! Bir tanesini alıyoruz,” dedi, sonra gülerek karısının yüzüne baktı:

“İstersen adı da İsmet olsun.”

Ocak 1897

GÜZEL ARTEMİSYA

İnsanın hayatında mazideki hatıralara yönelmiş olan geriye bakış bence aynıyla tersine çevrilerek bakılan bir dürbüne benzer: Bütün manzara ve şekiller uzaklarda, ancak fark olunabilen uzun mesafelerde sırayla durur; fakat renklere, çizgilere ait olan bütün bu bakışı rencide edecek eksiklikleri, mesafenin uzaklığıyla örtülmüş, gizlenmiştir. Yıkık duvarlar, yıpranmış binalar, kirli sokaklar, hepsi resimlerde güzel görünen manzaralar gibi latif, hoş, göz okşayıcı bir zarafet kazanır. İşte, ben de bu dürbünü tersine çevirince bütün eski hatıraları böyle uzaktan bir parlak zarafet içinde görüyorum. Denebilir ki ondan sonra hayatın acı gerçeklerinin döktürdüğü gözyaşları bütün o mutlu çocukluk hatıralarının kirlerini yıkamış, paslarını cilalamıştır. Geçmiş hayatımın, mutlu çocukluk devresinin içinde hâlâ hatırasının parlaklığıyla gözlerimi okşayan manzaralardan biri Alcazar d’Amerique Sahnesi’dir.¹ Evet, şu Galata’nın, o daima en parlak günlerde bile siyah duran Galata’nın o pis Doğruiyol’unda hâlâ daracık kapısının yanlarında kaba kaba murdar ilanlarıyla kendine göre sahne sanatları tutkunlarına olağanüstü lezzetler vaat eden Alcazar d’Amerique... Oraya o vakitten sonra girmedim; çünkü, çocukluk hatıralarımın aldatıcı yalanlarını aynen görmek arzusuyla bile kapısından olsun oraya bir kere bakmak istemedim. Fakat yirmi sene evvelki gözlerimde kalan manzarasıyla bu yer bana o yirmi senenin uzak mesafeleri arasından ne parlak, ne ihtişamlı görünüyor!

¹ Alkazar Amerikan Tiyatrosu. On dokuzuncu yüzyılda İstanbul’da Tophane Caddesi’nde kurulmuş bir Rum tiyatrosudur. Kantolara, pandomimlere, komedi eserlerine yer verilen tiyatro salonunda, zamanın ünlü kantocusu Matmazel Küçük Amelya da sahne alırdı. (y.h.n.)

Onu düşününce böyle buluyorum: Heybetli bir yer, baştan ayağa, kadifelerle yaldızlara gömülü, bir sahne ki bazen ormanlarının ağaçlarıyla, şelaleleriyle bazen mermer sütunlu dehlizlerinin eğri büğrü manzaralarıyla bakışları çekip götürüyor... Bir çalgı takımı, hâlâ beyaz giysileriyle, mavi kurdeleden kemerleriyle gözlerimin içinde dolaşan Lehli kızlardan oluşan bir takım ki düşünmeden bir adet tayin etmek lazımsa ortaya bilmem nasıl bir uydurma sayı atacağım. Daha sonra onlar... Asıl sanatkârlar oh! Benim mini mini ellerimin alkışlaya alkışlaya kabardığı, mucizeler gösteren, yaratıcılık tutkunu, deha sahibi sanatkârlar... Ah! Onlar benim gözümde ne büyük, ne büyüktüler! Sahnede izlemeye doyamadığım o çehrelerden birine sokakta tesadüf etmek ihtimali beni titrettirdi. Bilirdim ki cesaret edip gözlerimi kaldıramayacağım. Özellikle, evet, özellikle Güzel Artemisya...

Beni oraya en evvel bir bayram günü götürmüşlerdi. Şimdi bilmem hâlâ orası bayramlarda benim gibi on, on iki yaşında çocukların taze ruhlarına genişlik bahşediyor mu? Ben, o zaman Gedikpaşa Sahnesi'nin Cesar Borgia'larından,² Catherine Howard'larından³ esneyen ben ve bütün o zamanın çocukları, burasını en güzide bir tiyatro sahnesi olarak bilirdik. Bütün bayramlarda, tatil günlerinde burası türlü karışık halk arasında lalalarıyla gelmiş çocuklarla dolardı.

Bu güzide tiyatronun en güzide harikası da Güzel Artemisya'ydı. Oyun arasında kanto için Güzel Artemisya çıkınca bu halk bir derin nefesle şişen azim bir dalga şeklinde kabarıp, güya bütün ruhuyla sahneye, o güzel mahlûkun ayaklarına atılmak isterdi.

2 Cesar Borgia (1475-1507): Machievelli'nin *Hükümdar* kitabına ilham verdiği söylenen İtalyan politikacı ve kardinal. Papa VI. Alexander'ın gayrimeşru çocuğu olduğundan hayatındaki bazı bilgiler eksiktir. Orta Çağ'ın etkili ve ilgi çekici figürlerinden biridir. Ölümünden yüzyıllar sonra bile tarihsel ve romantik piyeslere konu olmuştur. (y.h.n.)

3 Catherine Howard (1524-1542): Orta Çağ'ın entrikalarıyla bilinen Tudor Hanedanı'na mensup İngiltere kraliçesi ve VIII. Henry'nin beşinci eşi. Dedikodular ve saray entrikaları sebebiyle erken yaşta idam edilmiştir. (y.h.n.)

Ben ancak on iki yaşımda saflığıyla acaba bu kadın için ne hissederdim? O zaman o bakir kalbimle çocukça duygularım, tahlil edilmek lazım gelse, şüphesiz sırf o zamana ait zevki-me göre güzel şarkılar, güzel elbiseler için duyulan, bütün bu şeyleri o kadında göstermekten ve somutlaştırmaktan doğan bir tutkunluktan ibaret kalırdı. Fakat bu tutkunluk o kadar şiddetliydi ki onun bütün şarkılarını ezberlemiş, tarzlarını öğrenmişim. Şimdi hâlâ gözlerimi kapayınca işte o sahneyi, onu, kısaca ve ince boyuyla, uzun uzun kumral kaşlarıyla, onu, yirmi sene evvelki Güzel Artemisya'yı görüyorum ve kulaklarımda baki kalan küçük, ince bir ses yirmi senenin çok ötelerdeki ufuklarından yavaş yavaş gelerek, "Kalkın tayfalar, gemi yalpalar," teranesini tekrar ediyor. Oh! O zaman sesinin bütün genişliğiyle bunu hazzından kaynaşan halkın ortasına atınca ne alkışlarla, tepinmelerle kabul olunur, kaç kereler tekrar sahneye davet ve nasıl ricakâr feryatlarla tekrar söylemesi talep edilirdi. O zaman o gülerek, tebessümlerinin işveli sarhoşluğuyla bütün halkı mest ederek, çıldırtarak başlardı:

"Ruhum serap, oldum harap, sensiz bana dünya haram..."

Uzun heceleri kısaltarak gariplik veren, şın'ları⁴ yumuşatarak değiştiren ve bu hatalarından dolayı tam tersi hoşagiden telaffuzuyla sahnede sarhoşlaşarak, yalpa vurarak, elinde şarap şişesini güya zapt edemeyerek devam ederdi:

"İçtikçe, sen beyim, ben mest olurum, şarap olmazsa rezil olurum..."

Sonra bütün halk, bütün o Galata'nın muhtelif, şüpheli halkına karışan çocuk "lala"larıyla beraber ayaklarını vurarak, ellerini çarparak, nefeslerinin bütün genişliğiyle ona refakat ederlerdi:

"Tara, tara, tira, tara, rara, rira..."

4 Arap alfabesinde "ş" sesi.

Bu musiki, bu neşe, bu zevk ve eğlenceyle dolu halk beni mest eder ve oraya gidemediğim zamanlar evi hep orasının neşeli hatıralarıyla doldururdum:

“Tara, tara, tira, tara, rara, rira...”

Birden buraya ait olan hatıralarıma bir duraklama geliyor, Güzel Artemisya’yı orada bırakıyorum. Yirmi senelik bir hatıranın durması. Fakat ne vakit o aklıma gelse hâlâ o görkemli sahnenin içinde onu genç, güzel, tebessümlü, şuh, elinde şarap şişesiyle sarhoşlanarak, yalpa vurarak, ince ve küçük sesiyle, ona tapınırcasına hayran yüzlerce tutkunuyla beraber, mırıldanırken görürüm:

“Tara, tara, tira, tara, rara, rira...”

Geçen kış çocukluğun bu hoş hatırasına siyah bir sayfa ilave olundu:

Bir gece, hayatını yalnızlık içinde geçiren dostlarımdan biri tarafından davet edilmişim. Akşam yemeğini yedikten sonra ikimize de bir rehavet geldi. İkimiz de susuyorduk, ikimiz de birkaç kelime konuşmaya vesile olacak küçük bir bahis konusu bulmakta zorluk çekiyorduk. Ben artık evime dönmek için izin istemeye hazır, o da pek kuvvetli itiraz etmeye hazırdı. Birden dostumun aklına bir şey geldi, dedi ki:

“Haydi, seninle kahve kahve dolaşalım ve özellikle çoktandır görmediğin yerlere gidelim...”

Bu, sessizlik içinde sıkılmaya tercih olunacak bir teklifti. İnce bir yağmur altında lokantadan çıktık. Bu kış gecesinin soğuk rüzgârını teneffüs eder etmez ciğerlerimizde bir ferahlama oldu. Kahve kahve dolaşılmıyorsa yürümeyi tercih ederek ilerliyorduk, birden Concordia’nın⁵ kapısının önünde dostum duraklayarak dedi ki:

5 On dokuzuncu yüzyılda İstanbul’da, İstiklal Caddesi’nde bulunan tiyatro binası. (y.h.n.)

“İstersen buraya girelim, sana bir alay Hollanda’dan, İrlanda’dan dökülmüş mahlûklar göstereyim.”

Beraber kapının yanında duran ilan sayfasına yaklaştık. Dostum sesli okuyarak ve gülerek beni heveslendirmek istiyordu. Bir aralık:

“Güzel Artemisya, dikkat ediyor musun? Güzel Artemisya da var... Görüyorsun a, sade yeniler değil,” dedi. Dedim ki:

“Güzel Artemisya kim?”

Hayretle yüzüme baktı:

“Güzel Artemisya! Bu isim işitilince kim diye sorulmaz. Kırk yıllık, çocukluktan beri hep bildiğimiz Güzel Artemisya!” dedi.

“Öyle ise girelim.”

Birden buraya girerek o on iki yaşında iken alkışladığım kadını, yirmi sene sonra tekrar görmek istedim. Demek o zamandan beri, yirmi seneden beri Güzel Artemisya hâlâ Güzel Artemisya’ydı.

Dostum:

“Hayır, öyle değil!” dedi. “Yirmi seneden beri değil, yirmi sene sonra demek icap eder. Güzel Artemisya’yı nasıl bilirsin, bilmem... Bu kadın bir vakit bir kısım halkın gözdesiydi; küçük mektep çocuklarından elleri titreyen ihtiyarlara kadar yüzlerce, ne diyorum, binlerce âşıkları vardı... Güzel Artemisya! Bu öyle bir kadındı ki onun için dükkânlar satılır, hanlar rehin olunur, validelerin mücevheratı çalınırdı...

Birden bir gün işitildi ki Güzel Artemisya kendisine bu dükkânların, hanların, mücevherlerin bedellerini getirerek aşkını kazanmaya çalışan sevdalıların hepsini birden orada bırakarak evleniyor; evet, herkes gibi âdeta, evleniyor Alcazar d’Amerique kahvesinin hizmetkârlarından biriyle... On-

dan sonra Güzel Artemisya'nın ismi kayboldu, artık bu nam işitilmedi, üzerine yirmi senenin unutuş tozlarından oluşan bir örtü çekildi. Nihayet, bu kış başında, henüz bir ay evvel, Concordia'nın ilanlarında görüldü ki Güzel Artemisya yine sahneye çıkıyor, fakat evvelki yirmi beş yaşında şuh ve neşeli Güzel Artemisya değil, kırk beş yaşında, solmuş ve yıpranmış bir ihtiyar Güzel Artemisya...”

Bu hikâyeyi derin bir merhamet hissiyle dinliyordum, yirmi senelik bir aile hayatından sonra tekrar sahneye düşen bu kadının şu macerasının sonu kim bilir nasıl bir faciaydı?

Şimdi Concordia'nın içine girmiş, biraz geride bir kenarda oturmuştuk. Sahnede uzun bir Alman kızı vardı, dostum bir göz attıktan sonra ilk bakışta hüküm veren anlayışlı kimselere özgü bir kesinlikle:

“Puf!” dedi, sonra bana dönerek:

“Evet, fakat kabahat kimde? Niçin evlenmeli? Takımıyla önüne gelip yığılan miraslar kâfi değil miydi? Öyle bir saadet devrinde evlenmek, gidip bir kahve hizmetkârının kollarına atılmak için hepsini feda etmek işte böyle bir netice verir. O hizmetkâr, izdivaçtan evvel peşkirini koltuğunun altına sıkıştırarak uzaktan yalvaran bakışlarla şefkat isterken izdivaçtan sonra kıskanç bir koca olur... Karısını uzaklara, kimsenin yetişemeyeceği kadar uzaklara götürür, evvela ondan bütün âşıkane hırsını alır, o bittikten sonra paralarını çeker, nihayet artık alınacak bir şey kalmayınca iki tane kız çocuğuyla beraber bu valideyi bırakır, kaçar...”

Dostumun görüşlerine tamamen iştirak etmiyordum. Bu kadının bütün gelici geçici daha doğrusu para getiren aşklar arasında sevmek ve sevgilisiyle, yalnız onunla yaşamak ihtiyacından uzak kalamayışını pek tabii buluyordum. Yalnız bunda aldanmıştı. Mutluluk hayallerine kim aldanmamıştır ki? Dostumun hikâyesinde bir nokta özellikle merakımı tahrik etmişti:

“İki tane kız çocuğuyla beraber, dedin. Güzel Artemisya’nın çocukları mı varmış?”

O, şimdi Alman kızını tekrar sahneye davet için çırpınan, tepinen, aynıyla yirmi sene evvel Alcazar d’Amerique’te Güzel Artemisya için yapılan gürültülerle bu kahveyi dolduran halka, bir küçümseyici bakış fırlattıktan sonra cevap verdi:

“Evet, öyle diyorlar... Sekiz ve on yaşlarında iki kızı varmış, kocası kaçtıktan sonra bunları tekrar atılacağı hayattan, hayatının çirkin hakikatlerinden uzak tutmak için bir mektebe, bilmem nerede bir yere bırakmış... Onlardan bütün geçmiş hayatını gizlediği gibi şimdiki hayatını da gizlemek, hiç olmazsa o masum kızlara namuslu bir validenin çocukları olmak tesellisini vermek istiyormuş.”

Artık dostuma bir şey sormak istemedim, bu kadarcık tafsilat kâfiydi. Facianın bütün teferruatını anlıyor, bu kadının yirmi senelik mutlu bir hayattan hiç olmazsa namuslu bir hayattan sonra tekrar başladığı şu kirli devrin bütün acılıklarını nakledilmeden hissediyordum:

“Zavallı Güzel Artemisya!” dedim.

“İşte şimdi o çıkacak, azizim...”

Sessiz, kalbimde bir azap pençesinin baskısıyla, gözlerim sahneye dikilmiş, bekliyordum; nihayet onun yavaş yavaş, güya bu uğursuz sahnede ilerlemek istemeyerek ağır adımlarla çıktığını, zorla bulunmuş bir tebessümü iki tarafa yollayarak şimdi soğuk bir tahammül edişle bekleyen bu halkı selamladığını gördüm. Yine o çehre, yine o kadın, yine o saz benizle o uzun uzun kumral kaşlar... Yalnız boyuna güya bir kısalık, endamının kalınlaşmasından mütevellit bir kısalık gelmiş ve o zarif, şuh, şatır Güzel Artemisya’yı hemen bütün değiştirmişti.

O benim hâlâ kulaklarımda öten ince, küçük ses şimdi kapanmış, örtülmüş, güya o da kalınlaşarak kısalmıştı. Kemanelerin nağmeleri altında boğuluyor, ara sıra kesik kesik

mırıldanmaların arasından bazı cümleler ancak fark ediliyordu. Bu, neşeli görünmek emeline rağmen hazin, şikâyet eden, ağlayan, ümitsiz bir iniltiyle inleyen bir şarkı gibiydi; bir beste ki uzaktan uzağa aşına çıkıyordum; fakat bu eski Güzel Artemisya'nın o eski sevinç dolu şeylerinden değildi, yeni öğrenilmiş, kendisinden sonra doğup büyüyen bu yeni halka mahsus olarak öğrenilmiş bir şeydi.

Orada, gözleri meçhul bir noktaya yönelmiş, karşısındakileri görmeyerek, güya burada varlığını unutarak kemanların kederli iniltileri arasında inliyordu:

“Yeter, çek hançerini ciğerimden!”

Oh! Zavallı Güzel Artemisya, zavallı mini mini kızcağızların validesi...

O bitirip çekilince ne bir şakırtı ne bir gürültü oldu; bu inleyen kadından esneyen halk, onun gittiğine memnun görünüyordu; onun sahnenin içerisinde davet edilmeyi bekleyerek ayrılamadığını görüyordum. O vakit etraftan, galiba hizmetkârlardan, kahveye yakın adamlardan birkaç el şakırtısı koptu; o bekletmeyerek tekrar sahneye çıktı, tekrar bir teşekkür tebessümüyle bu halkı, şimdi alay ederek gülen halkı selamladı.

Oh! Zavallı Güzel Artemisya, Alcazar d’Amerique’in zavallı aktrisi...

O vakit eski neşesini bulmaya çalışarak elinde şarap şişesini sallayarak başladı:

“Ruhum serap, oldum harap!”

Dostuma dedim ki:

“Gidelim, rica ederim gidelim, bilsen beni ne kadar mustarip ediyor.”

Gülerek yüzüme baktı; fakat ben o kadar ciddi söylemiştim ki latife etmeye cesaret edemedi.

Biz çıkarken o aynıyla yirmi sene evvelki gibi fakat bu defa lakayt duran bu halkın içine, güya refakat edilmediğine, yalnız bırakıldığına şaşırarak ağlayan bir sesle o teraneyi atıyordu:

“Tara, tara, tira, tara, rara, rira...”

Ben daha ziyade işitmemek, şimdi bir feryat acılığıyla kalbime azap veren bu teraneyi duymamak için acele yürüyor, buradan bir an evvel uzaklaşmak istiyordum; fakat o, iki masum çocuk validesinin bu gülerken ağlayan sesi beni takip ediyordu ve hâlâ ediyor...

“Tara, tara, tira, tara, rara, rira...”

Ağustos 1989

SORUŞTURMA DAİRESİNDE

Evet, hâkim efendi söyleyeceğim var fakat nasıl anlata-
yım? Nasıl başlayayım? Nereden başlayayım? Düşününüz,
daha on beş yaşındayım, daha dünyanın ne demek olduğunu
bilmezken bugün huzurunuzda bir canı sıfatıyla söz söyleye-
ceğim... Oh! Gözlerimin önünde hâlâ kan görüyorum. Aman
yarabbi! Bu ne kadar müthiş! Boğuluyorum zannediyorum...
Gözlerim bulanmasa, beynim dönmese ne demek istediğimi
anlatabileceğim ama... Hayır hâkim efendi, hayır, dedikleri
gibi değil, niçin onu öldürmek istemiş olayım? Düşünseni-
ze... Çocuğumun babası... Sonra yine çocuğumla beraber
ağlayacak ben değil miyim? Ah! Bilseniz... Durunuz, efen-
dim, durunuz... Söylemeye çalışacağım... Onu ilk gördüğüm
vakit, bundan bir sene evvel, daha on dört yaşındaydım... Ne
bileyim? On dört yaşında dünya görmemiş, evden çıkmamış,
validesinin yanından ayrılmamış bir kız ne bilir? Bana, “İşte
senin kocan olacak adam budur. Onu seveceksin!” demişler-
di... Ben de sevdim, insan kocasını sevmemeli midir? O da
beni seviyor gibi görünüyordu... Kim bilir belki de cidden
seviyordu... Kadınlar sevilip sevilmediklerini o kadar iyi an-
larlar ki... Üç ay sonra bir gün, yalnız bir bakışından topu üç
ay devam eden muhabbetin artık bir daha dönmek üzere
mahvolduğunu anlamamış mıydım? Nasıl olmuştu bilmem,
aradan yüzlerce seneler geçmiş zannediyordum. O vakitten
sonra o kadar ıstıraplar çektim ki bunların bu kadar az bir
müddet içinde olduğuna inanamayacağım geliyor. Galiba bir
cumartesi akşamıydı, yemekten sonra gitmek istedi... “Niçin
gideceksiniz?” dedim. Bana bakmayarak, “Bu akşam biraz
çıkılmak istiyorum. İhtimal sabaha kadar gelmem,” dedi. Bir-

den kalbime bir hançer saplanmış zannettim... Birinci defa işittiğim bu sözden kaynaklanan üzüntü, gözümde yaş getirdi, yalvarır bir şekilde bakarak, “Beni yalnız mı bırakacaksınız?” dedim. Ah! O zaman bana öyle bir baktı ki... Gözlerinin içinde bir şey gülüyor, benimle eğleniyor, sanki bana, “Ahmak!” diyordu. Ben bir şey söyleyemedim, gözlerim yaşlarla dolu olduğu hâlde kapıya kadar indirdim, şemsiyesini eline verdim, bana hiç bakmıyordu. Kapı kapanıncaya kadar hâlâ içimde bir şey, “Gitmeyecek, dönecek, hiç seni yalnız bırakır mı? Sen böyle ağlarken bırakıp gider mi?” diyordu... Heyhat! Kapı kapandı, bir müddet öyle, ayaklarının sesini dinleyerek, çalınırırse hemen açmak üzere elim kapının zembereğinden ayrılmayarak durdum, bekledim... Ayak sesleri uzaklandı, kayboldu, ben hâlâ dinliyordum... Sonra annem çağırdı: “Nereye gitti?” dedi. Bilmem nasıl bir his, kadınlar sevilmediklerine işaret edecek şeyleri o kadar özenle saklarlar ki... Valideme yalan söyledim: “Sıkılıyor da ben gönderdim...” dedim... Annem şüpheli bir gözle baktı, ben gözlerimi indirerek kaçtım, odama kapandım... Ah! O gece... O geceyi anlatamam. Her dakika başımı kaldırarak, sokağa bakarak, gürültüleri dinleyerek, nadiren geçen gece yolcularının ayak seslerine dikkat ederek geçen o gece! Ah! O gece! O gece tükenmiyor, bir daha güneş doğmayacak, şafak açılmayacak gibi uzanıp gidiyordu... Kendi kendime, “Niçin gitti? Ne yapacak? Beni niçin bıraktı? Beni sevmiyor... Sevmiyor!” diyordum. Uyudum, fakat ona uyku denir mi? Uykumda için için ağlıyordum, sonra bir aralık uyanırdım fakat gözlerimi açamadım. “Korkunç bir rüya görmüş olmalıyım, şimdi gözlerimi açarsam onu yine yanımda göreceğim...” zannıyla gözlerimi açmaktan, belki bu son ümit de kaçır korkusuyla bakmaktan çekiniyordum.

İşte bundan sonra hayatım değişti. O güne kadar kendimi dünyanın en mesut bir mahlûku kıyas ederken bugünden sonra en bedbaht bir kadın olduğumu anladım... Ertesi gün ta akşamüzeri geldi. O kadar hiddetliydi ki yüzüne bakma-

ya cesaret edemiyordum... Bilmem nasıl bir vesile ile beni azarladı, ben sesimi çıkarmadım. “Benimle küsüyor musun? Ben o çeşmelere gelemem,” dedi, bu sözün ardından yüzüme bir şamar vurulduğunu duydum, bağırmmamak için dişlerimi sıktım... Ah bilseniz, hâkim efendi, bazı küçük şeyler vardır ki insan ölümü tercih eder... Ben o şamarı yemiş olmaksan ölmeyi tercih ederdim. Bununla beraber bir şey demedim... İnanır mısınız? Bugüne kadar ne ona ne de kimseye bundan bahsetmedim... En küçük vesilelerle aşağılanmaya başladım... Niçin? Bilir miyim? Artık haftada iki üç gece gelmez olmuştu. Nereye giderdi, ne yapardı bilmiyorum. Bir gün annemi dedi ki: “Kızım bu böyle olmaz, buna bir çare bulalım...” Annemin ellerine kapanarak, ağlayarak bir şey dememesini, bir şey yapmamasını rica ettim. Bilmem kaç gün sonraydı... Bir akşam bana, “Beni annene şikâyet mi ettin?” dedi. Put gibi dondum kaldım. O zaman pat, bir şamar. Oh, şamar, şimdi daima tekrar eden bir şey olmuştu. Artık hayat benim için bir cehennem kesildi, hatta bakınız, şimdi aklıma geliyor. Oh... Hepsini düzgün hatırlayamıyorum ki size nakledeyim. Bir gün gebe olduğuma vâkıf oldum. Bu haber kocamın nefretini yok eder zannıyla sevindim. Sanki gözümde bu gebelik bana hem bir çocuk kazandıracak hem kocamı tekrar bana iade edecekti. O gün yanına yaklaşarak yavaşça, hem gülerek hem korkarak söyledim... Ah! Ne dedi bilir misiniz? Hiddetle bana döndü, omzumdan şiddetle kakarak, “Sen de piçin de yerin dibine batınız!” dedi. Aman yarabbi! Bu ne kadar haksızlık! Artık ben yanında lakırdı söyleyemez, hatta yüzüne bakamaz olmuşum. Ağlamaktan sıkılarak annemle bile dertleşip anlatamıyordum. Bir gün annem bana dedi ki: “Sen öleceksin, bu böyle süremez, bırak, ben yapacağımı bilirim.” Tekrar annemin ayaklarına kapandım. “Hayır, anne, hayır!” dedim. “Ben böyle ölmeyi tercih ederim. Sen bir şey yapacak olursan, ona bir şey olursa işte o zaman ölürüm.” Ah! Bakınız, şimdi onu öldürdü diyorlar... Öldürdüm, evet, yalan değil... Öldürdüm ama... Ne diyeceğim? Ne demek istiyorum? Kalbimin için-

de duyduğum şeyleri tasvir edemiyorum ki... Bakınız, nasıl oldu? Bir gün ben daha beş aylık gelin, iki aylık hamileydim. Bir gün sofada gezinirken bir çatırtı işittim. Odada o vardı, acaba ne yapıyor, dedim. Kapıya kadar gittim, anahtar deliğinden baktım, kocam çekmecenin kilidini kırıyordu. Nefesim tıkanı. Ne yapacak? Acaba ne istiyor? Biz fakirdik, dul annemin oturduğumuz evle iki küçük dükkânından başka bir şeyimiz yoktu. Ben gelin olurken topu on liralık bir iğne ile bedestenden¹ altı liraya alınmış bir yüzükten başka bir şey alamamıştı. Çekmece çat etti, kapak kalktı, o vakit kocamın müthiş bir hırsla çekmecenin içine ellerini sokarak araştırdığını gördüm, iğnemle yüzüğümün kutularını aldığını, açıp baktıktan sonra cebine koyduğunu, sonra tekrar çekmeceyi araştırarak gümüş dikiş yüzüğüyle altın bir çift küpeyi aldığını gördüm... Oh! Bir dakikada ne kadar nefret ettim! Daha ziyadesini görmek istemeyerek oradan kaçtım... Sanki bunları görmüş olmak benim için affolunmaz bir kabahatmiş gibi belki orada bulunduğumu anlayıverir diye kaçtım, ta evin üst katına çıkarak orada saatlerce durdum... Bir aralık annem beni çağırdı, cevap veremedim. “Mücevherlerin ne oldu?” diyecekmiş de ben de cevap veremeyecekmişim gibi sustum...

Onların da nereye gittiğini pek çabuk anladım... O gün nasıl oldu, bilmem, oraya niçin gitmiştik? Artık bütün ayrıntılarını unutmuşum. Tam biz o sokağın köşesinden döndüğümüz vakit onu gördüm, bir boyasız evin kapısını çalıyordu. Onu görünce zannettim ki kalbim dışarıya fırlayacak. Annemin elini yakaladım, şiddetle sıktım, bütün vücudum buz gibi oldu. O, eve girdikten sonra anneme dedim ki: “Burası neresi anne? Bu ev kimin? Burada kimin yanında oturuyor?” Annem bana baktı, gözlerinin dolduğunu gördüm... Ah! O vakit hepsini anladım. Demek! Anlıyorsunuz, değil mi efendim? Beni niçin bıraktığını, benim, zavallı mücevherlerimi niçin aldığını anladınız değil mi? O günden sonra bir daha sokağa çıkmadım. Belki tesadüf ederim diye korkuyordum... İşte kendisini

¹ İçinde kıymetli eşya, antika, mücevher vb. şeyler satılan, üstü kapalı çarşı.

o güne kadar bir daha görmedim. Fakat o her vakit gözümün önünde, odama girmiş, çekmecem önüne oturmuş, kapağını kırıyor, mücevherlerimi alıyor, benden çaldığını ona... Evet, ona, bir başkasına götürüyor, görüyordum. Bir dakika olmadı ki aklımdan çıksın, gözümün önünden kaybolsun. Ben artık evin içinde bir gölge gibi olmuştum. Lakırdı etmem, annemi görmek istemem, yemek yiyemem, odama kapanırım, saatlerce öyle, düşünemeyerek, ağlayamayarak dururdum... Nihayet... Nihayet gün yaklaştı... Zavallı çocuğumun, o, “Yere batsın piç,” dediği yavrucuğun dünyayı göreceği zaman geldi. Ah, keşke görmeseydi! Bu dünyanın nesini görecek?

Zavallı çocuk doğdu... Yatağa yattım, artık bundan ötesini bilmiyorum. Hasta mıydım, ölmüş müydüm, ne oluyordum bilmiyorum. Yalnız ara sıra kucağıma bir şey verdiklerini duyar, derin bir uyku içinde bir şeyin bağırdığını işitirdim. Sonra onu da duymadım... Artık, sanki derin, derin bir yere düşüyormuşum gibi başım dönüyor, gözlerim görmüyordu... İşte bir gece böyle bir hâl içinden çıkmıştım. Sanki bir el beni o derin yerden çıkarmış gibi gözlerimi açtığım zaman yatağımın yanında iki gölge gördüm. Bunlar bağıryorlardı. Biri, “Alacağım!” öteki “Alamayacaksın!” diyordu. Gözlerim tahammül edemedi, kapandı, beynim o işitebildiğim birkaç sözden yoruldu, uyustu... Artık o kâbusların içinde aklımda yalnız bir kelime çınliyordu: Güya başımın içinde bir ses, bence malum olan bir ses, “Alacağım! Alacağım!” diye bağıryordu. O vakit ben bağırarak, “Alamayacaksın!” demek isterdim; fakat muktedir olamazdım, bir şey, bir kuvvetli el ağzımı tutar, o feriyadın çıkmasına mâni olurdu... Neyi alacaklar? Bilmiyordum fakat bir his, o kendime sahip olamadığım hâlde ta beynimin içinde bir şey, “Haberin yok mu? Çocuğunu alacaklar! Bilirsin ya... O mücevherlerini alan adam gelecek, çocuğunu alacak! Sana onu da bırakmayacak, sen ondan da mahrum olacaksın!” derdi. İyi oldum... Yataktan çıktım, artık çocuğuma bakabiliyordum. Kendim emzirmeye başladım, artık gülmenin ne demek olduğunu anlıyordum... Fakat çocuğumu kucağıma alıp

da biraz sevmeye başlayınca o ses, o beynimin içinde bağırır ses, “Alacak! Sana bunu da bırakmayacak!” derdi. Kaç geceler yatağımdan fırlayarak elimi beşiğe uzattım... Uykumun içinde bana öyle gelirdi ki sanki o gelmiş, çocuğumu almış, beşiği boş kalmış... Bir gece uyuyordum... Bir gürültü işittim, derhâl yataktan fırladım, gürültü ta kapının önündeydi. Onun sesini fark ettim, sarhoş olduğunu anlıyordum, diyordu ki: “Çocuğumu elbette görmek isterim... Karımı da göreceğim, beni bu odaya girmekten kimse menedemez...”

Annemin sesi cevap veriyordu:

“Karısını görmek isteyen adam böyle gece yarısı sarhoşluktan yıkılarak gelmez... Evine adamakıllı girer. Hem sen ötekine gitsene, sana bunun ne lüzumu var?”

O gülüyor, homurdanarak cevap veriyor, bilir miyim neler diyordu. Sonra bir zaman geldi ki kapıyı zorlamaya başladı. Annem, “Şimdi bağırırım!” diyordu. O sürekli çirkin çirkin gülüyordu. Nihayet kapı çatırdadı, sonra kilidi düştü. Yıkılarak içeriye girdiğini gördüm, benim üstüme düşüyordu, duvara çarptı, annem eline yapışmış, dişleriyle ısıırıyordu. Bana döndü, fena bir tebessümle güldü, sonra sallana sallana beşiğe gitti. Ben hareket edemiyordum, annem ne yapacağını bilemeyerek hâlâ elini ısıırıyor, dişlerinin arasından homurdanıyordu... O vakit silkindi, annem bir tarafa yuvarlandı, beşiği aldığını gördüm. Ah! Sanki cihan gözümün önünden kalkıyordu... Bağırarak için ağzımı açtım, sesim ta boğazımda tıkanı. O vakit... Ah! İşte o vakit... Nasıl oldu da gördüm? Kenarda duran makas gözüme ilişti, orada minderin üzerinde duruyordu. Üzerine atıldım, elime aldım, annem serilmiş yatıyordu. O beşiği almış, bana öyle geldi ki kapıdan çıkmaya uğraşıyordu. İşte bu dakikada, artık hiçbir şey düşünemeyerek olanca kuvvetimle, ta boynuna, sapladım...

Aman, müsaade ediniz, hâkim efendi, söyleyemeyeceğim. Bakınız, bakınız, görüyor musunuz? Kan! Kan!

Mart 1894

BAYRAM HEDİYESİ

Ramazanın başından beri alışılmışın dışında olarak Süleyman Naim'i Direklerarası'nda göremeyen dostları dört gece sabırdan sonra nihayet gidip Vefa'daki evinden bu yeni münzeviyi icap ederse zorla çıkarmaya karar vermişlerdi.

İşte bu gece o karar icra edilmek üzere Şekip, Münir, Ferruh iftardan sonra Süleyman Naim'in mini mini evinin önünde kapının açılmasını gözleyerek bekliyorlardı. Kapı açılmakta çekimserlik gösterdi, bir ses, "Buyrun!" dedi. Her vakit dostlarının hızlı karşılamasıyla kabul edilen bu üç gencin kalbinde derhâl bir şüphe uyandı: "Acaba hasta olmasın?"

Merdivenden çıktılar, yolunu pekiyi bildikleri odaya, Süleyman Naim'in o zarif çalışma odasına kadar gittiler. Şekip yavaşça kapıyı açtı, Münir, Ferruh onu takip ettiler. O zaman gördükleri manzara karşısında daha ziyade ilerleyemeyerek durdular.

Süleyman Naim yazıhanesinin kenarında sedirin üzerine uzanmış, sarı kalpaklı lambadan dökülmüş donuk ışıkla çehresi süzgül, solgun görünerek dalgın uyuyordu. Odasına girdiklerinden haberi olmadı, biraz evvel kalplerinde doğan şüphe kuvvet kazandı: "Evet, Süleyman Naim hasta olmalı."

Şekip yavaşça ilerledi, sedirin kenarında diz çöktü, Süleyman Naim'in yüzüne baktı, sonra birden dönerek dostlarına işaret etti, onlar da ilerlediler, hep sedirin kenarına çömelmiş, gülmek için ağızlarını kapayarak seyrettiler.

Süleyman Naim'in dudaklarında bir hareket vardı, bir şey okuyor gibiydi, kaşlarının ve kapalı gözlerinin hafif bir hareketi, ahenkli bir hareketi ifşa ediyordu ki Süleyman Naim şiir okuyor.

Şekip, Münir'e yavaşça:

“Şiir söylüyor!” dedi. Ferruh eliyle bir şey gösterdi:

Süleyman Naim'in kolunun altında sarı kâğıtlı eski baskı bir kitap açılmış duruyor, güya o da beraber uyuyordu. Eğilerek baktılar:

“Nef'î!”¹

Süleyman Naim bu hayret çılgılığıyla uyanarak sıçradı, şimdi o, şaşkın bakınırken diğerleri gülüyorlardı.

Şekip, “Uykunda Nef'î'yi mi okuyorsun?” diyor; Ferruh, “Eski edebiyata karşı fena bir muamele: Nef'î'nin kasidelerini yastık olarak kullanmak...” cümlesiyle başını sallıyordu.

Münir dedi ki: “Ne oluyorsun, rica ederim. Dört gecedен beri seni bekliyoruz. Hasta mısın nesin?”

Süleyman Naim, evvela Münir'e cevap verdi:

“Hasta, bir nevi hasta, bunu şimdi izah ederim. Daha evvel Nef'î meselesini yahut doğru tabiriyle eski edebiyat meselesini halledelim.”

O zaman Süleyman Naim, edebiyat âleminde en yenilerden addolunan bu genç şair, âdeta düşmanca bir vaziyetle Ferruh'a döndü ve dedi ki:

“Ben sana bir şey söyleyeyim mi, azizim? Edebiyatta eski, yeni, pek yeni, daha ziyade yeni, yeninin yenisi yoktur; yalnız bir şey vardır: Edebiyat! Bugünün edebiyatına, özel

¹ Nef'î (1572-1635): Türk edebiyatında özellikle hiciv türünde ün kazanmış divan edebiyatı şairi. Hicivlerini *Siham-ı Kaza* adlı eserinde toplamıştır. Dili kullanmadaki üstün yeteneği ve şiirlerindeki titiz kelime işçiliğiyle on yedinci yüzyılın büyük şairleri arasında yer alır. (y.h.n.)

tabiriyle Servet-i Fünun edebiyatına karşı aşağılamada bulunanlar ne kadar insafsızlık ediyorlarsa eski edebiyatı küçümseyenler de aynı muameleyi reva görüyorlar demektir. Edebiyatta ben ne eskilik ne yenilik tanırım! Edebiyatta ne dün vardır ne bugün; edebiyat, batının hüznünlü ufuklarında yahut doğunun neşeli semasında doğmuş olsun, edebiyat, Arabistan'ın güneş tufanları altında tutuşan çöl deryalarında bir hurma ağacının cömert gölgesinde yahut kuzeyin donuk tan vakitleriyle boyanan buz dağlarında yetişsin, bence edebiyat, her vakit, her yerde birdir. Edebiyatı ayırt edecek yalnız bir nokta vardır: Güzel yahut fena...

Bilinemez yarabbi, insanlarda nasıl bir aykırılık ve uyuşmazlık fikri var ki her şeyde taraflar, topluluklar icat ettikleri gibi edebiyatı da, insan fikrinin tecellisi bu en saf ve ulvi sanat şahidini de yırtıcı bir mahluk, kendi tırnaklarıyla kendi dişleriyle kendi uzvunu, kendi sinesini yarıp parçalayan kan dökücü bir mahluk hâline getirmişler.

Edebiyatta meslekler birer düşman, birinin başarısı diğerinin talihsizliğiyle ayakta kalan birer rakip değil, tam tersi aynı arzu edilen amaca doğru koşmaya çalışan fakat her biri başka bir iz takip eden yoldaşlardır ve o arzu edilen amaç, bütün edebiyat devrelerinde yalnız bir şeydir: Güzellik!

Bence edebiyatta bakılacak şey meslekler değil, işte o gayedir. Güzel, kıyafetlerin uyuşmazlığına rağmen daima güzeldir. Başında tüylü kalpağıyla, ayağında ökçesiz potinleriyle önümüzden bir erkeksi yürüyüşle geçen bir İngiliz kızının güzelliğine karşı nasıl bir hürmet ve takdir hissi duyarsak başında testisiyle, halhallarını şakırdatarak, kumları çiğneyen çıplak ayaklarıyla, uzun boyunun ahenkli salınışıyla çeşmeye giden bir bedevi kızının güzelliğine de aynı takdir ve hürmet hissini duyarız. İşte bu histir ki, Firdevsî'yi, Mütenebbî'yi,²

2 Mütenebbî (ö.965): Arap edebiyatının önde gelen şairlerinden. Musul ve Kuzey Suriye'de hüküm süren Hamdanilerin (905-1004) hükümdarı Seyfûddeve'nin himayesindeyken yazdığı şiirlerini, *Seyfiyyat* adlı kitabında toplamıştır. (y.h.n.)

Fuzûlî'yi ruhumuzdaki heyecanın sıcacık bir yayılma esnasında kucaklarken Byron'u, Hugo'yu, Goethe'yi de aynı heyecan ile alkışlarız; güzellik, bütün bu muhtelif zamanların, muhtelif memleketlerin adamlarını birleştirir, bunlardan bir edebiyat sentezi çıkarır: Yine güzellik!

Güzellik! O edebiyatın yegâne amacının yüce kürsüsünün altında sürüklenen, ona yetişebilmek için kuvveti yetmeyen bütün o adi ve alçak seslerin, kavgaların, uyuşmazlıkların ne ehemmiyeti var? İnsan kendisini bunların üstünde tutabilmeli, kulaklarını tıkamalı, bu hasetten, kinden, bin türlü kirli hislerden doğan sesleri işitmemeli; yalnız ruhunun heyecanlı avazını dinlemeli; o zaman görülür ki edebiyatta ne eskilik ne yenilik, ne dün ne bugün vardır, edebiyatta yalnız bir şey vardır: Güzellik! O zaman, işte edebiyat tarihini asırlardan beri hırpalayan kötü niyetli kavgalar arasında Bâkî ve Fuzûlî'nin, Nedim ve Nâbî'nin birleştiklerini, kollarını açarak Ekrem'le Hâmit'i kucakladıklarını, bunların arkasından Cenap'ların, Fikret'lerin, Nadir'lerin, Suat'ların aynı dil ve aynı arzu içinde bulunduklarını görürsünüz, hepsini birden selamlarsınız."

Süleyman Naim bir solukta söylemişti, Şekip, Ferruh'a dedi ki:

"Müsaade edersek sahura kadar devam edecek, biz onu evden çıkaracağımıza o bizi burada alıkoyacak gibi görüyorum."

Süleyman Naim, Ferruh'a meydan vermeyerek cevap verdi:

"Siz beni evden çıkarmaya mı geldiniz? Bir kere o mümkün değil... Hastayım yahut ona benzer bir şey, bunu şimdi size izah ederim; fakat ondan evvel şunu bitirmeliyim. Evet, artık asabıma dokunuyor, ortada bir anlaşılamazlık var, bunu bilerek ortadan kaldırmak istemiyorlar, ortadan kaldıramıyorlar, çünkü o zaman kendilerine söyleyecek bir şey

kalmayacak. Bizi eski edebiyata düşman göstermek istiyorlar: Bunlara karşı: ‘Efendiler! Yalan söylüyorsunuz!’ demeli, eski edebiyata düşman olmak babalarını inkâr etmek, ecda-dının mezarlarını çiğnemek demektir: Yalan! Hainane bir yalan! Bu yalanı onların yüzüne fırlatmalı, anlıyor musunuz?”

Münir, Şekip, Ferruh hep gülüyorlardı. Şekip diyordu ki:

“Bu ne hiddet! Münir, Nef’î’nin divanını yakala, Ferruh’un kafasına inecek.”

Süleyman Naim büyük bir coşkuyla Nef’î’nin koca divanını almış, dostlarına karşı savurarak diyordu ki:

“Anlıyor musunuz? Bu yalanı onların yüzüne fırlatarak demeli ki: ‘Hayır, yalan söylüyorsunuz. Edebiyatın bütün ataları, bütün o milli düşünce tarihimize şeref bahşeden muazzez isimler bizim atalarımızdır.’ İşte bu böyle, şimdi siz istediğiniz kadar yalan söyleyiniz.”

Ferruh dedi ki:

“Pek güzel, bu böyle, anlaşıldı, onlara da haber verilecek ki bu böyledir, fakat bütün bu şeyler senin hastalığını yahut hastalığa benzeyen şeyini izah etmiş olmuyor.”

Münir şimdi Nef’î’nin divanını almış karıştırıyor, Şekip bir sigara sarmak için yazıhanenin üstünden tütün hokkasını çekiyordu. Süleyman Naim izah etti:

“Hasta? Hasta değilim ve zannederim ki bu vücutla hasta olmak biraz zordur, lakin hasta olsaydım ne yapacaktım?”

“İftarın ardından Nef’î’nin divanının üstüne kıvrılıp uyuyacak mıydın?”

Süleyman Naim, Münir’in şakasına cevap vermeyerek devam etti:

“Hasta olsaydım evden çıkmayacaktım, değil mi? İşte bu kuralı yalnız gecelere tatbik ederek evden çıkmamak için

hasta olmaya karar verdim. Bu karar sayesinde ne kazanıyorum, bilir misiniz?”

Şekip cevap verdi:

“Üç yüz kuruş!”

Bu latifeye hep güldüler, yalnız Süleyman Naim gülmedi:

“Evet, Şekip’in hakkı var,” dedi, “tam üç yüz kuruş ve yalnız bu üç yüz kuruşu kazanmak için çıkmayacağım...”

Münir ilave etti:

“Çıkmamak için de Nef’î’yi okuyacaksın.”

Süleyman Naim yine büyük bir ciddiyetle cevap verdi:

“Okumak doğru tabir olamaz. Ezberleyeceğim.”

Hep bağırdılar:

“Alay! Alay ediyor.”

O ciddiyetli tavrıyla reddetti:

“Tam tersi, tamamen ciddi, isterseniz dört gece içinde ezberlenmiş parçaları okuyayım, dinleyiniz... Zaten zannetmem ki Nef’î okunsun da ezberlenmek hevesini vermesin. Bu ne lisan, ne lisan yarabbi! Bir lisanın ne kadar görkem ve şaşaa kazanacağını görmek, bir sözlükteki donuk ve ruhsuz kelimelerin nasıl sihirli bir hayat esintisiyle canlanarak uçtuklarını, rengârenk kelebeklerden oluşmuş bir ateş parçası meydana getirmelerini seyretmek için insan Nef’î’yi okumalı; fakat öyle kelebekler ki kanatlarından renklerle beraber nağmeler, ahenkler, nağmeler dökülsün. Bilmem şimdiye kadar hiçbir şair, kelimededen, onların beklenmedik refakatinde vezinlerin üstünde güya uçarak danslarından böyle bir musiki sanatı çıkarmış mıdır? Ne lisan! Ne lisan! Bu ahenk harikası karşısında hatta insan ona bir lisan demekte tereddüt ediyor. Zannediyorsunuz ki, şairin ruh sazından kelimelere bir tazelik nefesi üfürülmüş, onlardan birer hayat dolu ens-

trüman çıkmış, bir musiki rüzgârının içinde savrulan bu ke-
lebeklerin kanatları altında birer ud ve tambur, birer ney ve
şakrak olmadığından emin değilsiniz, onlar mırıltılarla dolu
sizi de, bütün ruhunuzla, bütün kimliğinizle beraber sürükle-
yip götürür. Bilir misiniz, Nef'î'yi okuduktan sonra ta şura-
da, beynimin içinde neşeli ve ahenkli bir meclis kurulduğu-
nu hissedirim, bütün o mırıldanan lisandan bir ezgi kalıntısı
zihnimin içinde saatlerce yaşar. İşte demin Nef'î ile beşinci
musiki oturumunu açmak üzere buraya gelmiştim; evvela,
sessizce okuyordum, sizi temin ederim ki, bu şiirin söyleyiş
ahengini gözlerim hissediyordu, evet, gözlerimle onun musi-
ki harikasını iştitiyordum. Bu öyle bir lisan ki, kendi kendine
ahenkli oluyor, size kalkmak, bağırarak, etrafınızı bu lisanın
ezgisiyle doldurmak hevesini veriyor yahut mest oluyorsu-
nuz, sizi güya ancak hissolunan birer melodi serpintisi içinde
uyuşturuyor, uyutuyor, kendinizden geçerek gözlerinizi ka-
pıyorsunuz; fakat o bu defa uzak bir ezgi meclisinden hafif
bir akşam rüzgârıyla gelen gizli bir şarkı gibi sizi uykunuzda
da, rüyalarınızın arasında da takip ediyor. Bunu duymamak
mümkün mü? Bu güzelliği inkâr etmek için güzellik hissini-
den nasipsiz olmak gerekir. Lakin Nef'î bütün bu musiki
nağmeleriyle size bir yığın düşünce oyunundan başka bir şey
vermiyormuş. İşte edebî hükümlerde unutulmayacak bir nok-
ta: Bu düşünce oyunu, bunlar da cinsinde güzel şeyler, bunlar
da öyle sanatkârane işlenilmiş mücevherler ki beğenmemek
için her türlü sanat kıymetini inkâr etmeli. Hatta Nef'î'de bu
sanat da olmasaydı, size o musikinin arasında düşünce oyu-
nundan değil hiçbir şey vermeseydi, yalnız o musiki sihrin-
den ibaret bir hediye verseydi kanaat etmeyecek miydiniz?"

Münir gülerek ilave etti:

"Hele fazla olarak size üç yüz kuruş da hediye etseydi..."

"Evet, üç yüz kuruş! O üç yüz kuruşu niçin kazanmak
istediğimi bilseniz..."

Şekip:

“Hikâye başlıyor,” dedi.

Ferruh gülererek ilave etti:

“Evet, nihayet...”

Süleyman Naim devam etti:

“Oh! Bu bir hikâye değil fakat hikâye olabilecek bir şey. Bizim fakir, dul bir komşumuz var ki iki ay evvel kızını gelin etti. Bütün yaşama arzusu bu mürüvveti görmekten ibaretti. Nihayet türlü zahmetlerden, türlü mücadelelerden sonra iki ay evvel düğün yapılabildi. Ancak açıklıktan ölmeyecek kadar bir şeye sahip olan bu biçare kadının kızını gelin edebilmek için geçirdiği zorlukları bütün teferruatına kadar bilirim. Ah! Bundan nasıl gözyaşlarıyla dolu bir sefalet kasidesi çıkarılabilir? Fakat nakledeceğim şey bunlar değil: Yalnız küçük bir parçasını söyleyeceğim. Bir insan sefaletle ne kadar alışırsa alışsın, sefalet vicdanın itibarını ne dereceye kadar indirirse indirsin, mutlaka kalbin bir köşesinde kırılmış, parçalanmış lakin hayat dolu bir haysiyet eseri kalıyor. Düğünden biraz zaman sonraydı, bu kadın bir gün bize geldi. Bir rica için... Nedir bilir misiniz? Yeni bir çarşaf, yalnız üç dört saat için ödünç verilecek bir çarşaf... Sebebini de izah etmişler: ‘Gelin kaynanasının evine gidecek de oraya eski bir çarşafı gitmek münasip olamayacak,’ demişlerdi. Bunu bana anlattıkları zaman kalbimde bir şey buruldu. Bu müracaatta sefaletle haysiyetin kaynaşmasından meydana gelen öyle bir acılık vardı ki... O zamandan sonra müracaatlar tekrar etti, çarşaf tekrar tekrar ödünç alındı. Hep kaynananın evine gitmek lazım gelince buraya müracaat olunuyordu. Nihayet son defa müracaatlarında, ramazandan iki gün evvel, biçare kadın ölü eşinden kalmış, şüphesiz şimdiye kadar yadigâr olarak saklanmış on beş yirmi kadar eski kitapları da beraber getirmişti. Bunları bana gönderdi: ‘Beyefendi hediye olarak kabul buyursunlar!’ dedirtti. Bu gönül alıcı davranışla çarşafın tekrar eden ödünç

alınmalarını da affettirmek istiyordu. Kitaplara baktım, işe yaramayacak, okunamayacak eski şeyler. İçlerinde yalnız bu Nef’î divanını buldum, diğerlerini iade ederek ancak bunu kabul ettiğimi söyledim. Şimdi anlıyorsunuz değil mi? Bir çarşaf üç yüz kuruşla var olabilecek, üç yüz kuruş da bir ramazan tiyatrolardan, komedi sahnelerinden, hayalhanelerden, uzak durmakla mümkün olur... Başka türlü imkân yok, ölçülü maliye cetvelimin mini mini aklına üç yüz kuruşu kabul ettirebilmek işte böyle geceleri ateşin kenarına sığınarak üç yüz kuruş mâl olan Nef’î divanını ezberlemekle mümkün olabilecek. Epeyce bir fedakârlık! Fakat hiç olmazsa Nef’î’nin sayesinde fakir gelin bayramda kaynanasının evine yeni bir çarşaf gidecek ve Süleyman Naim tebrik için sizi ziyarete geldiği vakit hepinize ezberden kasideler okuyacak...”

Her şeye gülmek âdetleri iken Şekip, Münir, Ferruh, Süleyman Naim’in bu sade hikâyesine gülmediler, düşündüler.

Ocak 1898

KÜÇÜK KAMBUR

İhsaniye'nin en güzel çocuğu oydu. Bacaklarını dizlerine kadar açık bırakan paçaları bozmalı pantolonuyla geniş yakaları üzerinde sarı çapalar parlayan lacivert gömleğini giyerek akşamları validesiyle sahile, kıyıların kenarına indiği zaman İhsaniye'nin bütün çocukları onu güzel bulmaktan ileri gelen kıskançlık benzeri bir takdir hissiyle yavaş yavaş, uzaktan, pek yaklaştırmaya cesaret edemeyerek etrafını alırlar; bir kız çocuğu gibi uzun bırakılarak omuzlarına dökülen saçlarını, pembe beyaz çehresinde daima neşeli bir gülücükle parlayan gözlerini çekemeyerek, kıskanarak seyrederdiler.

O, bu bakışlardan ürkerek, onlarla karşılaşmaya cesaret edemeyerek, annesinin ipek yeldirmesine daha ziyade soku-
lur; dört yaşında çocuklara mahsus gevezelikle etrafında ha-
setle bakışan çocukların bakışlarının ağırlığını unutmamaya
çalışarak lakırdılar söylerdi...

Bütün valideler, yaz akşamları sahil kenarını, kıyıları dol-
duran bütün kadınlar itiraf ederlerdi ki İhsaniye'nin en güzel
çocuğu odur; fakat...

Bir gece babasıyla annesi balkonda oturuyorlar, o yerde, bir seccadenin üzerinde yuvarlanıyordu; bir aralık her ikisi de uykuya dalmış denizin üzerinde gizli bir âlemin aydınlık gözleriyle etrafı seyreden semadan ayrıldılar, ikisi de ayakla-
rı altında bu yaştaki çocuklara mahsus duramamazlıkla onun kaynaştığını seyrettiler.

Babası dedi ki:

“Gel, seni seccadenin içinde sallayayım.”

O gülen gözlerini kaldırdı, uzun saçlarını silkerek soru-verdi:

“Küçükken beni öyle mi sallardınız?”

Küçükken salladıkları gibi sallanmakta olağanüstü bir zevk bularak babasının teklifini icra etmesinde ısrar ediyordu. O zaman seccadenin bir tarafını annesi, bir tarafını babası tuttular, onu içine yatırdılar. Yavaş yavaş sallıyorlardı. O sallandıkça başının üzerinde gidip geliyor gibi görünen yıldızlı göğe bakıyor, bu manzaranın dansıyla eğlenerek onlar bırakmak istedikçe, “Daha! Daha!” diyordu. Bir aralık başı döndü; artık bu dönen gökyüzüne bakmaktan yoruldu; seccadenin içinde doğrulmak, oturmak istedi, o vakit nasıl oldu bilinmez, annesinin elinden seccadenin bir ucu kaydı, çocuk altında ansızın kayboluveren bu dayanak üzerinde kendisini zapt edebilmek için tutunmak istedi, fakat başaramadı, hemen oraya oturur vermek isterken düştü, ağlamadı, hatta annesiyle babası gülüştüler. Bu vaka şüphesiz ki çocuğun o zamana kadar binlerce düşmesi gibi unutulacaktı; fakat...

Ertesi sabah çocuk yataktan ağlayarak kalktı, annesi soruyordu:

“Ne oluyorsun? Söylesene, neyin var?”

O sürekli ağlıyor, yalnız ara sıra meçhul acıyan bir yeri anlatmak isteyerek, “Ağrıyor!” diyordu.

O vakit ağrımak ihtimali olan bütün şeyleri saydılar, “Oran mı ağrıyor?” diyorlardı. O daima ağlıyor, her sorulan şeye başıyla, “Hayır!” diyordu.

Nihayet babası soymak, vücudunu muayene etmek istedi; elbisesini çıkarırken feryat ediyordu, evin içinde herkes şaşırmıştı, bir aralık annesi, “Bey! Buraya baksanıza...” dedi.

İkisi de eğildiler; çocuğun ta sırtında küçük, ancak bir ceviz kadar katı bir şiş vardı.

İkisinin de benzi sarardı, ikisinde de aynı korku meydana geldi; elleriyle uzun uzun, artık çocuğun feryadına ehemmiyet vermeyerek muayene ediyorlar, bunun ne olabileceğini teselli verici bir düşünceyle açıklamaya çalışıyorlardı.

Akıllarına gelen şeyi söylemeye cesaret edemeyerek başlarını kaldırdılar, annesi, “Hekim!” dedi.

Bugünden itibaren fenle illet arasında bu dört yaşında çocuğun vücudu uzun bir mücadele sahası hükmüne girdi. Bütün müracaat edilen vasıtalarından istifade edilemiyor; çık- rıkçılar, hekimlerin elinden, alçıdan kalıpların, tahtadan sargıların içinden İhsaniye’nin en güzel çocuğu her gün bir parça daha bozulmuş, her gün bir parça daha kamburlaşmış çıkıyordu.

O vakitten beri yaz günleri İhsaniye sahilini, kıyıları dol-
duran kadınlar ve çocuklar için onun ismi küçük kambur oldu.

Senelerce devam eden tedavisi esnasında bir vakitler uzun saçları altında daha güzel görünen şirin simasıyla iftihar eden babasıyla annesi, yavaş yavaş her vasitadan ümitsiz bir sonuç toplaya toplaya, çocuklarını bir kambur görmek fikri-
ne alışmış gibiydiler. O, hayatında hiçbir şey olmamışçasına lakayttı, bir serçe gibi daima neşeli tabiatına ağırlık veren yalnız sargılarla kalıplardı, yoksa o şimdi iri bir ayva şeklin-
de iki omuzlarının arasında elbisesini şişiren şeyden o kadar şikâyetçi değildi. Yalnız annesi validelere mahsus bir gururla herkesin alaycı bakışlarına maruz kalmasına tahammül et-
mek istemiyordu, onun için kendince sırtı hatta yavaş yavaş göğsü bozulan bu vücudun düzelmesinden tamamen ümidi kesmek lazım olduğu hâlde yine onu evde alıkoymak için kendisini de gezip tozmaktan mahrum ederdi. Bir gün buna

da, Şu annelik gururuna da taarruz olundu; “Çocuğu evde hapsedmeyiniz, hava alsın, serbest bırakınız, zaten büsbütün bozulmak için hazır duran kemiklerini çürümekten menediniz!” dediler; o zaman hakkında duydukları merhametle iki kat sevdikleri bu çocuğu -tamamen kaybetmekten korkarak iki sene evvel, gemici giysilerinin etrafında kıskanç bakışlardan oluşan bir halka meydana gelirken Şimdi kamburunu mümkün mertebe örtmek için giydirdikleri bol harmaniyle-¹ beraber çıkmaya cesaret edemeyerek dadısının refakatinde sahil halkının merhametli gözleri önüne çıkardılar.

Bu merhamet ilk günü çocuklara da sirayet etmişti; bu çocukla eğlenmek mi yoksa ona acımak mı lazım geleceğine hüküm veremeyerek onlar da uzaktan karar vermeye tereddüt eden gözleriyle bakıyorlardı. İkinci gün bir zevzek kadın harmaninin altında o çıkıntının Şeklini tuhafça bulmaya cesaret etti; zapt olunmuş bu kakhaha etrafta birkaç kadına daha sirayet etti, çocukların çekingen bakışlarına biraz kuvvet geldi; üçüncü gün bir muhallebicinin tablası etrafında biriken çocuklardan biri eliyle ağzını kapayarak o geçerken arkasından, “Kambur!” diye bağırdı; dördüncü gün bir kayanın üstünde lakırdı arayan bir kadın kümesinde, “Bugün küçük kambur görünmedi!” fikri ortaya atıldı, o günden itibaren İhsaniye’de Şöhreti artık tesis etmiş bulundu: Küçük kambur!

Bir gün dadısıyla beraber sahilde gezerken dört çocuk etrafını aldılar; arsızca kakhahalarıyla gülerek, ellerini birbirine vurarak, seslerini bir makama uydurarak, “Kambur! Kambur!” diye bağırdılar. O bunları görmüyormuş gibi Kız Kulesi’nin yanından geçen bir yelkene bakıyor, iŐitmiyormuş gibi gözlerini bile çevirmeye tenezzül etmiyordu. Mini mini ağırbaşı tavrında bir umursamazlık manası vardı ki bu arsız çocukların kendisiyle değil başka biriyle, kambur birisiyle eğlendiklerini farz etmeye eğilimli görünüyordu; kendisini

¹ Bütün vücudu kaplayan kıyafet, bir çeşit palto ya da pelerin.

o sıfatla kabul etmekten o kadar uzaktı. O gün dadısı eve ağlayarak döndü, ertesi gün onu çıkarmamak için bir bahane bulmak istedi, o sürekli:

“Çıkalım, çıkalım, niçin çıkmayacağız?” diyordu.

Yine bir gün yeni yapıverdikleri beyaz şayak² harmanisi altında sırtı şişkin, göğsü kabarık, küçük ince ucu püsküllü kamçısını sallayarak bayırdan inerken kenarda nefes almak için duran iki kadından biri, “Zavallı çocuk!” dedi. O, bu kadına minnettarane değil, düşmanca bir gözle baktıktan sonra dadısına sordu:

“Dadı izin verir misin? Ben koşa koşa ineyim de sen yavaş yavaş gelirsin.”

Koşmaya muktedir olduğunu, zannedildiği kadar zavallı olmadığını göstermek mi istiyordu?

Onu mektebe vermediler, annesiyle babası bir kambur arkadaş için mektep çocuklarının insafsızca alay edeceklerini düşünerek ona mahallenin müezzinini muallim sıfatıyla tayin etmişlerdi. Bedensel eksikliğini diğer bir meziyetle kabul etmeye çalışanlara mahsus bir üstünlük arzusuyla bir sene içinde bütün o vakte kadar kaybettiği zamanı kazanmıştı. Muallimi pederine, “Zavallı çocuk! Ne kadar zeki, ne kadar zeki!” derdi. O bunu işitir, zeki olduğuna sevinirdi, fakat herkesin ona bir zavallı çocuk gözüyle bakması daha ne kadar sürecekti?

Bir gün annesine yine yeni yapılmış bir harmani için darılarak sordu:

“Anne, bana niçin her vakit böyle esvap yapıyorsunuz? Benim kadar çocuklar ceket giyiyorlar.”

2 Sıcak tutan, dayanıklı, yün kumaş.

Annesi:

“Ceket de yaparız, oğlum!” demişti, fakat zaman geçiyor, hâlâ harmani yapılıyordu. Israr etti, mutlaka ceket istiyordu. Bir gün babası istemeyerek -artık yanında bulundurmaya mecbur oldukça kederli bir azap duyardı- onu İstanbul’a indirdi, Tring³ mağazasına götürdü. Satıcılardan biri sırtarak ceket çıkarıyordu. Ceketler mümkün değil iyi gelmiyor; kolları, etekleri tamam gelenlerin gövdesi dar oluyor, önü iliklenmiyordu. Nihayet herif giydirdiği bir ceket için başarılı olamayarak sessizce bakan pederine döndü, çocuğun arkasında şimdi küçük bir kavun şeklinde duran kamburunu ismiyle işareten çekinerek eliyle tuttu:

“Büyük bir ceket verelim de kollarını keseriz,” dedi.

Çocuk bu ceketlerin uymayışına sıkılıyordu; yarım saat-ten beri süren giyip çıkarma işinden artık yorulmuştu, herifin bu teklifini işittiği zaman eliyle ta ileride asılı duran, kukule-tası kırmızı astarlı bir lacivert harmaniye göstererek:

“Baba, ceketten vazgeçtim, yine harmani olsun,” dedi.

Evet harmani! Artık ilelebet harmani giymeğe karar vermişti.

Seneler geçiyordu... Evin içinde, İhsaniye’de, herkes ona alışmıştı; şimdi o geçerken bakmıyorlardı, çocuklar bile gülmekten usanmışlardı. Onun kambur olması doğanın bir kanunu derecesine inmişti. Hatta komşu çocuklarından yavaş yavaş dostlar buldu. Artık dadısız çıkmaya da başlamıştı; sokakta buluşurlar, köşe kapmaca, adım atlama oynarlardı. Bu oyunlarda daima geri kalırdı, bir gün bir oyun esnasında onun arkasına binmek lazım geldi; oyunu kazanan çocuk binmek için ısrar ediyor, diğer çocuklar ona merhamet ederek müdafaaya çalışıyorlardı. Onlar sohbet ederken o kendisinin müdafa edilmesine itiraz ederek:

3 Galata’da, Avusturyalı bir tüccara ait giysi mağazası. (y.h.n.)

“Niçin binmesin? Elbette binecek, ben ona binmedim mi?” diyordu. Nihayet müdafaa edenler galip geldiler, bindirmediler, fakat o kendisine binilmediği için bütün oyunun zevkini kaybetmişti. Bir kenara çekildi, artık karışmayarak, arkasına bindirenlere imrenerek küskün bir tavırla arkadaşlarını seyretti.

Bu oyunlarda herkesten ziyade yorulurdu, bir akşamüstü ona çehresi kıpkırmızı olmuş, terden saçları şakaklarıyla alınına yapışmış geniş geniş nefeslerle solurken pederi tesadüf etti:

“İçeriye gel!” dedi. Eve girdikten sonra annesinin yanına götürdü, çocuğun o yorgunluktan perişan olmuş hâlini göstererek:

“Bunu böyle sokaklarda oynatırsanız dayanamaz,” dedi. Böyle her gün geçtikçe kendisinin diğer çocuklara benzemediğine işaret edecek yeni bir delile mi tesadüf edecek? Bugün babasının bu sözüne ağlamak istedi.

Ertesi gün çıkmak için sabırsızlanıyordu, annesi dedi ki:

“Macide’yi çağırtalım da burada onunla oyna...”

Macide! Şu biçimsiz komşu kızı!

Bütün erkeklik gururu isyan etti. Kızlarla oynamak? Dudaklarını kısıyor, başını sallıyor, o raddeye kadar varmaya razı olamıyordu.

O gün evin yukarısına çıktı, eline bir eski gazete alarak baştan aşağı makale okudu.

Daha ertesi gün vakit geçirmek için vesile bulamadı, evin içinde canı sıkılarak dolaşıyordu; hava yağmurlu olmasaydı, pencereden sokağa bakacak, her akşam güzel havalarda oynayan arkadaşlarını hiç olmazsa oradan seyredecekti.

Bir aralık:

“Anne!” dedi.

Aşağısını söylemiyordu, sonra biraz utanarak cesaret etti:

“Macide’yi çağırır mısın?”

Macide’yi çağırtdılar, “Bebekleriyle beraber gelsin!” dediler, o kulplu sepetinin içine bebeklerini doldurarak geldi. O vakit bir odaya oturdular, evvela bir diğerine alışmamış küçük çocuklara mahsus gevezelikle teklifsiz duramadılar. O bebeklerden pek zevk alamadı, bunlarla nasıl oynamak lazım geleceğinde şaşırdı. Macide tarif etti:

“Bu Küçük Hanım... Bu Arap hizmetçi... Şimdi misafirliğe gidecekler,” diyor ve bebekleri birer birer tutarak minde-
rin üstünde yürütüyordu.

Bir aralık o sepeti kavradı, baş aşağı çevirdi; sepetten bir küçük makasla çeşit çeşit, rengârenk parçalar, kurdelalar, dantelalar, düğmeler, tokalar boşandı.

Macide:

“Haydi Küçük Hanım’a ferace⁴ biçelim,” dedi.

O vakit parçaları doğramaya başladılar.

Artık yavaş yavaş zevk almaya başlıyordu. Macide iğne tutmasını gösterdi, bir boncuklu hurç parçasını söktüler, boncuklarını dizerek Arap hizmetçiye gerdanlık yaptılar. Şimdi oyunlarla tamamen eğleniyordu. Bugünden itibaren küçük kambur, kızlarla oynamaya başladı.

Bir gün Macide diğer bir komşu kızıyla geldi, daha sonra dört kişi oldular, on beş gün içinde iki arkadaş daha türedi, onlara yukarı katta bir oda tahsis etmişlerdi, orada bin türlü oyunlar çıkarıyorlardı.

O artık kızların kaynaştıkları meclisten daha ziyade haz

4 Kadınlara özgü, pelerine benzer bir üst giyeceği.

alıyordu. Evvela buldukları oyunlardan o kadar yorulmuyordu, ondan sonra hepsine karşı cinsiyet sıfatının bahşeylediği bir üstünlük hakkıyla başkanlık etmek hakkını alırdı.

On ikisinde vardı, arkadaşlarının birçoğundan hele Macide'den küçüktü; fakat zeki gözleriyle, uyanık zihniyle bu ufak halkı pek güzel idare ederdi. Ondan hep hazzederlerdi. Başlıca bir meziyeti vardı, ne söylerse gülünürdü. Boyunun eksikliğine rağmen genişleyemeyerek cılız duran boynunun üzerinde hâlâ o dört yaşında güzelliğiyle parlak çehresinde bir hâl vardı ki en adi sözlerine komik bir hoş etki bahşederdi.

Artık bebek oyunlarından o kadar zevk alamıyorlardı. Eğitim sermayesi geçen sene tükenen müezzinden sonra babasının muallim olarak tayin ettiği mektepli bir fakir çocuk ona birçok hikâyeler, kitaplar taşırdı. O bunları okur, sonra kendisine mahsus hoş bir edayla şu hayretle dinleyen irili ufaklı kızlara, özellikle Macide'nin artık yavaş yavaş dalan hülyalı bakışlarına karşı naklederdi.

Bir gün onu Kadıköy'e götürdüler, orada bir trajedi seyretti: Bir aşk trajedisi ki bir kız sevdiğiyle izdivaç edemiyor, bir manastıra girip rahibe oluyordu. Ertesi gün bunu zapt edebildiği kadar trajedinin kuvvetini hissettirmeye çalışarak anlatırken Macide birden gözyaşlarını salıverdi, sonra utanarak öteki kızların kahkahası arasında kaçtı. O, küçük kambur, Macide'nin ağlayışına gülmedi.

Niçin büyümüyor? Annesiyle babasında şimdi bu endişe başlamıştı. Artık on dört yaşlarına girdiği hâlde arkası öñü kabaaran göğsünün üzerinde boynu daima ince, çehresi daima süzgün kalıyor; yavaş yavaş yukarıya doğru kalkarak ellerinin birini dizlerinden aşağıya kadar indiren, bacaklarından birini de yukarıya kadar çeken omuzlarından başlayarak kemikleri büyüyemeyen ince kolları bu gövdeye yapıştırılmış iki kuru dal şeklinde sallanıyor; gittikçe kıvrılarak uzayamayan boyu ancak sekiz yaşında bir çocuk kadar kalıyordu ve omurgasına

dayanan kaburgaları kalınlaşmıyor, kuvvet almıyor, birbirine yapışarak bir genişleme baskısı içinde kıvranıyordu.

Ara sıra annesiyle babası yanlış hesap ettiklerini zanna çalışarak, “Acaba yanılıyor muyuz? On dördüne girmiyor mu?” derler, ikide birde tekrar tekrar doğum tarihini bulmak için düşünürlerdi. Ona hiç kimse artık bir genç adam olmaya yaklaşmış gözüyle bakamazdı. Herkesin nazarında hâlâ sekiz yaşında bir çocuk hükmündeydi, valideler kızlarını onunla oynamaktan menetmeyi düşünmüyor, kızlar bu erkeği aralarında fazla bulmuyordu. O güya bir cinsiyete sahip değilmiş hükmündeydi; güya seneler bu cinsiyetsiz mahluku unutarak üzerinden geçtikçe kasıtlı bir ihmalle ona yaş ilave etmekten feragat etmişlerdi.

O şimdi yavaş yavaş, bir iki seneden beri oluşmaya başlayan bir hisle kendisinin şu herkesçe, özellikle bu kızlar arasında bir çocuk, özellikle cinsiyetten mahrum bir çocuk sıfatında kalmasından doğan derin bir azapla üzülmeye başlamıştı.

Daima neşeliydi, daima nağmeli, parlak kahkahası küçük çocuklara mahsus sesiyle evin içinde döndükçe ortaya bir sevinç yayılırdı, lakin bir iki seneden beri o kahkahanın yankılanan saflığında hafif bir şikâyet nağmesi belirmeye başlamıştı.

Bir gün Macide’nin yanında tesadüfen aynanın karşısında bulundu, ancak bir yaş büyüğü olan bu kızla farkını orada açıkça gördü; o günden itibaren Macide için düşmanlığa benzer bir şey duydu.

Ah! Bu Macide! Bu kız -senelerden beri beraber oynadıkları, gelip geçici arkadaşlar içinde refakati sabit kalan bir kız- şimdi onu âdeta rahatsız ediyordu.

Bir vakitten biri kanuna merak etmişti. Babasının eski bir kanununu alarak pencerenin kenarına oturur, bitmez tükenmez tıngırtılarla tellerin üzerinde gezinirdi. Macide’nin daha

ziyade mahareti vardı, o bir peşrevin⁵ iki hanesini bile çıkar-mıştı. Özellikle bu meselede kıskançlığı tahammül sınırını geçti; bir gün yine peşrevin birinci hanesini yarıda bıraktı-rarak kanunu elinden çekmiş, kendisi yapmaya başlamıştı. Bir aralık Macide'nin gözünün pencereye iliştiğini fark etti; Macide hemen yerinden kalkmış, şüphesiz sokaktan geçen birisini görmek için cumbanın penceresine atılmıştı. O me-rak etti, kanunu bıraktı, arkasından gitti, minderin üzerinde ayakta durarak pencereden baktı. O zaman sokakta bir mek-teplinin arkasını gördü.

Macide bu kılıcını sürüyerek kırmızı şeritli setresinin için-de dimdik duran mektepliye niçin bakmıştı? Ah! Şu dakikada Macide'yi boğmak istiyordu. Ona bir vakitten beri duyduğu düşmanlık bu günden itibaren kabul edilemez bir sessizlik, fena bir düşmanlık kuvvetini kazandı.

Artık yavaş yavaş ondan kaçıyor, başka kızlara ziyade il-tifat ederek Macide'yi vesile buldukça aşağılıyordu.

Bir akşam annesiyle babası görüşüyorlar, o, bir tarafta bir gazete dizisini okuyordu. Bir aralık annesinin bir izdivaçtan bahsettiğini işiterek başını kaldırdı, annesi komşu kızlardan birinin bu sene mektepten çıkan bir çocuğa verilmek için kararlaştırıldığını söylüyordu. Sonra aslı olmayan konuş-malarda hüküm süren konu değişimiyle söz başka bir bahse döndü. O yine gazeteyi okumaya başladı; fakat zihninde bir şey, “Acaba o mektepliye verilecek kız kimdir?” diyor, ken-di kendisine konuşmanın daha evveline dikkat etmediği için hiddetleniyordu.

Bir gün sıkılarak, “Anne! Artık bu kızlar gelmesin, ben şimdi büyüdüm, hele Macide'den canım sıkılıyor,” dedi.

Annesi:

⁵ Türk müziğinde, fasıllarda çalınan bir saz eseri.

“Macide artık gelin oluyor, zaten gelemes ki...” dedi.

Zavallı küçük kambur Macide’den canın sıkıldığına emin misin?

O gün sabahleyin evde herkes düğüne gitmek için hazırlanıyordu. O bu telaştan mustarip oldu, sokağa çıkmak istemedi, sahile kadar indi, kumların üstünde dolaştı, daha evden çıkaklı bir saat olmadan saatlerle zaman geçmiş zannediyordu. İki de birde, “Acaba düğün bitmiş midir?” diyordu, bir aralık, “Artık bitmiş olacak!” dedi, dönmek istedi. Garip bir hisle düğün evinin önünden geçmek için karar verdi, kendisini, “Belki bizimkilere tesadüf ederim,” diye aldatıyordu.

Kapının önüne gelince durdu, biraz içeriye baksa ne olur? O biçimsiz kızı -kendi kendisine öyle derdi- bir kere belki oradan gelin elbisesiyle görebilirdi. Kalabalık arasından kapıya kadar gitti, biraz içeriye gidecek kadar cesaret buldu. O zaman eski arkadaşlarından iki komşu kızı onu gördüler, üzerine hücum ettiler, “Gelini mi görmeye geldin?” diyorlardı. Kollarından tuttular, “Gel gösterelim,” diye çekiştiriyorlardı. O istemedi, çırpındı, “Kadınların arasına nasıl girerim?” diyordu; onlar gülüyorlar, küçük kamburun bu düşüncesini tuhaf bularak hâlâ çekiştiriyorlardı.

O vakit daraldı, kaşlarını çatarak silkindi, ellerinden kurtularak kapıdan dışarıya atıldı; şimdi buradan uzaklaşmak için koşuyor, bu evden, bu evin havasından firar ediyordu.

Ah, zavallı küçük kambur! Sen böyle ilelebet hayatının bütün mahrumiyet süresince, güzergâhına tesadüf eden bütün Macide’lerden canın sıkılacak; bütün düğün evlerinden, o evlerin sevinç havasından daima kaçacaksın!

O zaman basık kaburga kemiklerinin içinde darlaşan ciğerleri hüsrana uğrayan büyük bir nefesle çatlamak isteyerek

şıştı; biri yukarı çekilerek yavaş yavaş aksamaya başlayan ayaklarının altında bu çaresiz vücudu çekip götürmek istiyormuş gibi topraklar akıyor, kendisine saadetin belki bu uçurumun aşağısında saklı olacağı fikrini veriyordu. şu dakikada artık arkasında beraber dayanılmaz ağırlığıyla duran kamburu her vakitten ziyade çıkarak, İhsaniye'nin o en güzel çocuğu uzun bir kederli bakışla şu uçurumun kenarında, Marmara açıklarına doğru parıldayan denizin karşısında düşündü kaldı.

Ocak 1898

BİR VALİDE TARAFINDAN

Şubat 1896

*Bilsen ne telaş içindeyim! Ben gelin olurken kız evlendir-
menin böyle zor bir şey olduğunu hiç düşünmezdim. Biçare
annemin etrafımda koştüğünü, geceleri yorgunluktan yatağa
baygın düştüğünü gördükçe içimden, “Annemin de bu hâli!
Sanki bir şeyler yapıyormuşçasına kendisine ne süsler veri-
yor!” derdim. Eminim ki şimdi Şükriye de beni soluk soluğa
koşuyor gördükçe kalben buna benzer şeyler söylüyordur. Şu
sırada senin de aramızda bulunmanı ne kadar isterdik! Şük-
riye, “Teyzemin uzaklarda olduğunu düşündükçe gelin ola-
cağıma hiç sevinmiyorum!” diyor. Doğru söylediğine emi-
nim. Fakat büsbütün sevinmiyor da değil, hâlinden,
yürüyüşünden, merdivenleri inip çıkışından anlıyorum ki se-
vincinden uçuyor. Ben de bazen ağlayacak derecede yorul-
makla, yorgunluktan türlü huysuzluklar çıkarmakla beraber
seviniyorum. Bu neticeyi bulabilmek için kendimde meşru bir
hak görüyorum. O görücü telaşları, beğenilmedi endişeleri,
beğenilmiş olsa aldanmak korkuları, velhasıl insanın sene-
lerce uykusunu kaçıran o üzüntüler nihayet bitti... Sen bun-
lardan azadesin. Zannetmem ki erkek evladın böyle üzüntüle-
ri olsun; olsa bile herhâlde kızlarınkine benzemez. Bir erkek
evlense de olur evlenmese de... Evlenmekte aldansa bile me-
suliyet çoğunlukla tamamen yahut kısmen kendisine ait olur.
Lakin bir kız için öyle değil... Bu meselede hemen daima kız
işin içinde değildir. Babasıyla anasının hüküm ve seçimine
tabidir. Ne zor vazife! Ne büyük mesuliyet! Bugün bir talip
çıkarsa, reddedersiniz, lakin yarın diğer birinin çıkacağından*

ve hususiyle bu ikincinin birincisine üstünlüğünden emin değilsiniz. O hâlde ilk fırsatı kaçırmış olmak mesuliyeti kime ait olacak? İşte bir mesele... Bu mesele bir gün, en umulmayan, beklenmeyen bir zamanda başlar. Evde oturup dururken kapı çalınır. Size çırpınarak büyük bir telaşla gelirler. Heyecandan kısılmış bir sesle: “Hanım! Hanım! Görücüler geliyor!” derler. Görücüler ne demek? Evvela anlamazsınız, siz kızınıza bakarsınız, kızınız size bakar, güya bu soru sorulmuş bir diğeri sizden beklersiniz. İşte o dakikada fark edersiniz ki kızınız on beş yaşına girmiş, hatta yuvarlakça çehresiyle, esmere yakın buğday rengiyle, biraz zayıf olmakla beraber uzunca boyuyla, -güzel değil- fakat şirin olan bu kızın şu hakikati sizden evvel anlamış olduğuna bile vakıf olursunuz. “Görücüler!” sözü birinci defa olarak evde aksedince güya çok beklenen bir şey meydana gelmişçesine onun sizden az şaşkın olduğuna dikkat etmek zor bir iş değil... Artık o günden itibaren rahatınız kaçmış olur. İlk görücülerden sonra akşam babasıyla fikir alıp verirsiniz. O evvelemirde bundan bahsolutunmasına tahammül etmemek ister; “Kız daha küçük!” der, evet, kızımız daha küçük fakat anlaşılan görücülerin gelmesine mâni olacak kadar küçük değilmiş... Bununla beraber siz onu rahatlatacak bir şey söylersiniz: “Bilmem ama benim pek gözüüm tutmadı, kayınvalide olacak kadın hunnabî¹ yünlüden entarisiyle, oyalı yemenisiyle, mor kadife kaplı elma kürküyle o kadar büyüklük takanmış ki...” Bununla beraber gizli gizli bu ilk görücülerden bir haber beklemekten uzak değilsiniz. Kızı beğendiler mi, beğenmediler mi? Bu nokta sizin annelik gururunuzla ait bir şeydir, buna mutlaka bir cevap ve bir uygunluk cevabı beklersiniz. Bildiklerinizden, kız analarından buna benzer merasim hakkında izahat alırsınız: Görücüler gelir, sonra ne olur? Çıkarlarken eğer beğendiklerini sezdirmek isterlerse ne derler? Beğenmemiş olursa nasıl davranırlar? İkinci müracaat neye delalet eder? Bütün bu şeyler, bu ince meseleler uzun uzun öğrenilecek

¹ Hunnap renginde, kırmızı.

derslerdir. Siz henüz ilk ziyaretten bir haber beklerken bir gün yine, “Görücüler!” sözü işitilir. Artık bu senelerce sürececek bir nakarattır. Yine ufak bir heyecanla kalkmak, giyinmek, giydirmek, bu hiç görülmemiş hanımlara hâle münasip sözler bulmak lazım... Görücüler, mesela iki tazedir; öyle anlarsınız ki bunlar kızıma elti ile görümce olacaklar. Rastıklarından,² düzgünlerinden,³ uzun ökçeli birinin sarı, ötekisinin gül kurusu iskarpinlerinden derhâl anlarsınız ki kızıma aday olacak bey de mutlaka açık mavi boyun bağıyla çiçekli mendil kullanıyor. Hele genellikle eltilerle görümceler hakkında az çok bir gerçekçi fikir peyda ettiğiniz için karşılarda kızınızı -henüz görücülere alışmamaktan doğan görgüsüzlkle mahcup ve heyecanlı- gördükçe yüreğinizden ince ince bir şeylerin aktığını duyarsınız. Onlar çıkarken size, “Allah bağışlasın efendim. Allah güldürsün efendim!” derler; bu, “Allah başkasına bağışlasın. Başkasından güldürsün!” demektir. Artık görücüler art arda gelir, kızıma önemli bir meşguliyet çıkmıştır. En uygunsuz saatlerde giyinip kuşanmak, güzel görünmeye çalışmak, bilinmeyen kadınların karşısına çıkarak gülmekten ve ağlamaktan, hatta nefes almaktan kendini menederek satılık bir meta şeklinde oturmak... Bir sene, iki sene, belki beş sene -bu taraf belirsizdir- dünyada mümkün ve tasarlanmış olan bütün akraba alayı sizin önünüzden gelip geçecek: Teyzeler, halalar, görümceler, ablalar, hatta bacılarla dadılar, hatta amca beyin şuh, şakrak, şık İngiliz mürebbiyesiyle lakırdı ederek kızıma bakıp gülen, annesinin yanında ayağını ayağının üzerine koyarak potininin ucunu size karşı sallayan hanım kız bile... Bazen günde üç bölük gelir, kızınız isyan eder: “Artık bu nedir? Bıktım usandım, çıkmayacağım işte, çıkmayacağım, bakalım ne olacak?” der, ağlar, hırçın çocuk olur; siz misafirlere işittirmekten korkarak heyecanlarla yalvarırsınız. Validelik ağırlığını kaybederek ellerini tutarsınız, bacı kadın orada olmasa hatta

2 Hanımların kaşlarını veya saçlarını boyamak için kullandıkları siyah boya.

3 Hanımların ciltlerinin güzel ve gergin görünmesi için yüzlerine sürdükleri sıvı hâlindeki madde.

belki öpeceksiniz... Bazen aylar geçer, görücülerden haber yok, o zaman sizi derinden bir endişe istila eder, görücülerin gelişlerinden kızıp ağlayan kızınızda da şimdi ziyaretlerin kesilmesinden doğan bir hüznün fark etmeye başlarsınız, kapı çalındıkça onun size göstermeyerek ufak bir dikkati vardır ki, "Yine görücüler değil, anlaşılan bu gidişle evde kalacağım!" manasını kasteder. Şöyle böyle daha dün on beş yaşına girdiğinde şaşırdığınız kızınız on sekizine geliyor, iki sene daha gecikse gelin olmak ihtimalleri yüzde elli kaybolacak. O zaman kendi kendinize açıkça itiraf edemeyerek bir pişmanlık duyarsınız. Acaba o Paşahahçesi'nde yalısı olan bey için razı olmalı mıydı? Yoksa validesinin yanına almak isteyen çocuk daha mı iyiydi? Bu müddet zarfında talip olanlar birer birer zihninizden geçer, bunları reddetmiş olduğunuz için kendinize hak vermeye çalışırsınız; vicdanınıza karşı bir nevi mesuliyetten kurtulmak için birinin resminde boynunu eğri tutuşundan, ötekinin küçük fesi arkaya atılmış olduğundan çıkarılan manaları çoğaltırsınız. Hele içeriye almak isteyenler için kabul etmemeye birçok sebepler var, iç güveyi olmak isteyenlerde de düşünülecek şeyler az değil; kimisini maaşının yüz elli kuruş olmasından, kimisini sönük bir dairede memur bulunmasından dolayı reddetmişsiniz, fena etmemişsiniz. Fakat yavaş yavaş zihnen isteklerinizi azaltmaya başlarsınız. Artık zaman geçtikçe arzuları küçültmeye, hül-yaları indirmeye, ufak tefek kusurları görmemeye ihtiyaç lazım olur. Sonra, bir gün, uzun bir fasılayı takip eden yine görücülerin varlığı görülür, yine ümitler uyanır, nihayet bir akşam, o gün size büyük bir çekingenlikle, âdeta bir rica anlamıyla bırakılan küçük bir notu ve resmi eşinizin önüne koyduğunuz zaman ikinizde de senelerce aranmış bir şeyin artık bulunmasından doğan, fakat henüz belli etmeye cesaret olunamayan gizli bir güven vardır. Bu talep Mekteb-i Tıbbîye-i Askerî'den⁴ çıkmıştır. İstanbul'da hastanelerden birine de yerleşmiştir. Dünyada hemen hiç kimseye sahip değil, mektep

4 Askerî Tıp Okulu.

hayatından çıkar çıkmaz aile hayatına girmek istiyor... Karı koca birbirinize bakarsınız: “İyi değil mi? Henüz bir çocuk!” Sonra resmine bakarsınız: İnce bıyıkları, tatlı gözleri, resmî elbisesinin içinde hoş bir ağırbaşlılığı var. Araştırmaya girişerseniz, hep iyi malumat alırsınız, kızınızda bile bu defa bir başkalık hissediyorsunuz; baci, yemin ederek söylüyor ki, kız resme bakarken bir tuhaf gülüyormuş... İşte, hemşire, nihayet Şükriye için bulunan koca... Ben artık geniş bir nefesle dinlenmeye karar verir vermez başka meşguliyet çıktı. Hemen, “Nikâh!” dediler, şaşırdım. “Bu ne kadar acele!” dedik, “Nikâh olsun da düğünü erteleriz,” dediler. Nikâh oldu, yine nefes almak mümkün değil. Daha o gün, “Düğün!” dediler, fakat bu kolay değil, işte bir aydan beri uğraşıyoruz. Daha, bir ay böyle delicesine çalışılsa, koşulsa yine yetiştirmek mümkün olmayacak. Görsen, Şükriye de öyle tuhafliklar yapıyor ki... Her şeyde bir huysuzluk çıkarıyor, bir gecelik gömleğine konacak kurdeleden tut da odasının halısına kadar hepsini kendisi beğenmek, almak istiyor, sonra hiçbirinden memnun değil, yatak çarşafı için tam iki gün ağladı, somurttu... Artık biz sokak sokak, dükkân dükkân dolaşıyoruz... Şimdi en mühim meselenin halledilme aşamasındayız: Odasının aynasıyla konsolu, sobasıyla lambası bin türlü zorluklardan sonra alındı, yatak odası takımına karar verilir gibi oldu, gelin odasının takımına karar veremiyoruz; bir aralık, “Yağ rengi atlasla fes rengi pelüş...” diyor; sonra birden tereddüde düşerek, “Acaba Hereke kumaşlarıyla atlas karıştır-sak nasıl olur?” sualini ilave ediyor. Bu önemli mesele hallo-lunduktan sonra gelin elbisesi düşünülecek.

Haziran 1897

Düğün mü? Düğünü soruyorsun, öyle mi zavallı kardeşim? Düğün havadisi beklerken bu mektubu alınca, kim bilir, ne olacaksın? İşte, bak ben nasıl anlatacağımdan, bu müthiş hikâyeye neresinden başlayacağımdan şaşkırım. On günden

beri her sabah senin mektubuna cevap vermek kararıyla uyanıyorum, fakat mümkün olmuyor, kuvvet bulamıyorum. Ben sana yazarken Şükriye hissedecek, bugüne kadar saklanmış olan hakikat o esnada meydana çıkacak düşüncesiyle cesaret edemiyordum; lakin artık bugün yazmamak mümkün olmayacak. Dün öyle bir şey oldu ki... Fakat hikâyeye başından başlayayım... Sana ne zaman mektup göndermiştim? Galiba hemen düğün olmak üzere iken... Şükriye nihayet oda takımının şekline, kumaşına karar vermiş; beyaz, yine kendi renginden donuk çiçeklerle hoş bir kumaştan bin zorlukla beğendirilip yaptırılan gelinlik elbise bile terziden gelerek aynalı dolaba asılmıştı. Artık yaptırılacak bir şey kalmamıştı, bütün gecelikler, çamaşırlar, elbiseler, bin türlü ufak tefek hep hazırды; hemen o gün düğün yapılabilirdi, aşçılarla bile söz kesilmişti... Bir gün Şükriye o güne kadar hiçbirimizin aklına gelmeyen beyaz eldiveni almak için bacasıyla beraber Beyoğlu'na çıkmıştı. Biz beyle beraber oturuyorduk. Bir aralık kapı çalındı, biraz sonra beye bir zarf getirdiler. Gariptir, insana yakın musibetlere dair şeyler okunmadan evvel anlaşılıyor; daha zarfı açmadan beyin sarardığını fark ettim, bende de huzursuz bir heyecan vardı. Bey zarfı açtıktan sonra okudu. Bu okuma pek uzun sürdü. Ancak dört satırlık bir mektup bu derece uzun okunmamalıydı. Nihayet bir kelime söylemeyerek kâğıdı bana uzattı. Uzun bir meraktan sonra birden o merakın halledilmesiyle ortaya çıkan bir perişanlıkla evvela bu yazıları bir karartı içinde gördüm. Dört satır, evet ancak o kadar; fakat bu dört satırda ne büyük ihtimaller var, bu dört satırın verdiği haber gözler önüne ne korkunç bir varsayımlar yelpazesi açıyor! Damat bize haber veriyordu ki hemen o gece alınan kesin bir emir üzerine derhâl sabahleyin hareket ediyor, ihtimal şu mektubu biz okurken, o gidiyordu. Ben bitirdikten sonra bey bana dedi ki: “Düğün bir müddet geri kalacak. İsabet!” Niçin isabet? Hiç düşünülmeden söylenmiş bir söz, kendisini ve beni aldatmak için bulunmuş bir sebep... Bir müddet geri kalacak. Fakat ne kadar? Özellikle...

O zaman bu derin düşünceleri tamamlamaktan korkuyordum; bir şey bana, güya aklıma getirirsem gerçekleşmesine imkân vereceğim zannettiriyordu. Zavallı Şükriye! O akşam beyaz eldivenleriyle gelip de gözlerimin kızarmış olduğuna dikkat edince elinde sallanan paketini bırakmaya, çarşafını çıkarmaya vakit bulamadan bir korku ile, “Anne! Ne oldu anne?” dedi. Onun da, kim bilir, Beyoğlu’nda eldiven beğenirken içinden bir şey, “Acele ediyorsun, bunları takamayacaksın!” diyor muydu? Bununla beraber haber alınca cesurane davrandı, dedi ki: “A, anne! Elbette vazife değil mi? Varsın düğün ertelensin.” Fakat ben hissediyordum ki bu kendisinden ziyade beni teselli için bulunmuş, söylenmiş bir sözdü. O günden sonra kanepelerin, koltukların, perdelerin üzerine Amerikan bezinden örtüler çekilirken, gelinlik elbise yine kutusuna yerleştirilirken, daha sonra her kapı çalışında bir mektup beklerken, sabahları ona dair bir haber görebilmek ümidiyle gazetelere hummalı bir göz gezdirirken fark ediyordum ki Şükriye’nin içinden kan akıyor; bu devam eden belirsizlik onun her gün bir parça kuvvetini kırarak bitkin, ağlamak ihtiyacına dayanmaktan aciz bırakıyor... Hiçbir haber alınmıyordu, her akşam bey geldikçe sessiz bir sorgulayıcı bakışla birbirimizin yüzüne bakardık, Şükriye çekingen bir nazarla şu iki sorgulayıcı göz arasında verilecek cevaba hazır dururdu. Günler, aylar geçiyordu: Ne bir mektup ne bir haber... Şükriye her gün bir parça daha sarararak haftada bir kendi eliyle tozlarını aldığı gelin odasında -belki ağlamak için- gecikerek kuvvetten düşüyor, iştihadan kesiliyor; henüz eşi olamadığı, henüz sevmeye vakit bulamadığı kocasının ayrılık acısını çekiyordu. Bey ikide birde, “Tabii yazmayacak, henüz damat olmamış bir adam elbette çekinir; fazla olarak meşguliyet, vazife, kim bilir, nasıl sebepler vardır...” der ve bu habersizliği mazur göstermek için sebepler icadına çalışırdı. Bir gün ben dedim ki: “Acaba soruşturmak mümkün değil mi?” Cevap vermedi. Bir akşam, galiba bugünle on sekiz gün oluyor, eve dönmüş, elbisesini değiştiriyordu. Ben

kürkünü tutuyordum, o, paltosunu çıkardı ve daha kürkü giymeden birden dönerek ta gözlerimin içine baktı. Bu, garip bir bakıştı: “Niçin öyle bakıyorsunuz?” dedim ve o anda gözlerinin etrafında bir yaşın koştüğünü gördüm. Elimden kürk düştü. O bana daha ziyade yaklaşarak artık saklanmasına lüzum görülmeyen yaşlar yanaklarından yuvarlanırken, “Bu, böyle! Kaderin hükmüne sabırla itaat etmeye mecburuz!” dedi. Ben, “Fakat Şükriye? Şükriye’ye ne diyeceğiz?” diyordum; o, gelin olmadan dul kalan kızının matemine ağlayarak, “Düşünürüz...” diyordu. İşte hâlâ düşünüyoruz. Şükriye yine her akşam babası gelince gözlerine bakıyor fakat artık babasıyla annesinin gözleri birbirinden kaçıyor. Şüphe etmiyorum ki bir şey anlıyor, lakin ne olduğuna, ne olabileceğine hüküm vermek değil hatta akıl yürütmekten bile çekiniyor. Bacısıyla kızlara soruyorum: Yemin ediyorlar ki Şükriye ne bu meseleye ne düğüne dair hiçbir kelime söylemiyormuş. Fakat evin içinde bir facianın matemi var. Bu matem bilhassa onu sarıyor, bütün gözler ona ağlamak isteyen gözlerle bakıyor. Şükriye bu evin içindeki ve bu merhametli bakışların altındaki hakikati görmek istemeyen gafil bir mahkûm şeklinde dolaşıyor. Evet, öyle; güya hiçbir şey hissetmiyormuşçasına, ne bir sual sorarak ne bir ağız arayarak dolaşıyor, lakin sarıyor, süzülüyor, yavaş yavaş, parça parça ölüyor. Ne yapacağız yarabbi, ne yapacağız?

Nihayet dün... Şükriye eşyanın üzerine Amerikan bez örtüler çekildikten sonra âdet etmişti; haftada bir sabah gelin odasına çıkar, bezleri indirir, pencereleri açar, elinde tüy süpürge ile aynasının, konsolunun, perdelerin, iskemlelerin tozlarını alırdı; bu gelin odası böyle bir çocuk gibi bakılıp temizlendikten sonra yatak odasına geçtiğini aşağıdan ayaklarının sesinden anlardım. Aynalı dolabın, çekmecelerin açılıp kapandığını işitirdim; şüphesiz elbiselerini, çamaşırlarını, o bohçalarındaki düğüne hazır olan, böyle kapalı kaldıklarına mutlaka şaşılacak şeyleri -İşte, bak, bunları sana yazarken ağlamak istiyorum- çıkarır, onlara taze bir nefes aldırdıktan

sonra tekrar yerleştirirdi; ta nihayet gelin elbisesi kutusunun kapağını kilimin üstüne düşerken hissederdim. Ben artık Şükriye'nin en ufak hareketlerini inceliyor, kızın duygularındaki hâlleri bu incelemenin neticesiyle halletmek istiyordum. O yukarıda gezindikçe ben aşağıda bir hastalık sırrı keşif etmek için hasta bir göğüs dinleyen tabip dikkatiyle başımın üstünde gıcırdayan tahtaları dinlerdim. Acaba bu eşya arasında ne acı bir ıstırap duyardı! Bu âdeti hiç bozmazdı; eşyasının içinde daha rahat, daha yalnız, bu düğüne mahsus âlemde daha serbest kalmak için kapıları kapayarak, kimseyi istemeyerek saatlerce kapanırdı. Nihayet dün, bir aralık kendi kendime bir fikir hâsıl oldu: Onu gözetlemek... Evet, bir çocuk gibi kapının anahtar deliğine gözümü koyarak onu odasında, eşyasının arasında, bir rüya hâliyle gelip geçerek nihayet nişane olmak üzere işte iki oda bırakan düğün âleminin içinde görmek istedim. Ah! Bu uğursuz fikir bana gelmemeliydi, o anahtar deliğinden bu manzarayı görmemeliydim... Ben odanın yalnız bir kısmını görebiliyordum; bu görünen kısımda koltukların örtüleri çıkmış, hatta aynanın önünde şamdanlara geçirilen gazlar⁵ bile kaldırılmıştı. Oda, misafirleri, düğün misafirlerini kabule hazırды. Biraz daha dikkat ettim: Gözümün önünde ta yakında beyaz ipek gelin elbisesinin uzun eteğini, eteğin üzerine dökülen telli beyaz duvağın dalgalarını gördüm. Kendisini göremiyordum fakat derhâl anladım ki Şükriye giyinmiş, kuşanmış, bu boş gelin odasında mevcut olmayan düğün misafirlerinin karşısına oturarak gelin olmuştu... Demek bu her zaman böyle yapılıyordu! Ne yapacağız, yarabbi, ne yapacağız? Bu korkunç haberi ona nasıl vereceğiz? Ondan sonra kocasının matemini tutan bu kızı yine görücülere çıkarmak, yine senelerce onu beğendirmeye çalışmak icap edecek, öyle mi?

Temmuz 1897

⁵ Keten bez, gaz bezi.

GÜNLÜKTEN PARÇA

Dostlarımdan bir cerrahın günlüğündeki hatıralarında okudum:

Bana bu mesleği tercih ettiren hayattaki tesadüfün ne olabileceğini mümkün değil tayin edemiyorum, kendimi bileliden beri daima tuhaf şeylerden haz alır bir adam sıfatıyla tanındığım hâlde bugün bana hayat devam ettikçe bir facia silsilesi gösterecek olan bir meslek sahibiyim. Tuhafa benzer bir vakaya birinci defa olarak geçen gün tesadüf ettim; bu da bir facia... Fakat bir facia ki üzerinde bir komedinin hafif kahkaha gürültüsü kanat çırpıyor. O gün sabahleyin, birkaç saat sonra icra olunacak mühim işlerin hazırlıklarıyla meşgulken kapıma vuruldu. Böyle sıralarda taciz edilmek hiç hoşuma gitmez. “Ne var?” diye bağırdım, “Sizi birisi görmek için ısrar ediyor,” dediler, cevap vermeye vakit kalmadı, odanın kapısı yavaşça açıldı, karşımda o vakte kadar görmediğim birisini gördüm. Bu adam sesinde ufak bir çekingenlikle dedi ki:

“Sizi taciz ettiğimden eminim fakat beni dinleyecek olursanız affedeceğinizi de biliyorum. Bana yalnız yarım saatlik bir zamanınızı feda etmenizi istirham ederim. Size bir cerrah sıfatından ziyade bir insan sıfatıyla müracaat ediyorum.”

Hâlinde öyle bir ümitsizlik manası, sesinde o kadar derin bir yalvarış tınısı vardı ki çabuk bitirmek lazım geleceğini ima eder bir tavırla aletleri silmekte devam ederken işime ara vermeye mecbur oldum. O bu aletlerle ilgilenir gibi göründü, biraz yaklaştı, dolaplara seri bir göz gezdirdi, sonra gözleri-

ni yüzüme dikerek sesinde sadaka istiyormuşçasına kederli bir tonla, “Size yalnız bir hikâye nakledeceğim, ancak yarım saatlik bir hikâye...” dedi. “Peki, efendim, sizi dinliyorum,” dedim. O zaman rahat bir nefes alarak oturdu.

Ancak otuz yaşında vardı; sivrice ve kırkık kesilmiş kumral sakalıyla, sarıya çalan gözlerinin tatlı bir bakışıyla hoş giden bir çehre...

“Ben, ressamım efendim...” diye başladı. “Küçük yaşımdan beri duvarlara kömür parçalarıyla dünyanın hiçbir teranesinde misli görülmemiş gemiler yapmaktan başlayarak hayatımda bugüne kadar resimden başka bir şey yapmadım; hatta yapmaya vakit bulamadım, özellikle aşk için... Fakat aşk, kalbin öyle bir ihtiyacı ki nihayet bir gün bütün şiddet ve kuvvetiyle hükmünü icra ediyor, işte bugün ben de herkes gibi bu hükmün altına girmiş bulundum, şimdi karşınızda oturan adam âşıktır, evet âdeta bir âşık... Gülmeyiniz, rica ederim, aynıyla sahnelerde ağlayan yahut gazetelerin dizi sütunlarında şairane cümlelerle acılarını tarif eden âşıklara benzer bir âşık... Bir âşığın bir cerrahla münasebetini soracaksınız... Gerçi ben ne sinemi şerha şerha edecek bir celladın gamzesine tesadüf ettim ne de ciğer parçasından kebab yapmak isteyen bir sevgiliye gönül bağladım ki sizden yaralarımı iyileştirmeyi kabul edecek bir tedbir istemeye gelmiş olayım. Zaten asrımızda aşk, ok ve hançerle icra edilmiyor, değil mi efendim? Fakat bakınız, işte bazen aşkın neştere de ihtiyacı oluyor.

Hemen hemen seyahatle geçen bir eğitim ve öğrenim hayatından sonra bu yaz başında İstanbul’a gelmiştim. Mevsimi Burgaz Adası’nda bir küçük aile nezdinde geçirmek üzere iki ay evvel oraya gittim. Burada ne hoş vakit geçirecektim, ne güzel mehtaplar, ne latif gün batımları yapacaktım, özellikle sarı ile kırmızı hakkında ilerletilecek tecrübelerim, tatbik edilecek görüşlerim vardı... Sarı ile kırmızı ressamların hemen daima düştükleri bir girdaptır; bunu zaten bilirdim. Bilmediğim bir şey vardı ki o da yine bu ressamların bir çift

mavi gözde de düşmelerinin mümkün olabilmesiydi. Bunu da Burgaz Adası'nda tecrübe ettim. Siz hiç böyle bir tecrübe ettiniz mi? Bakınız, gülüyorsunuz, o hâlde anlayacaksınız... Bir gün akşamüzeri, henüz güneş ufukta bulutların üstünde tereddüt eder gibi dururken pencereimin yanında sarı ile kırmızı tecrübesine dalmıştım, bu sırada ansızın biraz ötede bir pencereden iki küçük mavi güneşin bana gülümseyerek baktığını görünce, neden bilmem, başım döndü... Bu mini mini güneşlere ben de güldüm. Niçin? Şüphesiz başım döndüğü için gülmüş olmalıyım. Fakat acaba o niçin güldü? Hâlâ da gülüyordu, sürekli gülüyordu.

Bugünden itibaren o pencereden bana gülen bu mavi gözleri gidip seyretmek bir ihtiyaç oldu. Birbirimize her gün bir parça daha ziyade gülüyorduk. Bir sabahleyin uyandıktan sonra perdemi açıyordum, garip tesadüf! O da tıpkı benim gibi sabah hâliyle, henüz yatağından kalkmış, perdesini açıyordu, bu tesadüf o kadar tuhaftı ki ikimizde de aynıyla bir tesir meydana getirdi, ikimiz de aynı zamanda bir diğerimize bir, 'Bonjour!'¹ göndermeyi tabii bulduk. Ben ufak bir baş kesmesiyle, 'Bonjour mavi gözler!' diye sessizce selam gönderirken o da, 'Bonjour ressam efendi!' manasını aynı hareketle bana gönderiyordu.

Böyle tanışmadan, görüşmeden selamlaşmak o kadar hoşumuza gitti ki bugün şu selamlaşma merasimini hemen her saat başında tekrar ettik, hatta...

Lakin sizi lüzumundan fazla taciz etmeyeyim; fazla ayrıntı veriyorum galiba... Hatta gece yatmadan evvel ben mumla pencerenin önüne geldim, o da elinde mumuyla perdesini çekmek üzereydi, çözülmüş saçlarının üstünde mum ışığı titrerken bana bir de, 'Geceniz hayır olsun!' selamını gönderiyordu. Ben parmaklarımın ucunu ağzıma götürerek titrek bir sevdâ busesini çekingen bir hayal güvercini gibi onun gençlik uykusuna uçurdum. Yine gülüyorsunuz, efendim, galiba

¹ Fransızca, "günaydın".

bana bir parça şair de diyeceksiniz. Evet, itiraf ederim, âşık olduktan sonra kendimde bir acayip değişim hissediyorum. İnanır mısınız? Ertesi gün deniz kıyısında sehpanı kurarak bir deniz manzarası yapmaya çalışırken o kadar mavi kullanıyordum ki bir aralık bunu fark edince hayret ettim; bütün manzaraları bir hayal mavisi rengi içinde boğmak istemişim. Tam bu aşırı maviyi fark ettiğim dakikadaydı ki arkamda bir gölgenin durduğunu hissettim. Başımı çevirdim, oydu, yanında validesiyle beraber... Onların bir valideyle bir kızıdan bir de nadiren beliren bir biraderden ibaret olduklarını söylemiş miydim? Her gün o, bu ihtiyar validenin koluna girer, çamların arasında yahut deniz kıyısında saatlerce gezerdi. Onlara ara sıra uzaktan tesadüf ederdim, en yakın buluşma noktamız pencerelerimizdi; bugün şu dakikada bir diğerimizden ancak bir arşın mesafedeydik. Pencereden selam göndermeye kuvvet bulurken burada şu kadcılık bir mesafede bir kelime söylemeye imkân bulamadım.

O, benim tablomun üstüne döktüğüm avuç avuç mavilere bakıyordu. Annesi dedi ki:

‘İşinize mâni olmayalım. Kızım, ocuk değil mi? Resmi merak etti de.’

Çocuk! Bu kelime bende garip bir etki bıraktı. Ancak o zaman fark ettim ki bu kız çocuktan başka bir şey değildi. Henüz on altı yaşında. O hâlde pencereden gönderilen selamların sırf çocukluktan ibaret olmadığına beni kim temin edebilirdi?

Genç kızın elinde açılır kapanır ufak bir iskemle vardı, onu hemen oraya, benden ancak bir arşın mesafeye koydu. İhtiyar kadın yorgun bir nefesle geniş bir, ‘Oh!’ çekti, oturdu; o ayakta kalmıştı, gülerek bir bana bir de bezdeki mavi denize bakıyordu.

Annesi, ‘Sizi sıkılmaz mıyız?’ diyordu. Ben altımdaki iskemleyi genç kıza ikrama çalışıyordum, o kabul etmedi,

tatlı bir çocuk kızarıklığı çehresini kaplayarak kulaklarının ucunda sallanan zarif inci küpeciklere hareket veren bir baş silkintisiyle reddediyor, ‘Sonra nasıl çalışırsınız? Biz sizi çalışırken görmek istiyorduk...’ diyordu.”

Burada ressam ayağa kalktı, hikâyesini takip etmeden evvel bana baktı, sonra dolaplarda parıldayan aletlere bir göz atarak devam etti:

“Bu aletlerle oynamaya insan ne kadar alışırsa alışsın bu gibi dakikalarda duyulan şeyleri tasavvur edebilmekten uzak kalamaz, değil mi efendim? Oh! Rica ederim, sabırsızlanmayınız, size bugünün tarihini yapacak değilim, yalnız anlatmak isterdim ki hemen bugün şurada bir saat içinde onların bütün hayatının detaylarına vâkif olmuştum. Kadınlar, hele ihtiyarlamış olurlarsa, ne kadar kolaylıkla söz söylerler ve söyletirler bilirsiniz... Onlar da beni tamamen öğrenmiş oldular; hatta öyle zannederim ki genç kız benim şu saatte âşık olmaya başladığımı bile öğrenmişti.

Bu birinci mülakat hemen her gün bir, bazen iki kere tesadüfe ve beraber bulunulmayan zamanlarda da pencerelerden konuşmalara bir başlangıç sayılmış oldu. On altı yaşında bir genç kızla o zamana kadar sevmeye vakit bulamamış bir genç adam için bu mülakatlarla bir izdivaç arasında hemen hiç mesafe yok gibidir. Bu mesafeyi nasıl katettik? Nasıl oldu da bir gece mehtapta ihtiyar kadını unuttuk ve nasıl oldu da başımızın üstünden ay, dalga dalga ışık selini serperken -bakınız yine şair oluyorum- evet, öyleydi, sanki aydan bir sarı ışık çağlayanı boşanıyordu, onun altında ellerimiz birbirini buldu, başlarımız birbirine dayandı. Söylemekte hangimiz önce davrandık, bilmiyorum, bu iki başın arasından bir ‘seviyorum’ kelimesi çıktı, işte yine gülüyorsunuz; çünkü bu sözü söylememiş kimse yoktur. Ben onu o gece birinci defa olarak söylüyordum; evet, birinci defa olarak bir saf kıza, ‘Sizi seviyorum!’ diyordum ve seviyordum...”

Ressam burada kendi sözünün çekingen yankısını dinliyormuşçasına durdu.

“Seviyordum, dedim değil mi efendim? Bunu düşünerek söylemedim, böyle demeliydim, çünkü hâlâ seviyorum. Yalnız onunla evlenmeyi talep etmişim, biraderinin onaylamasına bağlı olarak validesi tarafından büyük memnuniyetle bu talebe kabul olundu. Artık bahtiyardım; mesut olmak için hiçbir şey noksan değildi. Bundan sonra levhalarım istediğim kadar mavi koyabilirdim; mavi çamlarla mavi bir deniz, mavi bir sema ve mavi bir güneş bütün mavi ile bir Burgaz Adası resmederek izdivaç hatırası makamında saklayabiliyordum. Bunu resmetmeye gerek kalmadı. Bir gün o tabii bir arzu gösterdi:

‘Benim resmimi yapmaz mısınız?’

Bütün dünyanın ressamlarına sevgilileri tarafından söylenen bir teklif... Hatta bunu hatırmıza getirmekle biraz geç bile kalmıştık. Onu bir çam dibinde başını eline yaslayarak uzanmış resmetmek kararlaştırılmış oldu. Hemen ertesi günden itibaren başladık. Ressamlar için en büyük tehlike sevmeleri mümkün olan kadınların resmini yapmaktır; özellikle artık o kadını sevmek çekinilecek bir şey değilse... Alışıldığı üzere ressamlar resim yaparken sevmeye başladıkları hâlde ben sevmeye başladıktan sonra resmi yapıyordum. Artık benim için ağacın kenarına tatlı bir yabancı tavrıyla yaslanan genç kızın bütün endamını, on altı yaşına mahsus bütün saf duygularına masum bir korunak teşkil eden başının güzel duruşunu, daha sonra kaşlarına, gözlerine, ellerine şu hareketsiz vaziyette sıkılarak sabırsızlığından çırpınan küçük ayaklarına varıncaya kadar bütün vücudunun ayrıntılarını inceledikçe kendi kendimi alkışlamaya bir mâni yoktu. ‘Koca herif! İşte tam hülyana göre mini mini bir kadın!’ diyordum. İhtiyar valide uzaktan sessizce, bazen derin bakışları gittikçe emildikçe mazideki aşkına dönmek istiyormuşçasına gözlerini kapayarak uzun uzun düşünceleriyle bu sevda tablosuna ne-

zaret ederken küçük küçük latifeler, bazen belirsiz bir anlamı kastettiği, söylendikten sonra fark olunan kelimelerden doğan kahkahalar yavaş yavaş kalplerimizi daha ziyade yakınlılaştırıyor. Ben bazen yerimden kalkar, onun vaziyetine dair bir şeyi izah eder, ya elini tutup biraz daha yukarıya çeker ya başını parmaklarımın ucuyla idare ederek düzeltir, mavi gözlerine ağaçların zümrüt renkli ufukları arasında kaybolmuş bir bakış noktası tayin ederdim. Bu böyle beş gün devam etti. Ah! Daima devam etseydi...”

Burada ressam derin bir göğüs geçirdi, artık neticeye yaklaştığı anlaşılıyordu.

“Bir gün yine başı, evvelce tayin olunan vaziyeti bulamıyordu. Benim yardımına ihtiyaç görüldü; parmaklarımla bu küçük başı çekerken dudaklarıma yanaştırmak hevesine galebe çalarak düzeltiyordum. Daima şakaklarını kısmen örtecek surette taramak alışkanlığında bulunduğu saçlarından bir lüle bugün çözülmüş sarkıyordu. Onu yavaşça toplayıp kaldırırken o şiddetli bir ürkek çığlığın ardından birden doğruldu ve sapsarı, dudakları titreyerek yüzüme baktı. Mutlaka şu sırada ben de sapsarıydım, ben de titriyordum, onun kalıp elimi itmek için ettiği hareket ne kadar seri olursa olsun o daima şakaklarını örtecek surette toplanması âdet olan saçların altında, ucunda inci küpenin şuhane titrediği zarif mini mini kulağın üst tarafı...”

Burada ressam biraz durarak yine garip bir nazarla bana baktı:

“Evet, üst tarafının tamamen yok olduğunu görmeme mâni olamamıştı. Şimdi biraz anlıyorsunuz, değil mi efendim? Kendi kendimi mutluluğumdan dolayı alkışlarken ansızın bir saniyelik bir zaman, bu saadetin esasından sarsılmasına, tam hülyama uygun bulduğum kadının noksan bir vücudu olduğunu meydana çıkarmaya yetmişti. Demek bu güzel kız, yarın bana eş olacak bu zarif mahluk, kulağının yarısı kim

bilir nasıl bir kaza ile yanmış, kopmuş yahut kesilmiş bir şeydi? Öyle, ebediyet kadar uzun bir müddet bir şey söylemeden cvvel fikirlerimizi gözlerimizden anlamak isteyerek yüz yüze bakıyorduk, nihayet ben nefsim hâkim oldum: ‘Niçin kalktınız? Yine öyle yatsanıza!’ dedim fakat sesim bozuk çıkıyor, dudaklarım titriyor, kuru kuru yanan boğazımdan kelimeler sanki kavrula kavrula çıkıyordu. Benim metanetimi o taklit edemedi, yerinden kalkamayarak iki ellerini yüzüne kapadı ve karşımda hüngür hüngür ağladı... Bu sırada galiba şu vakayı uzaktan sessizce takip eden ihtiyar valide, kızının ağlıyor olduğunu görünce yanımıza geldi, ikimize de ayrı ayrı baktı; sonra çehremizden, hakikati tamamen anlayarak bana dedi ki: ‘Ben zaten kızımın bu noksanlığını size haber vermek üzereydim, isabet oldu ki kendiniz gördünüz. Beni büyük bir ıstıraptan, zor bir vazifeden kurtarmış oldunuz.’ Bundan sonra ihtiyar kadın ağlamamak için kendini tutarak bana vakayı anlattı, bunun nasıl bir kaza neticesi olduğunu izah etti, ben anlamayarak dinliyordum. Tafsilatın ne lüzumu vardı? Bu saçların altında saklanan zarif kulak yarımdaydı, tafsilat onu böyle olmaktan kurtarır mıydı? O hâlâ yüzünü açmaya cesaret edemeyerek narin vücudunu sarsan hıçkırıklarla ağlıyordu. Ben de ağlamak istiyordum. Şu dakikada onun ellerini çekip öperek, ‘Ne zararı var? Sizi böyle de seveceğim!’ demek için şiddetli bir istek duyuyordum, lakin bunu yapamadım... Ah! Bunu yapamadığım için kendime nasıl bir nefretle bakıyorum! Şu dakikada belki ölümü tercih ederim fakat bu yarım kulak... Nasıl söyleyeyim? Düşününüz, böyle hiç umulmayan bir sırada, kusursuz zannolunan bir saadet arasında özellikle bir ressam için bir yarım kulak ne demektir?

İşte o günden beri belki bir ay oluyor, bu bir aylık hayatım yalnız bu yarım kulağa bağlıdır. Size bu yarım kulak için ettiğim kendi mücadelemi söylemek icap eder mi? Hatta bu hikâyeye de ne lüzum vardı? Fakat bunları söylemeyecek olsam sizden isteyeceğim şeyin ehemmiyeti anlaşılamayacak zannediyorum.

Artık bu yarım kulak bende sabit bir fikir olmuştı; yalnız onu düşünüyor, onu kuruyordum. Onları bugünden sonra iki gün görmedim, görmeye kuvvet bulamadım. Resim meselesi bittabi hükümden düşmüş oldu. O pencereye de çıkmıyordu, hâlbuki benim onu görmeye yine ihtiyacım vardı, onu hâlâ seviyordum; daha başka bir türlü tutkunlukla. Güya tamamen sevememekten doğan bir ümitsizlikle her vakitten ziyade seviyordum. O hâlde? Evet, o hâlde gidip bunu kendisine de söylemekten beni meneden şey neydi? Hummalar içinde geçen iki günden sonra evlerine gittim. O bir müddet benim yanıma gelemedi, nihayet odaya girerken âdeta korkarak ilerliyordu. Şu iki gün içinde büyük bir hastalık geçirmişçesine süzölmüş, sararmış, yanakları çökmüştü. Beni bugün buraya sevk eden maksat ne kadar acayıptı? ‘Ne ehemmiyeti var?’ diyecektim. Zaten beynimin içinde hep bu cümleyi tekrar ederek kendi kendimi kandırmak istiyordum. Onu böyle ümitsiz görünce bu maksat daha ziyade kuvvet buldu. Aman yarabbi! Eğer ben buna kuvvet bulamazsam bu kızın harap düşmesine sebep olacağım, yalnız onun için değil, benim için de artık hayat bitmiş olacak... Dikkat ediyor musunuz? Ben onu hâlâ seviyordum, seviyordum değil seviyorum, işte size bunu söylerken yine seviyorum... Fakat daha bu ilk mülakatda gözlerim istemeden oraya, o saçların altında bulunması lazım gelip de bulunmayan şeyi aramak için ta o noktaya gitti. Bütün orada bulunduğum müddet zarfında, zihnim, hat-ta gözlerim de -ara sıra gözlerimin oraya dikilmiş olduğunu fark ederek zorla bakışlarımı ayırıyordum- hep o yok olan şeyin yokluğunu düşünüyor, görüyordu... Bugün hemen hiçbir şey söylemedik, üçümüz de sükût ediyorduk, bizi şurada birleştiren hissiyata dair bir kelime bile telaffuz olunmadı.

O gece benim için uyumak mümkün olmadı, kendi kendime odamda gezinerek, ‘Alçak! Niçin karar veremiyorsun? Farz et ki görölmeyecek bir yerde bir yaranın eseri kalmış. Zaten bu da görünüyor mu? Saçların altında saklanmış, şimdiye kadar meydana çıkmış mıydı?’ diyordum; sonra, bu ken-

dimi azarlamaya karşı bir seda yükselerek, 'İşte görünmediği için görünüyor ya!' diyordu.

Ertesi gün yine oraya gittim, daha ertesi gün yine, o günden beri her gün gidiyorum fakat hiçbirinde insanlık vazifesinin bana öğrettiği cümleyi söylemeye kâfi kuvvet bulamıyorum.

Artık benim için resimle iştigal, tanıdıklarımla dostluk, her şey bitmiş oldu; yapayalnız saatlerle kırlarda, çamlıklarda, deniz kenarında dolaşıyorum ve her gittiğim yerde yalnız onu, o mevcut olmayan şeyi görüyorum. Bunu zihnimden çıkarmak mümkün değil. Yarım kulak... Şu dakikada elime bir kurşun kalemi alsam yarım kulak resmedeceğim. Ondan başka bir şey görmüyorum, gezerken bir yaprak dikkatimi çekiyor, onu bir yarım kulağa benzetiyorum; odamın duvarlarında bir kâğıt var ki çiçekleri yarım kulağı andırıyor. Bir gün bir hamur çorbası içerken birden kaşığımın içinde bir yarım kulak görür gibi oldum ve içmekte devam edemedim. Artık çıldırmaya ramak kaldı; ya buradan kaçmak yahut gidip talebi tekrar etmek lazım... Bunun ikisini de yapamıyorum: Kaçmak mümkün değil, çünkü seviyorum; ikinci şıkka da kuvvet bulamıyorum, çünkü... Çünkü şimdi rüyalarım da bile bir yarım kulak görüyorum; geceleri kâbuslar arasında karyolamın cibinliğinden sayısız yarım kulaklar sarkarak yüzüme, gözüme sürünüyor. Şu hâlde izdivaç meydana gelse ne olacak? Kendimi feda edeyim fakat onu mesut etmek mümkün olmayacak; hiçbir tarafın saadetine hizmet etmeyen bir şeye nasıl karar vereyim?"

Burada tekrar durdu, gözlerimin içine bakarak neticeyi vermek için bende yeterli bir etki uyandırıp uyandırmadığını anlamak istiyormuş gibi bir müddet sükûttan sonra sesini indirerek ağzımdan çıkacak hükme hayat ipliği bağılıymışçasına ümitsiz bir teslimiyetle dedi ki:

"İşte efendim, size bunun için geliyorum, nasıl bedbaht bir adam olduğumu anladınız. Bana hakikati saklamayarak

tamamıyla söylemeye vazife icabı mecbursunuz; ondan sonra ben lazım gelen kararı uygulayacağım. İşte sualım, efendim: Cerrahlık ilminin garibeler yaptığını, hatta eksik vücut uzuvlarını eklediğini biliyorum, bugün mevcut olan bilimin gücüyle bu yarım kulağı tamamlayabilir misiniz?”

Sustu, âdeta nefes almaya cesaret edemeyerek cevabımı bekliyordu. Ben de zor bir mevkide kalmıştım, cevap veremedim fakat düşündüm ki bu biçareden hakikati saklamak tamamen faydasız olacak. O zaman izah ettim, oraya bir et parçası yapıştırmak mümkün olacağını fakat bunun daha nahoş bir manzara oluşturacağından başka bir şeye yaramayacağını anlattım. Beni sessizce, gözlerini süzerek dinledi, dinledi. Sonra ben bitirince birden ayağa kalktı: “Teşekkür ederim, cerrah efendi, bana hakikati söylediğiniz için minnettarım,” dedi ve çıktı.

Bundan sonra ne oldu, neye karar verdi, bilmiyorum. Zavallı güzel, zarif, inci küpeli kız! Acaba çam altında başlayan hoş resim, ebediyen yarım, biçare kulağın gibi yarım mı kalacak?

Nisan 1897

ADLİ BİR MESELE

Onu savcı yardımcısının odasına koydular, girer girmez etrafına bir göz gezdirdi ve yalnız olmadıklarını görerek dedi ki:

“Size, yalnız size bir şey anlatmak isterdim.”

Herkes odadan çıktıktan sonra sessizce bekleyen savcı yardımcısının yüzüne baktı, biraz tereddüt etti; belinden, kuşağının arasından asabi ellerle küçük bir tabanca çıkardı ve yavaşça yazıhanenin üstüne koyarak kuru bir sesle:

“Bunu benden alınız efendim, çünkü adam öldüreceğim!” dedi.

Bu cümleyi söyleyebilmek için son kuvvetini sarf etmiş de artık ayakta durmaya mecali kalmamışçasına bir iskemle çekti ve izne gerek görmeksizin ta savcı yardımcısının karşısına oturarak dirseklerini yazıhanenin üstüne dayadı, iki elle-riyle yüzünü kapayarak durdu.

Şimdi odanın içinde ağır bir sükût vardı; savcı yardımcısı karşısında kalbinin şiddetli vuruşlarını hissettiği bu adamı kendi hâline bırakmak isteyerek, itirafların kendi kendine gelmesini bekleyerek bir kelime söylemiyor ve onu seyrediyordu.

Bu bir köylüydü: Başında eski değil fakat çok zaman kullanıldığını gösterir bir yıpranmayla bir fes ve solukça bir yemenisi, sırtında vücuduna ancak gelen dar bir câmedan¹

¹ Çuha, kadife gibi kumaşlardan yapılan kısa, kolsuz, önden bağlanan bir giysi.

vardı. Kırk yaşlarında olmalıydı, fakat çehresinde senelerce süren uzun bir ıstırabın derin acısı onu ilk görüşte ihtiyar zannettirdi.

Ellerini yüzünden çekti ve önüne bakarak dedi ki:

“Size anlatmalıyım; hepsini anlatmalıyım ki ne demek istediğimi açıktan açığa göresiniz. Size demin adam öldüreceğimi söylemiştim, değil mi? Fakat onu öldürmek istemiyorum. Size gelişimden, bunu söyleyişimden maksat da o. Beni bundan menediniz, anlıyor musunuz? Ah! Bu o kadar fena bir şey olacak ki... Öteki başka türlüydü, onun için kendimde hak buluyordum. Onu öldürdükten sonra kendimi hemen affettim fakat bu öyle değil. Bunu niçin öldüreceğim? Ne sebep var? Hiç... İşte on seneden beri kendi kendime bağıríyorum: ‘Onu niçin öldüreceksin?’ diyorum. Bilmiyorum. İşte şurada, başımın içinde bir şey var ki bana her dakika, ‘Git! Onu öldür!’ diyor. Anlıyorum, buna karşı koyabilmek mümkün değil, gideceğim onu öldüreceğim. Beni menetmeli, beni oraya gitmek için bırakmamalı, anlıyor musunuz, efendim?”

Şimdi muhatabının yüzüne bakıyor, ondan bir cevap bekliyordu, savcı yardımcısı kendisine her şeyi söylemek için giderilmesi imkânsız bir ihtiyacı olduğu anlaşılan bu adamın duygularını serbestçe dökmesine sekte vermemek için sükût etti.

O, nasıl anlatacağını düşünerek, hatıralarını toparlamaya çalışarak duruyordu; sonra yavaş, ince bir sesle, söylendikçe kalbinde senelerce ağırlığı çöken ıstırabın hafiflediğı anlaşılarak nihayet kendisini dinleyen, dinlemesi lazım gelen bu adama kalbinin bütün zehirlerini uzun uzun dökmekten hasta ruhunda şifalı bir rahatlama duyarak başladı.

“Siz beni bilmezsiniz, değil mi? On sene evvel burada, sizin yerinizde başka biri vardı, o zaman da yine böyle, buraya gelerek anlattım, hepsini söyledim. Kendi kendime gelip adaletin hakkını ödedim, çünkü başka türlü yapmak müm-

kün değildi. Saklayamıyordum, mutlaka söylemek için bir şey beni buraya kadar sürüklüyordu. O vakit yaptıktan sonra gelmiştim, şimdi yapmadan evvel, yapmamak için geliyorum. Şimdi on seneyi geçiyor, on seneden beri mahpustum. Hapisteyken gönlüm rahattı. O zaman başımın içinde her dakika beynimi tırmalayan fikir bana, ‘Onu öldüreceksin!’ dedikçe kendi kendime gülerdim; ‘Buradan ne vakit çıkacaksın? Düşün bir kere, sen onu öldüremeyeceksin,’ derdim ve rahat ederdim. Lakin yavaş yavaş o bana bitmez tükenmez görünen zaman yaklaşıyordu. Bir aralık hapishaneden çıkmak zamanını o kadar yakın gördüm ve ondan öyle titredim ki buradan çıkmamak, ölünceye kadar burada kalmak için bir sebep bulmak, başka bir şey daha yapmak istedim. Hissediyordum ki ben oradan çıktıktan sonra köye dönmek için kuvvet bulamayacağım. Bir kere köye gelince pekiyi biliyordum ki o başımın içinde bağırان fikir beni sürükleye sürükleye, mesela bir karanlık gecede, onların hiçbir şeyden haberi yokken, çardağın altında çocuklarıyla beraber otururken... Anlıyor musunuz? Ne fena şey! Bunun fenalığını herkesten ziyade ben biliyorum fakat nedir bilmem ki... O gün bütün hapishanede arkadaşlar boynuma sarılırken onlardan birini kollarımın arasında sıkmak, boğmak, buradan çıkmamak için bir cinayet daha yapmak istiyordum; sonra hep yolda tesadüf ettiklerimin üstüne atılmak, birisiyle kavga çıkarmak için içimde heves vardı; nihayet, işte köye gitmeden evvel size geliyorum. Beni oraya gönderirseniz...”

Son sözü anlaşılamadı. Şimdi gözlerinde ateşli bir bakışla muhatabına bakıyordu, yine odaya derin bir sükûnun ağırlığı düştü. O tekrar, bu defa gözlerini indirerek, yavaş bir sesle asıl hikâyesini anlattı:

“Size asıl anlatılacak şeyi söylemedim. O zaman sizin yerinizde başkası vardı, kâğıtları arattırırsanız bulurlar, ben on sene evvel köyde bir adam öldürdüm; ama beni tutmadılar, kendi kendime geldim, teslim oldum. Haber vermemek de

olabilirdi; lakin elimini kanıyla Esma'yı almak istemiyordum. Ondan sonra yüreğimde bir şey beni rahat bırakmadı, o iş olur olmaz gelip teslim olmak lazım geldi. Onu öldürmemek de olamadı ama kabahat onundu. Esma beni seviyordu, ben de onu seviyordum; bütün köy de pekâlâ bilirdi ki Esma ta küçük yaşından beri benimdir. Artık bizi rahat bırakmalı değil miydi? Tek durmadı, ikide birde Esma'ya sataşır, onun peşini kollar, yolunu keser, ötede beride ona söz fırlatırdı. Ben hep sabrediyordum; bir gün köy delikanlılarının içinde bana da laf atacak oldu, silahıma davranıyordum, kollarımı tuttular. O gün öyle geçti ama ben artık o lafını unutamaz oldum. Bir gün bana bir haber getirdiler: 'Esma'yı ben onun elinden alayım da görsün!' demiş. Beni korkutuyor zannettim. Sonra iş anlaşıldı; birkaç arkadaşıyla beraber Esma'yı kaçıracaktı. Bir gece evlerine hücum ederek zorla dağa kaldıracaktı. Bunu haber alınca beynimin attığını duydum, haber getirenler, 'Gözünü aç!' diyorlardı. Artık bu işi temizlemek lazım geldi, 'Esma'yı almak isteyen ben canını alırım,' dedim. Kimseye bir şey demedim, kendi kendime karar vermiştim, ne olursa olsun rakiple uzlaşmayı zihnime yerleştirdim: Ya ben ya o... İkimizden biri ortadan kalkmalıydı. O akşam ince ince yağmur yağıyordu; karanlık bir güz gecesi... O, sabahleyin şehre inmişti, gece geç vakit köye geleceğini biliyordum, yolunu bekledim. Hep kendi kendime, 'Sen kim bilir, bugün şehre niçin indin? Belki de Esma ile düğüne hazırlanıyorsun. Lakin evvela beni yemeli de Esma'yı sonra düşünmeli,' di-yordum. Burada, yolun kenarında ağaçların arasında gizlenerek beklerken geçirdiğim saatleri anlatamam. Yağmur ince ince yağıyordu, başımın üstünde yapraklara düştükçe sanki bana bir şey söylüyor gibiydi. Yol kıvrıla kıvrıla ötesinde berisinde tek tük ağaçlarla karanlığın içinde uzanıp gidiyordu. Ara sıra uzaktan bir gürültü fark ederdim, o vakit kulaklarımın içinde sanki atlar koşardı. Ta ötede bir meşe ağacı vardı ki karanlıklar arasından koparak bana doğru gelen bir gölge gibi ilerlerdi, belki on defa bu meşe beni aldattı, bel-

ki on defa yerimden davrandım. Korkudan değil fakat biraz sonra bir adam öldüreceğimden yüreğimin çarpıntısını zapt edemiyordum. Böyle saatlerce, karanlıkta, yağmurun altında bekledim, nihayet...

Belki aramızda on adım vardı, karanlığın arasında onu iyice tanıdım. Daha ne yapacağıma karar vermeden önüne atılmışım, ‘Kim o?’ dedim. Sesimden anladı, ‘Ben,’ dedi. ‘Silahını çek, Esma ya sana ya bana kalsın!’ dedim.

Onu oradan, pusudan öldürmek de olabilirdi, lakin böylesini mertliğime yediremiyordum. Böyle karşı karşıya, göğüs göğse, silah silaha dövüşmek, işimizi mertçesine bitirmek istiyordum. O da kaçınmadı, artık pekiyi bilmiyorum, bir aralık, ‘Dan! Dan!’ iki tabanca sesi işittim, sonra karşımda bir gölgenin sallanarak düştüğünü fark ettim. Ağzından bir söz bile çıkmadı. Eğilerek bakmak istedim, elimin karanlıkta gözüne tesadüf ettiğini anladım; o zaman bilmem bende ne oldu? Birden yüreğimde bir korku duydum, çocukça bir korku; baştan ayağa kadar beni titretti. Artık burada duramadım, şimdi bu ölü kalkacak, boğazıma sarılacak zannediyordum. Biraz evvel bir yiğitle dövüşmekten korkmayan ben, o dakikada bir ölüden korktum, koşmaya başladım. İşte on sene sonra bunu naklederken hâlâ soğuk soğuk ter döküyorum. O geceyi ölesiye kadar unutamayacağım. Ben durmadan, nefes almadan koşuyordum, etrafımda yağmurlar otlara, yapraklara döküldükçe kırlardan bir şeyler kalkıyor, arkama düşüyor, beni kovalıyor zannediyordum. Yine koşuyordum. Koşuyordum, koşuyordum, sonra birden yolun kenarında önüme bir ağaç çıkıyor, sanki bana, ‘Nereye gidiyorsun?’ diyordu. Yanından geçerken, kolunu uzatıp beni tutacakmışçasına uzaklanarak yolun öte tarafından geçiyordum. Arkamdan birçok kollar uzanıyor, ölünün soğuk nefesi enseme dokunuyor gibiydi; o vakit yine durmadan, nefes almadan koşuyordum, koşuyordum. Köye gelince durdum, gözlerimi kapadım. Hemen oraya atılıvermek, köyün kenarında, uzaktan sesle-

rini işittiğim köpekler gibi uluya uluya adam öldürdüğümü söylemek istiyordum. Burada ne kadar durdum, bilmiyorum, fakat birden beynimin içinde bir Şey uyandı. Anladım ki gidip haber vermedikçe yaşamak mümkün değil; o zaman her Şeyden, Esmas’ndan, anamdan babamdan, bütün dnyamdan vazgeçtim, yine koştum, bir saat evveli kararımı yerine getirmek için acele ediyordum. Esmas’nın kapısına vardım, yüreğimde göğsümü parçalayacak bir çarpıntı vardı. Anasına dedim ki: ‘Esmas gelsin, sen de beraber gel, ikinize bir Şey söyleyeceğim.’ Esmas sesimi işitince çıktı, birden sapsarı oldu, beni öyle görünce fena bir Şey olduğunu anladı. O vakit dedim ki: ‘Esmas, seninkini hakladım. Şimdi de gidiyorum, hkmete teslim olacağım, artık her Şey bitti. Bana kismet olmayacaksın ama seni ona da bırakmadım. Şimdi sana bir Şey söyleyeceğim, Esmas... Beni iyi dinle. Anan ihtiya, sana bakacak başka kimse yok, sen beni bekleyemezsin, eğer beni seviyorsan başka kimseye varmayacaksın, küçük kardeşime varacaksın!’

Ah! Bunu size nasıl anlatayım? Her Şeyi gözüme aldırıyordum da başka birisine varmasına tahammül edemiyordum. Ama kardeşime varırsa, bilmem ki, o zaman öyle zannediyordum ki, onu büsbütün kaybetmiş olmayacağım. Ne demek istediğimi anlıyor musunuz? Bana o zaman hapishaneden bir daha çıkmak nasip olmayacak gibi görünüyordu, hâlbuki Esmas’ya eğer, ‘Beni bekle!’ demiş olsaydım, o beni bekleyecekti, Şimdi de köye gidince...

Bilseniz ondan sonra ne acılar duydum, neler çektim! Belki bir sene sonraydı, bana hapishanede bir kâğıt verdiler. Memleketten mektup, ‘Arzun yerine geldi, Esmas ile kardeşinin dğn oldu,’ diyorlardı. Hırsımdan kâğıdı parça parça ettim, dişlerimle kemirdim. O günden sonra artık gözlerime sade kan göründü. Gece ansızın uykudan sırardım; onun, kardeşimin, kendi isteğimle Esmas’nın kocası olan kardeşimin üzerine kama ile yryormuşum zannederdim. Böyle se-

nelerce sürdü, senelerce her dakika zihnimin içinde bu fikir var, bunu oradan çıkaramıyorum. Esmâ'ya, 'Sen beni bekle-yemezsin, kardeşime varacaksın!' diyen ben! Artık buna bir diyecek var mıydı? 'Bilir miyim nedir? Esmâ şimdi başkasınıdır, seneler oluyor ki beni unutmuştur, başkasından çocukları var, artık ben onun için ha sağ ha ölü...' dedikçe kendi kendime oraya uçmak, o başkasını, o Esmâ'nın kocasını dişlerimle parçalamak istiyorum.

Şimdi anladınız mı, efendim? Eğer beni bırakırsanız ben şimdi buradan doğru köye gideceğim. Kendiliğimden başka bir yere gitmeye yüreğimde kuvvet yok, doğru oraya gidip Esmâ'nın kocasını, kendi kardeşimi öldüreceğim!

Beni bırakmayın! Beni salıvermeyin, anlıyor musunuz?"

Son bir çırpınış feryadı şeklinde bu yalvarışı fırlattıktan sonra, savcı yardımcısının şimdi derin bir düşünceyle facianın karşısında şaşkın duran muhatabının kararsız sessizliğine son verecek kelimeye büyük bir azap ile hazır durdu, öyle dalgın dalgın, uzun uzun bekledi; birden artık kendisini zapt edememiş göründü; yazıhanenin üzerine kapanarak kalbinin üstünde on senelik bir kanla beyninin içinde başka bir kanın hayalî buharı dönen bu adam, bir çocuk gibi muhatabının geciken cevabını beklemeyerek hüngür hüngür ağladı.

Aralık 1898

BÜYÜKBABA

Geçen bahar hemen her cuma günü onlara tesadüf etmek kararlaştırılmış bir emir gibiydi. Galiba bize yakın bir yerde oturuyorlardı ve anlaşılan büyükbaba çocuğun mektep tatilinden istifade ederek torununu cuma gezintilerine çıkarırdı: Büyükbaba ile torun... Mutlaka öyleydi. Bu bahar çocuğun ancak altıncı baharı olabilirdi; hâlbuki o altı baharlık çiçeğin arkasından yürüyen emekli subay elbisesinin altında öksürüklerden kısılmış zannolunan kuru omuzlarıyla bu ihtiyar artık mutlaka hayatın baharlarını değil, kışlarını; bir gün beyaz karlar altında bir daha uyanmamak üzere bir uyku ile uyumak lazım geldiğini ihtar eden kışları sayıyordu ve galiba onlardan o kadar saymıştı ki artık unutmak istiyordu.

Çocuğun arkasında daima bir türlü giysi gördüm: Şüphesiz seyranına mahsus elbisesiydi. Göğsünde sarı kordonlar, kollarında üç tane sarı şerit, başında kırmızı fes, belinde mini mini bir kılıç, daha sonra, ihtiyar büyükbaba bir iki adım geriden emekli elbisenin içinde bir hasta yürüyüşüyle yürürken güya maiyetinde bir taburun ahenkli adımları refakat ediyor-muşçasına, gurur ve vakarla dolu bir askerî eda...

Ben onu ilk görüşümde, “Oh! Ne güzel, işte bir kahraman,” demiştim. Sonra büyükbabayı, o artık nişansız, alamsız, yalnız kırmızı çizgilerle eski bir asker kıyafetinde görünce derhâl çocuğa verilen bu kıyafetin tatlı şiirselliğini anlamıştım. Büyükbaba bütün eski hayatının güzel hatıralarını şu çocuğun kıyafetinde canlandırmak istemişti.

Ve çocuk, kafasının askerce kırılmış saçları üzerinde kırmızı fesine uygun ciddi bir çehre ile küçücük bacaklarına kılıcını çarparak, bütün ruhuyla bu elbisenin maneviyatına bürünerek, kuvvetli adımlarla ilerlerken, arkasından büyükbaba artık bir daha dönmek üzere geçen senelerin işte şu çocukta dönüşünü görerek tatmin olmuş, teselli bulmuş bir bakışla yorgun ayaklarını sürte sürte evin önünden geçerlerdi.

Nereye giderlerdi? Galiba uzun uzun yürürler, büyükbaba torununu, hayatının şu sembolik tarihini, çocuk da bu güzel kıyafeti mümkün mertebe herkese göstermek için saatlerce gezerlerdi. O kadar gezerlerdi ki sonra dönüşte yine evin önünden geçerken çocuğun adımlarında biraz metanet eksikliği, çehresinde lüzumundan fazla belli bir yorgunluk, hatta fesinin püskülünde bile büyükbabaya ufak bir serzeniş manası, büyükbabanın omuzlarında da daha ziyade bir çöküklük fark ederdim.

Bir gün onlara ta Şişli'nin arkasında, kalabalıktan, binalardan uzak, iki kişi yapayalnız, büyükbaba gözünün önünde açılan üryan sahralara, derelere, her türlü korkudan azade, ufuklara dalarak otların üstünde oturmuş, çocuk ayakta, oynamayı bu elbisenin vakarına yakıştırmayarak, büyükbabasının ta uzaklara uçup giden düşüncelerinin arkasından boş bir bakışla bakarak, sessiz, ağırbaşlı dururken tesadüf ettim.

Büyükbaba şu dakikada, şurada bu uzun sahranın, o kaçıp giden ufkun karşısında gözleri bulanarak, önünde, birkaç adım ileride duran çocuğu, yarı belirgin bir rüya şekli belirsizliğiyle görerek, hatıralarını duygularıyla karıştırıveriyor, bu torun çehresiyle senelerin bulutları arasında kaybolan başka bir çehreyi karıştırarak birini büyütüyor, diğerini küçültüyor; zihninin sislere boğulmuş hatıralarıyla dalgın gözlerinin karartıları arasında bulunan bu manzaranın, bütün o bulutlardan oluşmuş hayal âleminin ötesinde bir şeyin uçtuğunu görüyor gibiydi: Büyükbaba işte kendisini, iri siyah bıyıklarla, geniş omuzlarla, kahramanlık ışııyla parlayan göz-

lerle o heybetli, müthiş askeri görüyordu ve o zaman bütün bu etrafta sessiz uyuyan sahra manzarası hülyalı gözlerinin önünde canlanıyordu. İşte ihtiyar askerin önünde sahraların, derelerin üzerinden, bir hayat esintisi uçu, taşlar, topraklar titreyerek, bir elektrik akımıyla tutuşarak kalkıyorlar: Asker, asker... Bütün düşünce ufkunda şimdi binlerce askerler var ve o çehre, o siyah bıyıklı, geniş omuzlu, parlak gözlü, o damarlarında kan yerine ulvi semaların ulvi güneşlerinden alınmış ateş seli kaynaşan Türk bunların önünde kılıcından şimşekler tutuşarak, sesinin heybetinden şimşekler gürleyerek canlı çc-likten dökülmüş bir heykel azametiyle yükseliyor.

Ben onları uzaktan seyrederken bu ihtiyar adamın manevi âlemine girmeye çalışıyor, onu böyle sessiz, derin derin düşündüren hissiyatı tahlil etmek istiyordum. Şüphesiz onun askerlik hayatında öyle sahifeler var ki hep birer birer şu dakikada gözlerinin önünde yaşıyordu: İşte barut dumanlarıyla, kan damlalarıyla yazılmış bir gaza hikâyesi, mübarek bir sahife... Derinden, dağları inleyen bir iniltiyle top gürültüleri, ufukları kızıl kamçılarla yırtan yangınlar, sahralardan canlı siyah bulutlar şeklinde geçen askerler, bunların arasında yine kendisi elinde kılıcıyla ölüme karşı ilerliyor ve onun tehditkâr bakışı altında ölüm, titrek ve ürkek, geri çekiliyor...

Güya hülyalı bakışlarına serilen bu kutlu hatıraları yüceltmek istiyormuşçasına ayağa kalktı, bütün ufukları kucaklayan bir gözle selamladı, sonra elini uzatarak torununun omzuna dokundu. Yürüdüler.

Bunları göre göre, kimliklerinin manasına nüfuz etmek için çalışa çalışa onların ruhuyla ruhumun arasında bir aşinalık, hatta aşinalıktan daha ziyade bir şey, âdeta derin bir muhabbet kurulmuş oldu.

Açıkça anlıyordum ki bunlar artık bir büyükbaba, bir küçük torun değildiler; ikisi bir noktada birleşerek iki birader, iki dost olmuşlardı. Aralarında o yarım asırlık fark güya si-

linmiş, bu bahar ile o kışı bir güneşin altında birleştirmişti. İkisini bir arada görürken fikir ve ruh eşitliğini anlamamak mümkün değildi. Onların beraber yürüyüşlerinde öyle bir mana vardı ki birisinin hayata girmek için ötekinin eline yapıştığını, ötekinin hayattan çıkmak için o mini mini ele muhtaç olduğunu açıklıyordu. Kaç kere onları seyrederken kalbimin titrediğini hissettim: Aman yarabbi! İkisinden biri yalnız kalmak lazım gelse!

Asıl, onların hususi hayatına hülyalı gözlerle bakardım, öyle keşfederdim ki büyükbaba evin içinde başka kimseden haz almaz, hatta bu yegâne dostunun muhabbetinden birer parçasını kendilerine hasrettikleri için diğerleri hakkında bir gizli rekabet hissi bile vardır. O ister ki bu küçük kalp kendisine, ancak kendisine mahsus ve münhasır olsun. Ona başka birisinin müdahalesine tahammül etmek istemez, doğar doğmaz idare etme hakkını tamamen kendine tahsis etmekte ısrar göstermiştir. Öyle farz ediyorum ki çocuğun kendisine aitlik derecesini teyit etmek için ona kendi ismini vermiştir.

Büyükbaba ikide birde evde çocuk için kavgalar yapar, meseleler icat eder, yiyeceğine, içeceğine, giyeceğine mutlaka kendisi karışır, cuma günlerine mahsus bu askerî kıyafet de sırf onun hükmünün sonucudur. Ona ismini verdiği gibi kıyafetini de vermiştir, ruhunu da verecektir.

Ta doğar doğmaz onu kendi ruhundan damla damla emzirmeye başlamış, onunla bu çocuk arasında manevi bir beslenme usulü kurulmuştur. Onu kucağına alır, sıçratır, ihtiyar göğsünün köhne sesiyle ninniler söyler, bıyıklarının beyaz tellerini pembe parmaklarının arasına vererek çekiştirmek için uğraşırdı.

İşte altı seneden beri hayata yegâne bağlanma vasıtası bu çocuktı. Yalnız onu düşünür, onunla meşgul olur, onun için yaşardı. Onun bütün hayat safhalarına iştirak etmiş, ninni söyleyerek, beşiğini sallamaktan başlayarak nihayet kendi-

sini ona sevdirmek, aralarında yarım asrın ağırlığıyla duran farkı kaldırarak bu ihtiyar ruhuyla o çocuk ruhunu bir noktada birleştirmek için çocuklaşmış, onun oyunlarına bir hazır dost olmuştu.

Evde yavaş yavaş çocuk hakkında bir kayıtsızlık başlamıştır. Büyükbaba onunla o kadar uğraşır ki artık başkaları için özen göstermeye lüzum kalmaz. Ara sıra ortadan kaybolunca ihmalkâr bir sual iştilir: “Çocuk nerede?” Sonra bu sualin cevabını vermeye bile lüzum görünmez, herkes kendi kendine, “Büyükbabasıyla beraberdir!” der ve herkes artık emin olur. Onlar ya bahçede beraber taşlardan, topraklardan tabyalar¹ yaparak, değnek parçalarından askerler dizerek oynuyorlar yahut çocuk büyükbabasının önünde minderine üzerine uzanmış yarı uykuda yarı uyanık ihtiyar askerin bitmez tükenmez hatıralarından birini anlayamayarak dinliyordur.

Onun bilhassa merakı, bu çocuğu bir asker yapmak, kendi hayatını onun varlığında tekrar yaşatmaktır. O kordonlu, sırmalı elbise ile bu hülyaya bir hakikat elbisesi giydirmek istemiştir.

Şimdi onu okutuyor, o hülyanın başlangıcını kuruyor, gözlerini kapayarak seneleri birer birer geçiriyor, hep o emellerini zihninin içinde canlanmış, somutlaşmış görüyor.

İşte ince, uzun boyuyla, henüz erkekleşmeye başlayan zarif çehresiyle o bir gün beline taktığı ilk kılıcıyla gelerek büyükbabanın elini öpüyor. Gözlerinde şimdiden bunun ürpertici gözyaşlarını hissediyor, sonra zihninde ani bir süratle seneler geçiyor, karşısında yine o çehre, fakat şimdi biraz esmerleşmiş, erkekliğin haşin bir ifadesini almış. Dudaklarında bıyıkları var, gözlerinde tutuşmaya hazır bir ateşin dumanları uçuyor, omuzlar genişlemiş, göğüs kabarmış. Bu çehrenin karşısında büyükbabanın da sinisini bir iftihar havası kabartıyor, ihtiyar adam kışların darbeleriyle hırpalanmış ciğer-

1 Harpte bir bölgeyi savunmak için yapılan ve silahlarla güçlendirilen yapı.

lerinde taze bir bahar havası duyuyor. Nihayet bir üçüncü çehre: Bu defa iri, dağınık bıyıklarla, karşısında kamaştırıcı bir parlak vazifeye bakar zannolunan çatık gözlerle korkunç fakat korkunçluğu muhteşem bir güzellikle güzel bir asker, tam bir asker, o hülyasının askeri! Onda, kendisinin o kim bilir ne kadar senelerin unutulmuş geçmişinde kalan askerliği var. O zaman bu ideal arzusunu gördükten sonra ihtiyar adam gözlerini açar, hülyasını orada bırakarak yavaşça yanı başında uyuklayan çocuğu çeker, kollarının arasına alır, güya kendi kendisine, “İşte, işte o hayalin hakikati, burada ellerimin altında, avucumun içinde, uyumuyorum, rüya görmüyorum,” der.

Oh! Bu arzunun kasidesi, kim bilir, şu ihtiyarın karlar altında donmuş hissiyatını nasıl ısıtıyor, kalbinin o buz parçası gibi sönük güneşine nasıl sıcak bir hayat nefesi bahsediyor.

Fakat buna seneler, seneler lazım! O senelerden ne kadar geçirmek lazım geleceğine fikir yürüttükçe ufak bir korkulu titreyiş bütün varlığını baştan ayağa sarsıyor, o sıcak arzunun havası üzerinden bir donuk rüzgârın soğuk esintisini hissediyor. Sonra onu o hâlde görmemek, kendi hayatını bu çocukta ikinci bir hayat hükmünde tekrar yaşayamamak o kadar gerçek dışı, harikulade, hayal edilmesi imkânsız bir şey görünüyor ki derhâl sebebini belirlemeye ve açıklamaya lüzum bile görmeksizin tatmin oluyor. Daha ziyade emniyet kazanmak için hülyasının bu somut delilini, herkese; güneşe, bütün dünyaya göstermek hevesiyle çocuğa, “Haydi! Elbiseni giy, vakit geldi!” diyor ve bu arzunun timsalinin arkasına düşerek, mecalsiz adımlarını sürükleye sürükleye büyükbaba gezintiye çıkıyor.

Bir gün ihtiyara sokakta tesadüf ettim, yalnızdı. Önüne bakarak yürüyordu, pekiyi tayin edemeyerek düşündüğüm bir şeye cevap vermek için kendi kendime, “Bugün cuma de-

ğil! Onun için yalnız,” dedim. Fakat onu böyle yalnız görmüş olmak bende nahoş bir tesir bıraktı. Onun yürüyüşünde bugün kanatları kırılmış bir sakat kuş hâli vardı.

İki üç gün sonra ona tekrar yalnız tesadüf edince, önüne bakarak o sakat bir kuş yürüyüşünün kırıklığıyla, alnının üstünde siyah bir düşünce bulutuyla yürüyüşünün sebebini anlayarak kalbimin kısıldığını hissettim: Büyükbabanın elinde kâğıtlara sarılmış şişeler, kutular vardı, büyükbaba torununa ilaç taşıyordu.

Bundan sonra cumalar geçti, onlar geçmediler fakat hep ara sıra ihtiyara elinde şişelerle, kutularla, günden güne daha ziyade ihtiyarlamış, daha ziyade kırılmış bir ıstırap yüküyle tesadüf ederdim. Onun her defasında daha açıklık ve belirginlik kazanan bir imdat manasıyla bu ilaçlara bir sarılışı, onları kolunun arasında, göğsünün üzerinde bir sıkışı vardı ki... Güya bu daima bir şifa vaadiyle gelerek daima aldatan, yalan söyleyen şeylere samimi bir yalvarış lisanıyla, “Ah! Bilseniz, o küçücük şeyin, o mini mini hastanın benim için ne demek olduğunu bilseniz! Onu kurtaracaksınız, beni böyle yapayalnız bırakmayacaksınız değil mi?” demek istiyordu.

O vakit bu ihtiyarın o hastanın başında ölümle cenk edişini, titrek elleriyle o mini mini yatağın üzerinde uçan ölümün heybetli kanatlarını kırıp parçalamak için uğraşısını hayal ederdim.

İşte şimdi bu ilaçlarla gidecek, hastanın humma ateşiyle bulanık gözlerinin önüne çaresiz yıpranmış yüzünde zorla bulunabilen bir tebessümle çıkacak, “Bak sana ne getirdim? Ne tatlı şey, içeceksin de iyi olacaksın,” diyecek, çocuğa imrendirmek için ağzını şapırdatacak, o huysuzlandıkça yalvaracak, titreyerek kaşığa koyacak, ruh lehçesinde bulunmuş kelimeler icat ederek başını çevirip ağlayan, tiksinierek eliyle kaşığı iten çocuğa rica edecek, boğazından yaşlar ciğerlerine akarak boğula boğula, “Bunu iç de iyi ol, içmezsen iyi ol-

mazsın ki... Sen iyi olmazsan büyükbaba ne yapar?” diyecek. O zaman bu sualin feci dehşetini mini mini hasta da hissederek, o ölürse büyükbabanın güneşli gezintilerde, güneşli hülyalarının birden söneceğini anlayarak yatağında doğrulacak; ateşlerle kavrulmuş, kabukları kurumuş biçare solgun dudaklarını uzatarak bu yalancı, bu aldatıcı ilacı, güya kendisine bir şifa damlası bahşedecek olan bu boş şeyi tiksine tiksine yutacak. Ve bu, böyle her saat tekrar ederek, bir vakitler karşısına ateşler püsküre püsküre çıkan ölümü tehditkâr bir bakışıyla titreterek geriye süren bu ihtiyar asker, her saat bu çocuğun mini mini ıstırap yatağında kanadını germek isteyen ölüme ağlaya ağlaya yalvaracak.

Bir müddet ihtiyara tesadüf etmez oldum, hatta hayatın bin türlü düşünülecek şeyleri arasında büyükbaba ile küçük hastasını tamamen unutmuştum. Nihayet son bir tesadüfle bütün netice anlaşılmış oldu.

Bir gün kendime ait bir matem hatırasının sevkiyle Nişantaşı mezarlığına gitmiştim. Biraz ilerledikten sonra küçük bir taze kabrin yanında yere oturmuş büyükbabaya tesadüf ettim. Hafifçe kabrin taşına dayanarak -başında kırmızı fesle o her cuma seve seve seyrettiğim çocuğa benzeyen zarif mezar taşına dayanarak- gözleri ileride aydınlık yüzeyini seren denize dalmış, derin derin, ihtimal saatlerden beri düşünüyordu. Ve daha kim bilir ne kadar saatler, ne kadar günler, zavallı ihtiyar o son hayalinin mezarında böyle düşünerek, güya bu kabrin yanında artık lüzumsuz bir hayatı bitirmek için dakikalar geçtikçe toprağa daha ziyade yakınlaştığını hissederek teselli olacaktı. Belki de burada yine o sevgili torunuyla görüşerek, öteden kışlanın musiki takımı akşam nöbetini icra ederken, büyükbaba o müthiş hakikati tamamen unutarak eksik kalan hülyasını tamamlıyordu.

Kasım 1898

VEZNEDAR MUAVİNİ

İzmir'in Frenk Mahallesi'ni Rıhtım'ın arka caddelerinden birine bağlayan geçitlerden, yerel tabiriyle iş hanlarından birinde, bir maliye müessesesinin veznedar muavinlerindendi.

Uzak mahallelerden birinde otururdu. Onunla tanışıklık bir kış başından bir bahar başlangıcına kadar, ancak bir mevsim devam etti. Sabahleyin erkenden horozlar tavuklarını alarak deliklerinden çıkarken, katmerciler, klorakçılar, şam halkacılar şehrin sokaklarına dağılırken o da yanında oğluyla, oğlunun bir elinde çantası, diğer elinde sefer tasıyla, evden çıkar; vaktinden çok erken davrananlara mahsus bir telaşsızlıkla, yan yana, görüşe görüşe, o çocuğa mektebe dair sualler sorarak, çocuk ona bugün sefer tasının içine konan şeyler hakkında malumat vererek şehrin henüz hareketli hayatına karışmak için tamamen hazırlanamamış aşına köpeklerle birer tebessümün selam ve iltifatını dağıta dağıta yürüyorlardı.

Ta müessesenin henüz bir kanadı açılmış kapısında ayrılırdı. Çocuğun elinden sefer tasını alır, mangalına daha yeni ateş koyan kahvecinin bakmayarak uzanan eline tutuşturur, "Sabahlar hayrolsun, İsmail!" der, döner, iki yanaklarından, ıslak bıyıklarıyla öperek "Sokaklarda oyalanma, Jean!" ihtarıyla çocuğu salıverirdi. Ve çocuk, şimdi bir eli serbest, diğer elinde çantasını sallayarak bu hafifçe havalanan bir şeyle, sıçramaya yakın bir yürüyüşle, şen ve bahtiyar giderken onu ferhanenin kapısına kadar gözleriyle takip eder, on dakika sonra Evangeliki'nin bereketli çatısı altında bu küçük dimağın bir günlük gelişimi daha emniyet altına alınacağından

rahat ve emin, fazla bir kuvvetle, müessesenin uzun mermer merdivenlerini çıkmaya başladığı.

O zaman onda tamamiyle değişmiş bir şeye dikkat etmemek mümkün olmazdı. Şimdi, artık o elinde sefer taşıyla öğleyin yemeğini taşıyan çocuğun fakir babasından uzak olurdu; bu geniş mermer merdivenlerinden çıkarken işte koca bir maliye müessesesinin büyük ve şerefli bir veznedar muaviniydi. Boynunda dolanmış yün atkının içinde pohpohlanarak kabaran tıraşlı gerdanından, biraz yumruca burnunun önemini hissetmekle iftihar eden gururlu ifadesinden, her kademeyi çıktıkça daha sonra gelecek kademeye emir ve irade eylemek istiyormuşçasına kuvvetle inen kalın bastonunun güçlü darbesinden anlaşılırdı ki şu mermer merdivenlerden çıkan geniş omuzlu, şişkin karınlı, kırmızı yüzlü muhterem zat, paltosunun bilinemez kaçınıcı kışa şu dayanma teşebbüsü belirsiz, çifte tabanlı potinlerinin daha ne kadar tamire tahammül edebileceği şüpheli olmakla beraber, bütün tüccar ve sarraf tahsildarlarının büyük saygıyla selamladıkları meşhur Mösyö Epaminondas'tır. Ve yukarıya çıkar çıkmaz, henüz yazıhaneleri süpürüp temizledikten sonra, ceketini giymeye vakit bulamamış uşağın, koltuğuna tüy süpürgesini sıkıştırarak aldığı selam vaziyetine karşılık, gayet resmî, yün örme eldiveninin içinde parmakları gidip şapkasının kenarını tutar ve seri ve kısa bir hareketle kafasının parlak yarım küresini ancak sezdirecek bir selam verirdi.

Onun erkenciliğine herkes alıştı ve buna dair efsaneler vardı. Onu sabahleyin erken çıkıp akşam geç dönmeye mecbur eden asıl sebebi eşinin baskısına, evde kalabalığa, şamataya tahammül edemeyen asabına yormak için dostlarının özel bir eğilimi vardı. Etrafa ait hükümlerini iyimser bakış açısıyla vermek taraftarları bu varsayımı kötü düşünce ve sanıdan mütevellit olmak üzere kabul ederler ve sadece henüz on iki yaşında olan çocuğunu sabah akşam yalnız bırakmamak için bu kaideyi tercih ettiğine kanaat getirirlerdi.

Kendisi, etrafın varsayımlarını umursuyor görünmezdi. Sabahleyin akşamdan yarım kalmış hesapları ve akşamları da sabaha bırakılmak istenmeyerek yine bu iyi niyete rağmen tamamlanamayan kayıtları bulunurdu; öyle ki sabahla akşam askıda kalmış hesapların kesintisiz silsileleri arasında erken gelip geç gitmeye lüzum icat ederdi.

İlk işi boyun atkısını çıkarmak ve güya dün akşamdan beri ne kadar eskidiğine vâkıf olmak istiyormuşçasına bir bakış attıktan sonra onu iskemlesiyle kasasının arasında duvarda bulunan üç çengelden birine asmak olurdu. Ardından şapkasını çıkarır ve masasının bir kenarından eksik olmayan fırçasıyla itinayla süpürdükten sonra atkının üzerine asar, aynı zamanda orada asılı duran bir küçük siyah takkeyi üryanlığının fakirliğini tehdit eden nezle ihtimaline karşı başına geçirirdi. Nöbet paltoya gelirdi, bu yakası kürklü bir paltoydur. Etekleri etrafına sürünerek bir kaza olmasın maksadıyla masanın yanından çekilerek çıkarır ve bir eliyle tutarak bir kere arkasına, yanlarına bakardı. Onu çamurlardan, tehlikelerden, her türlü tehlike ihtimallerinden daima, ilelebet, korunmuş görmek isteyen babacan bir dikkati vardı ki sağ salim bir hâlde görürse, “Aferin!”; şayet üzerine çamur sıçramış, bir oluktan su akmış görürse, “İşte, gördün mü? Dikkat etmeyince böyle olur!” demek isterdi ve o zaman, fırçanın yanında özel olarak bu türden vazifelere memur olarak bulundurulmuş bez parçasıyla silmek yahut böylece kurutup bilahare fırçalamak seçenekleri arasında tereddütten ve ufak bir iç konuşmadan sonra, güya kürklü paltonun görüşünü de elde ederek verilen karara riayet ederdi. Palto da ikinci çengele asılıp yakasının bu sene daha fazla miskinliğe benzer bir bitkinlikle yatışan kürkler elleriyle okşana okşana sıvazlanırdı. Birden odanın henüz ısınmamış olması şüphesi zihninden geçer ve dudaklarını uzatıp hohlayarak havada nefesinin dumanlanıp dumanlanmadığına bakardı. Hemen daima harareti yetersiz bularak sobaya gider, ayağının ucuyla kapağın düğmesine dokunarak açar, pek eğilmeye müsait olmayan karnını bir eliyle tutarak

kömür kovaşından bir iki kürek alıp atar, tekrar kapağı kapamadan evvel ayaklarını birer birer ateşe göstererek ısıtır, sonra arkasını döner, ellerini kavuşturarak, gözleri hazzından biraz süzgün, bir dakika da öyle dururdu.

Bu sırada kahvesini getirirler ve onun, sobanın önünde meşguliyetini görerek, soğumasın diye, evvela fincanı masanın kenarına koyup tabağı tersine çevirerek üstüne kaparlardı. Yavaş yavaş gelir, ceketinin cebinden içi keseli meşin tabakasını çıkarır, jop kâğıdını alır, ipini çözer, üfürerek, çift koparmamaya dikkat ederek bir tane alır, kısmen tellerinden, kısmen tozlarından yerleştirerek sigarasını sarar, başından ve ucundan kopan tellerini yine tabakanın içine kor, masanın üstüne düşmüş kırıntıları toplar, kâğıdın pembe ipini yine büyük özenle dolayıp ucunu illeştirir ve tabakayı bir daha ögle yemeğinden sonra çıkarılmak üzere, ceketinin cebine indirirken elini uzatıp kibrit kutusunu alır, tamamıyla açarak en sakat ve kırık kibrit hangisi ise onu alır, kazaya uğratmamak için eliyle siper yaparak sigarasını yakar, fincanın üstüne kapalı tabağı kenarından tutar, içinin sulanmış buğunun yazı masasının üzerine akmaması için yavaşça ve birdenbire çekip silker ve böyle, gayet ağır, önünde birçok sarf edilecek geniş bir zamanın emniyet ve huzuruyla, her hareketini ölçe ölçe, tarta tarta, kahvesinin güzel kokulu neşesini yudum yudum sömürerek içerdi. Bir aralık, daha kahve bitmeden, hatırlar ve merakla kalkardı. Sabahleyin evden çıkarken şarap şişesini unutmuş muydu? Elini çengelde asılı paltosunun cebine sokar ve bir günlük gıdasını içeren küçük şarap şişesini çıkararak kasanın altında küçük tahta dolaba kordu. Başının üstünde saat, öksürüklü, hırıltılı ihtiyar sesiyle çalmaya başlardı. Gözlerini yarı kapayarak başının ancak özel bir sallantısıyla sayardı... Altı, yedi, sekiz...

Bir saat sonra iş başlayacak, öğleyine kadar nefes almak mümkün olmayacaktı. Biraz telaşla davranırdı. Çekmecelerini açar, içinden ceketinin kolları eskimemek üzere siyah astar-

lık bezden yapılmış eğreti yenleri alır, kollarına geçirir, yine çekmecesinin içinden kalemlerini, kurşun kalemlerini, çakısını, lastiğini çıkarır, defterini, bir şişin üzerine geçirilmiş notlarını alır, çekmecesini kapayarak bunları yerlerine kor, defterini açar, düzgünlüğü anlaşıldıktan sonra mürekkeple yazılmak üzere akşamdan kurşun kalemle konulmuş hesapları yazmaya, yazılanları lastiğiyle temizlemeye başlar, bir aralık yarısındanayken sönmüş sigarasını tablanın içinden alıp tekrar kibrit kutusundan, bu yarım sigaraya bütün kibriti fazla bir israf adderek, parmağının ucuyla eşe eşe bir sakatını arardı.

Ve dostlar birer birer: “Bonjour Epaminondas!” diyerek gelirler, nihayet başveznedar, büyük kasayı açarak muavinlere, herkesin üzerinde ismiyle bir gün evvel akşamının küsuratlarını içeren keselerini dağıtırdı.

Saat tekrar hırıldar ve dokuz kere öksürürdü. Artık müessesenin hareketli hayatı başlardı ve Mösyö Epaminondas, başında siyah takke, kollarında eğreti yenler, “Mösyö Epaminondas! Bonjour!” diye başlanarak uzatılan çekleri, “Bonjour Mösyö!” cevabını veren gözlerinin tebessümlü bir kabulüyle alarak ikinci defa sönen sigarasını tekrar yakmaya vakit bulmaksızın, öğleyine kadar, kasasından parmaklığı, peykeden masasına, bitmez tükenmez telaşlarla şişkin karnını taşırdı.

Nihayet öğleyn veznenin küçük pencereleri kapanır, şapkasını, bastonunu alan lokantasına, evine giderek iki saatlik tatil zamanını dışarıda geçirirdi. O, veznede kalır, çocuğunu beklerdi. Bir çeyrek sonra uşak gelir, kasanın altındaki dolaptan şarap şişesini, kadehleri, çatallarla bıçakları alır, “Mösyö Epaminondas, buyrun!” derdi. O, kalkar, boş bir odada bir masanın üzerine kahveci İsmail’in ısıtıttıktan sonra getirip bıraktığı sefer tasının karşısında, oğlu Jean’ı kendisini beklerken bulurdu. Ve baba oğul, burada, bu fakirane yemeğin karşısında küçük şişedeki şarabı paylaşarak sessiz, karınlarını doyururlardı.

Ben, evvela bu usulü çocuk için tercih edilmiş bir fedakârlık olmak üzere anlamıştım. Dostlardan biri, “Safderunsunuz,” dedi. “Eğer evleri uzaksa, çocuk yemeğini mektebe götürür, baba da herkese uyarak bizimle beraber lokantaya gelir, güle oynaya yemeğini yer. Siz o karıyı bilir misiniz? Hep o karının şerrinden! Ona bir şemsiye almak, bir yeni şapka yaptırmak için, ahmak herif, bir ay aç oturmaya kadirdir.”

Bu, bana biraz hakikati göstermeye başlamış oldu; durumu biraz daha ince eleyip sık dokuyarak görmeye, ona dair olan rivayetleri biraz daha dikkatlice dinlemeye çalıştım. Bir gün ona biri parmaklığın arasından, “Epaminondas!” nidasıyla seslendi. Bu ses, çeklerini uzatan ve “Mösyö Epaminondas, bonjour!” diyen meslek erbaplarının sesine benzemiyordu. Bunda hükmeden, sert, hatta tehditkâr bir hâl vardı. O, gözlerini kaldırdı. Ve birden perişan, telaşlı, seğirtti, hemen dışarı çıktı, gelen adamı alarak uzaklara götürdü.

Bu küçük sahne, dostların dikkatli bakışlarından kaçmadı. Biri diğerine dedi ki: “İşte, insan karısının bu derece mağlubu olursa böyle olur. Borç, borç, nihayet bir gün...”

Konuşma diğerlerine de sirayet etti. Anladım ki Epaminondas yavaş yavaş borç denen uçuruma yuvarlanmış ve tefecilerin tırnaklarına takılmıştı. Bir veznedar için memuriyetini kaybetmek tehlikesine sebep olabilen, bu uçurumdan dostlarını haberdar etmemeye çalışırdı. Lakin dost gözünden bunu saklamak mümkün müydü?

Bugün onu, dönünce yüzünü her vakitten ziyade kızarmış ve burnunun tümsekliğinde büyük bir endişenin gölgesi yığılmış gördüm. Akşama kadar bütün hesaplarını yanlış yaptığına, fırlatılıp atılan kurşun kaleminden, buruşturulup yırtılan kâğıtlarından vâkıf olarak düşündüm ki bu biçare adam ihtimal şu sırada beş lira için, on lira için zihnini kaybediyor, telaşından bunalıyordu ve yine bu sırada bin liralık çekler

ödüyor, on bin, yirmi bin liralık hesap içinde yuvarlanıyordu. Ya küçük bir zaaf, bir dakikalık bir gaflet, onu mağlup ediverirse?

Bir gün o, öğle yemeğini bitirmiş, Jean'ı yine mektebine göndermişti. Elinde artan şarabı içilmesin diye küçük şişesiyle, vezne odasına dönüyordu. O gün, ben de yarım kalan bir yazımı bitirmek üzere işimin başında fazla kalmıştım ve nihayet tamamlayarak yemeğe çıkıyordum, onunla karşılaştık:

“Nasıl, daha şimdi mi gidiyorsunuz?”

“Evet.”

O itiraz etti:

“Ne olursa olsun yemek zamanını değiştirmemeli, bakınız, ben size söyleyeyim.”

Bu meseleye dair sağlık görüşlerini açıklayacaktı, birden koridorun kapısı açılarak bir ipek hışırtısı ve bize kadar derhâl bir dalga şeklinde gelen bir paçuli¹ kokusu sohbetimizi kesti, başımızı çevirdik.

O sapsarı oldu. Şaşaladı, sallandı.

Genç değil, fakat galiba güzel ve herhâlde pek şık bir kadının karşısındaydık. Karagül² bir palto, yine öyle bir manşon, güzel bir şapka, altında ipek fistanların sürtünmesiyle hışırdayan bir çuha etek.

O kuru bir sesle başladı:

“Bonjour, azizem! Nasıl, sen, burada?”

Kekeliyordu. Kendisine metanet vermek için bana döndü.

“Sizi takdim ederim, eşim...”

1 Naneye benzer bir bitki.

2 Koyun kürkünden yapılan kışlık giysi.

Beni ona takdim etti fakat kadın, pek kısa ve işini acele görmek isteyerek ihmalkâr bir selamla bana başını salladı. Onun kekeleyen heyecanlı lisanına birden soğuk bir su dökererek:

“Biraz gelsene! Söylenecek bir küçük şeyim var...” dedi. Ve buranın müsait yerlerini keşfetmekte tereddüde düşmeyen bir kavrayışla kocasını aldı, demin Jean’la beraber fakirane ögle yemeğini yedikleri boş odaya sürükledi.

Karısının arkasına düşerek öyle perişan bir gidişi vardı ki ziyaret amacının ne olduğunu ifşa ediyordu. Ben de sahneyi zihnen tertip ediyordum: Yeniden yaptırılacak bir elbise yahut bir şapka. Kaç gündür onun bahsi oluyordu, nihayet dün akşam ne yapıp yapıp parayı getirecekti. Getirememişti. O gece kavga olmuştu, sofrada tabaklar kırılmış, gazeteler buruşturulup kafasına atılmıştı. Nihayet bugün sabahleyin Jean’a verip gönderecekti. Göndermemişti, o zaman...

Ben merdivenlerden inerken bu hikâyeyi düşünüyor ve Mösyö Epaminondas’ın içeride ne müthiş bir buhrana maruz olduğunu hayal ederek açlığımın bir kısmını kaybediyordum.

Yemekten dönerken başında takkesiyle, gayet telaşlı, Mösyö Epaminondas’ı müessesenin kahvecisi İsmail’in yanından çıkarken gördüm. Ben oradan geçerken İsmail bana rica etti.

“Affedersiniz, beyim, şu kâğıtlara bakar mısınız?”

Elime bir demet kâğıt tutuşturdu. Bunlar birer, ikişer, üçer liralık muhtelif tarihlerde verilmiş, muhtelif kıtada küçük küçük senetlerdi. Ben hepsini toplayıp hesap ederken İsmail kendi kendine söyleniyordu:

“Bir kere tutulmuş bulunduk,” diyordu. “Ya eskilerinden vazgeçmeli yahut elimize geçeni ona vermeli.”

Birden:

“Kaltak!” dedi. Başımı çevirdim. İpek fıstanlarının hışırtısıyla kadın geçiyordu. Ne bana ne İsmail’e baktı. İsmail tekrar etti:

“Kaltak! Üstündeki elbise hep benim paralarla...”

Kâğıtlardan sekiz on tane vardı, toplamı haber verdim:

“Yirmi yedi!” dedim.

O:

“Öyle ise elli dört!” dedi.

Evvela ne demek istediğini anlayamadım, sonra İsmail’in ayda ikişer kuruştan faizi hesap ettiğine vâkıf oldum ve böyle bir maliye müessesesi kapısında kendine göre ve nispeten insaflı küçük bir sarraf muamelesi vücuda getiren bu Türke gülümseyerek çıktım. Şimdi Mösyö Epaminondas, tekrar sükûn demini bulmuş ve karısına tutuşturulan kahvecinin iki lirasından sonra bin liralık bir çek ödemişti. Sonra ufak bir endişeyle bana baktı, tekrar gözlerini çevirdi, telaşla masanın üzerinde unutulmuş içinde iki parmak şarabıyla şişe gözüne ilişti, ziyan olmasın diye şişeyi paltosunun cebine yerleştirdi, ceketinin kollarını eskimekten muhafaza eden eğreti yenlerini düzeltti ve bu gece evde kavga olmayacağından emin, rahat ve mutlu, oradan oraya, binlerce liralara içinde seğirtip yuvarlandı.

Aralık 1908

RAİFE MOLLA

Bir ahbabın defterinde okudum:

Vezneciler fırınından çörek almıştım. Bağlanıp hazırlanan pakete elimi uzatırken yanı başımda bir ses, dişsiz bir ağızdan çıkan bir kadın sesi işittim:

“Oğlum, isminizi bana söyler misiniz?”

Döndüm ve yanı başımda, siyah çarşaflarının içinde ince endamları çocukluğa yakın gençliklerini ifşa eden iki hanım kızla, tostoparlak kırmızı yüzünde yok olmamak için ısrar eden bir yaşama kuvvetinin canlılığıyla parıldayan, omzunda bir şalla burnunun üstünde iri camlı gözlüğüyle bir ihtiyar kadın gördüm. O da kandil çöreği almıştı, sicimin halkasından parmağına takmış, çekilmeye hazır iken, bilinemez nasıl bir sebeple bana o suali sormaya lüzum görmüştü.

Bu sima bana yabancı gelmedi, hatta sesi... Uzun bir zamanın karanlık mesafelerinde gömülü hatıralarımda bir titreyiş hasıl oldu, çocukluk izlenimlerimin bugün uyuyan hücreleri ansızın üzerlerinden geçen bir hayat nefesiyle titredi fakat düzgünce hatırlamada gecikiyordum. Tereddütsüz cevap verdim:

“Şevket!” dedim.

İhtiyar kadın emin bir nefes aldı, çenesinin altında iğnenilmiş çarşafından taştan gerdanında bir memnuniyet kırışmasının dalgaları dolaştı:

“Ya, ben anladım, oğlum,” dedi, “on beş sene! Dile kolay... Ne kadar değişmişsin! Saçların bembeyaz olmuş; a,

haydi, haydi bunu hiç beğenmedim, doğrusu sen âdeta ihtiyar olmuşsun, lakin gözlerin değişmemiş. Seni gözlerinden tanıdım.”

Ve devam etti. Ben yanında böyle iki genç hanım kızla bir ihtiyar kadına sokakta muhatap olmaktan biraz sıkılıyordum, hanım kızlar da kısmen bana kısmen ona bakarak tatlı bir manasıyla hafifçe gülüşüyorlardı. Ben gittikçe kızarak ve hatıralarımın arasından düzgün çıkamayan bu simayla bu sesi arayarak zamanın akış hızına dair bahsolunan bu hikmetli görüşlerin bitmesine hazırdım. Birden o, konuşmayı değiştirdi. Biraz azarlar gibi bir sesle, hâlâ tanıyamadığıma delalet eden çekingen hâlime bir serzeniş payı ilave ederek kınayan bir edayla:

“Sen beni tanıyamadın mı bakayım? A, hele bir dikkat et, hele bir gözlerime bak...”

Elinin seri bir hareketiyle gözlüğünü alınının üstüne kaldırarak sorgulayan bakışlarını gözlerime dikti. Ben daha ziyade sıkılıyordum ve hatıratımın üzerine bir bulut düşüyor gibiydi.

O zaman haber verdi:

“Raife Molla!” dedi.

Birden güya zihnimin içinde her şeyi aydınlatan bir güneş parladı ve geçmişin görüntüleri içinden silkinerek Raife Molla’nın çehresi yükseldi. İşte Raife Molla, on beş seneden beri görülmemiş, unutulmuş, o zamandan sonra belki hiçbir zaman hatırlanmamış bu çehre karşımdaydı.

Raife Molla’yı çocukluğumun hatıra gelemeyecek bir devresinden itibaren tanırdım. Raife Molla evimizin en müdavimlerindendi. Biz Saraçhanebaşı’nda otururduk; o, Zeyrek’te dar bir sokakta, birbiri üstüne iki odadan müteşekkil bir evde, kendi evinde otururdu. O zaman kaç yaşındaydı, şimdi kaç yaşına gelmişti; bunu tahmin edemem. Yalnız o

zamanla bu zaman arasında ağızından eksilen dişleriyle bur-nuna ilave edilen gözlüğünden başka bir fark bulamamıştım. Ne zaman evde bir bayram münasebetiyle dikilecek şeyler, kıştan yaza, yazdan kışa geçilirken değiştirilecek perdeler, kaldırılacak kilimler, ovulacak mangallar olsa, velhasıl evin alışılmış vasıtalarıyla idare edilemeyecek bir fazla iş ortaya çıksa, hele hastalık zamanlarında, mesela benim kızamığımda, Raife Molla bize gelirdi. Ve Raife Molla yalnız gelmezdi. O gelince, eve, hiçbir zaman hiçbir işe karşı tükenmeyen faaliyetinin hareket ve gayret hevesinin fazlasını, sonra iki genç kızını. Sebile'siyle Hulkiye'sini ve her vesileyle taşan neşe ve sevincini, bir iş görürken, bir dikiş dikerken mutlaka bir eski türkünün nakaratını ihya eden şarkılarını da beraber getirirdi.

Kimin nesiydi, nereliydi, nasıl yaşırdı? Bu suallere verilecek cevapları araştırmalardan çocukluk merakımın müsamahakâr bir tokluğu vardı. Yalnız biliyordum ki o bir kasaptan dul kalmıştır. Kocasını ona küçük bir dükkânla o küçük evi, bir de o iki genç kızı bırakmıştı. O da Saraçhanebaşı'nın, Şehzadebaşı'nın az çok büyük evlerinin fazla mesaisine iştirak ederek kollarının kuvvetini, türkülerinin neşesini ve kızlarının dikip biçmekte, örüp işlemekte mahir parmaklarını gezdirerek Zeyrek'in küçük, karanlık evine bir parça fazla hayat ışığı tedarik ederdi.

Ben ne zaman evde bir olağanüstü olayın ortaya çıkacağını hissetsem, "Gideyim Raife Molla'yı çağırayım," derdim ve bu teklif derhâl zorluklara karşı bir kurtuluş çaresi olarak kabul edilirdi, ben de Saraçhanebaşı'ndan Zeyrek'e bir hamlede uçardım. Raife Molla, iki kızı önünde, yola çıkardı.

Sebile ile Hulkiye'nin parmaklarında bir sihir mucizesi vardı. Dört arşınlık bir basmadan zarif bir gömlek meydana getirmekte, bir hiçten bir umulmadık başarı neticesi çıkarmakta harika bir maharet gösteren bu genç kızlar, çarşaflarının, iskarpinlerinin tazelik ve zarafetini muhafaza hususunda

da hayret verecek bir sanata sahiptiler. Kapıdan çıkarken Raife Molla kızlarına gurur ve iftiharla bulanık gözlerini kaldırır, onları tepeden tırnağa kadar süzer; sonra bu genç kızların bir kasap kızları değil İstanbul'un zarif güzide hanım kızlarından olduğuna kanaat eden emin bir gülümsemeyle:

“Öne düşün bakalım!” derdi.

Kapısını kocaman anahtarıyla kilitler, eliyle bir yoklar, ondan sonra, bir kâhya kadın sıfatıyla kızlarının arkasından, tostoparlak vücuduyla yuvarlanmaya başlardı.

Zaten Raife Molla, Sebile ile Hulkiye için daima her şeyde, her vesileyle bir kâhya kadın sıfatından çıkamazdı. Yapılacak işlerin zorlarını, kirlicelerini kendisine alıkor, onlara tahsis olunacak şeylerin biçme, dikmeye yönelik olmasına dikkat ederdi. Onda daima kendi kendisine ait kuvveti arttıran, kızlarına bir küçük huzur ve sakinlik bahşedebilmek için kendi çalışma kabiliyetini sarf etmeye telaş gösteren bir fedakârlık vardı ki etrafın dikkatli bakışlarından kaçamamıştı. Onun için herkes Raife Molla'nın memnun olmasının sebeplerini Sebile ile Hulkiye'ye hoşgörü ve yumuşaklık göstermekte arardı.

Sofrada onlara validelerine üstün olan bir mevki gösterirdi, bir küçük iş havale edilmek için, “Sebile Hanım, elmasım! Hulkiye Hanım, civanım!” sözüne lüzum görünür; sonra, “Raife Molla, sen bulaşıklara yardım ediver, Kademhayır biraz dirlensin, kız çamaşırdan yoruldu,” denirdi. Raife Molla zaten bu ihtarlara lüzum da göstermezdi. O bazen mutfığa koşar, bulaşıklara yardım eder, bazen elinde kovalarla üst kata çıkar, “Sandık odasını bir su alıvereyim, tahtaların yüzü gülsün!” der, sıkı zamanlarda yeldirmesini arkasına takınca ansızın bir misafire ikram edilmek üzere muhallebiciden bir tavukgöğsü yahut Kademhayır'ın gönlünü almak üzere köşede manavdan Arabistan fındığı almak için sokağa fırlardı. Perdeleri asmak için yuvarlak vücuduyla merdivene çıkmaktan, tahta fırçalamak için entarisini beline dolayıp elinde bir

sopa ile sabahtan akşama kadar didinmekten, küflenmiş bir pirinç maşayı parlatmak için küle batırılmış limon kabuklarıyla ellerini harap etmekten çekinmezdi. Ve mademki Sebile ile Hulkiye, birinin elinde bir çocuk önlüğü, ötekinde yastık başına dikilecek bir dantela, bir odada bahçeye karşı oturup rahat etmektedirler; o uğraşıp çalışmaktan memnun, hiçbir zaman coşkulu becerikliğini kaybetmeyen yaratılışının neşesiyle kendine mahsus türkülerden birini mırıldanarak tahtasını fırçalar, bulaşığını yıkar, mangallarını ovardı.

Bu türküler ya:

*Aman aman Bağdatlı
Cilvesi baldan tatlı*

idi. Yahut:

*Kız pınar başında testiye doldurur
Testinin kulpuna şahini kondurur*

cinsinden şiir ve musiki eseri idi. Bir aralık elinden işini bırakır, zihninden geçen bir fikirle yerinden fırlar, gelir, Sebile'siyle Hulkiye'sine bir bahane bularak söz söyler, birisine, "Senin başının ağrısı nasıl oldu?" ötekine, "Parmağına bir bez bağladın mı? Sonra su kaptırırsın," der, artık gönlü müsterih olarak fazla bir gayret ateşiyle çalışmak üzere tekrar işinin başına koşardı.

Nihayet sırasına göre, Raife Molla ile kızları bir gün, iki gün, bir hafta, on beş gün kaldıktan sonra kalkarlar, giderlerdi. Raife Molla'nın eline, "Çocuklara bir hediye alıverirsin..." cümlesiyle bir ufak çıkın sıkıştırılırdı. Bu cümle bir nezaket eseri olmaktan ziyade bir hakikat ifadesiydi. Herkes bilirdi ki bu parayla Raife Molla mesela Sebile'ye bir şemsiye, Hulkiye'ye bir ceket alacaktır.

Bu yolda masraflarından bahsederken, "E, kızlar kulaklarından çekiyormuşsun gibi büyüyorlar, yarın bir gün kısmetleri çıkıverir, şimdiden sandıkları dolsun," derdi.

Dediği de çıktı. Bir gün Raife Molla telaşla geldi, alınının üstünde ayrı ayrı ter damlalarıyla haber verdi:

“Başıma gelen a dostlar!” dedi. “Kızların ikisine birden kısmet ortaya çıktı.”

Kızlarını gelin ettikten sonra Raife Molla’nın bize ziyaretleri uzun aralıklara uğrar oldu. Bir aralık gelir, beş on dakika içinde evine, damatlarına, kızlarına dair malumat verir, sonra birden fırlar, ya damatlarından birinin istediği Tatar böreğinden yahut aşçının Scibilc’ye alınacak kayısı pestilinden bahsederek telaşla kalkar giderdi.

Biz bilirdik ki evin odalarından birini bir kız, diğerini ötekine bırakarak kendisine, mutfakın yanında sofayı böldürmüş, bir delik yaptırmıştır. Damatların ikisi de iç güveydi. Bu küçük evin idaresi aralarında nasıl bölüştürülmüştü o bilinemezdi, yalnız açıkça görülen şey Raife Molla’nın her zamandan ziyade meşgul olmasıydı.

Bazen kendisine fazla yorulduğundan bahsedilince başını sallayarak, “E, ne yaparsın,” derdi, “çocuklar rahat etsinler de ben yorulayım...”

Elimizdeki kandil çörekleriyle, yan yana, iki dost sıfatıyla, eski hatıralardan bahsederek Raife Molla ile beraber yürüyorduk. İki hanım kızlar da şık çarşaflarının içinde, ince endamlarıyla önümüzden gidiyorlardı. Bir aralık zihnimde güya senelerin uzun aralıkları silindi. Kendimi çocukluğumda, yine Raife Molla’nın yanında, önümüzde Sebile ile Hulkiye, Zeyrek’ten Saraçhanebaşı’na gidiyormuşum farz ederek sordum:

“Bu hanımlar sizin kızlarınız değil mi?” dedim.

Birden durdu, tekrar gözlüğünü alına kaldırarak bana baktı:

“A, oğlum,” dedi, “sen kendini şaşırmışsın, haninin Sebile’siyle Hulkiye’si, kuzum? Bunlar Ganime ile Fehime, benim torunlarım.”

O zaman hatıramın bir geri hareketiyle Raife Molla’nın hafızamda nakşedilmiş kalan son bir tablosunu gördüm.

Bir gün evde yine büyük bir iş vardı. Raife Molla’yı davet etmeye lüzum görülmüştü. Ben yerimden fırlamış ve Zeyrek’e uçmuştum. Onu uzun zamandan beri görmemiştik. Kapıyı çaldım, kapı derhâl açıldı ve karşımda Raife Molla’yı gördüm. Dudaklarını şişirerek uzattı, şahadet parmağını üzerine koydu, bana:

“Sus!” dedi.

Ben şaşırmıştım, o izah etti. Odada yan yana iki beşik vardı. Onları göstererek:

“Çocukları bin bela uyuttum,” dedi, “ancak daldılar.”

Fısıltıyla konuşmaya başladık. O iki beşik arasında oturmuş, yaprak dolması sarıyor, bir yandan da nöbet nöbet beşikleri hafifçe sallıyordu. Benden özür diledi. Gelemeyecekti, Sebile ile Hulkiye’yi Yenibahçe Çayırı’na göndermişti:

“Onlar tazedir, biraz gezinsinler de içleri açılsın,” diyor-du, “ben de Ganime ile Fehime’ye bakıyorum...”

Ve orada, bir taraftan yaprak dolmalarını sarıp küçük tencereye yerleştirerek, bir taraftan beşikleri sallayarak bana analığa dair uzun bir hikmet dersi verdi.

O vakitten sonra hayat bizi Saraçhane’den almış, başka zeminlere sevk etmişti. On beş sene Raife Molla’yı görmemiştim; fakat Raife Molla yine o Raife Molla’ydı. Yine Zeyrek’te o küçük evde yaşıyor ve yine sokaklarda önüne iki genç kız katarak tostoparlak vücuduyla yuvarlanıyordu.

Sordum:

“Sebile Hanım’la Hulkiye Hanım iyidirler ya,” dedim.

O zaman onların hikâyesini anlattı: Bilmem kaç sene evvel damatların ikisi de taşraya gitmişler, karılarını da beraber götürmüşlerdi. Yalnız Ganime ile Fehime’yi ona bırakmışlardı. Onlar artık kendilerini kurtardılar, diyor ve gözünün ucuyla önden giden genç kızları göstererek ilave ediyordu:

“Şimdi bunları düşünmeli, artık yakında bunların da kısmeti çıkar, elbette...”

Birden hatırına bir fikir geldi:

“Oğlum, bana izin,” dedi, “şurada bir konağa gideceğiz. Ne yaparsın, çalışmalı da çocukların çeyizini hazırlamalı...”

Ve önünde iki zarif genç kızla, on beş sene evvel beşiklerinin yanında analığa dair bana uzun bir hikmet dersi veren bu valide, yine mutfaklarda bulaşık yıkamak, taşlıkları silip süpürmek, mangalları ovup parlatmak için konaklardan birinin yolunu tuttu.

Ben de elimde kandil çöreklerini sallayarak yürürken senelerin uzun parçaları arasından onun türkülerine ait bestelerden birini bulmuş, mırıldanıyordum ve düşünerek:

“Acaba,” diyordum, “Raife Molla Ganime ile Fehime’nin de çocuklarını böyle önüne katıp konaktan konağa gidecek mi?”

Ocak 1909

YELPAZE ALTINDA

Yağmurlu bir kış akşamı Splendid Kafe'nin ön tarafında mahpus kalmıştık. Sokağın içine esmer bir sis gibi çöken donuk havayı iri iri damlalarla delerek düşen yağmurun karşısında korunaklı yerlerde hissölunan istirahat hazzıyla -ayaklarımızın altından buharlaşan sıcak havanın ve sokağın manzarasından uçan hüznün dalgınlığa uyandırdığı meyille- düşünerek, şemsiyelerinin altına siperlenmiş halkın hızla geçişini, bazen tek tük kadınların sol elleriyle kaldırdıkları etekler altında görünen küçük potinciklerle kaldırımlar üzerinden sekip uzaklaştığını seyreliyorduk.

Bir aralık yanı başımda Süleyman Necdet'in başını uzatarak o sırada geçen bir kadını gözleriyle takip ettiğini fark ettim, sonra aradığını bulmamış bir bitkin tavırla sandalyesine yaslandı, dudaklarının arasından kendi kendisine, "O değil!" dedi.

Ben gülererek yüzüne baktım, bir hayli zamandan beri devam eden sessizlikten hepimiz usanmıştık, artık biraz la-kırdıya vesile aranıyordu. Özellikle sessizliğe tahammül etmekteki zaafıyla meşhur olan Süleyman Necdet'in ne olursa olsun bir şey söylemek istediği ara sıra hepimizin yüzüne bir sohbet arzusu iması dilenerek bakan gözlerinden anlaşılıyordu. Benim tebessümlü bakışım kifayet etti ve, "Oh! Merak olunacak bir şey değil, yalnız biraz tuhaf bir macera," dedi, daha ziyade merak uyandırmak için ilave etti:

"İki saatlik bir aşk..."

İçimizden biri itiraz etti:

“İki saatlik aşk ne demek?”

Süleyman Necdet bir an evvel söze başlayabilmek için şu itirazı defetmek isteyerek:

“İki saat az görünüyorsa iki buçuk saat farz ediniz,” dedi.

Sonra hikâyenin karışıklığa feda olup gitmesinden korkarak doğrudan doğruya onu nakletmek arzusunu ifşa etti:

“Müsaade ediniz, nakledeyim.”

O vakit masaya biraz daha sokulduk, artık hepimizi yoran sokağı seyretmekten vazgeçildi, şimdi hep Süleyman Necdet’i dinliyorduk. Orada bulunanları yarım saat için hükmü altına almanın emniyetiyle söze başladı:

“Geçen yaz, geceleri Tepebaşı’nın yazlık tiyatrosuna bütün Beyoğlu halkını toplayan İtalyan operet kumpanyasını hepimiz gördünüz. Avrupa’nın küçük kasabalarının döküntülerinden ibaret olarak ikide birde Beyoğlu sahnelerine düşen bu sanatkâr bozuntularına hiç tahammül edemem, fakat geçen sene nasıl oldu bilmem, hiç olmazsa biraz musiki dinlemek hevesiyle, bazı geceleri herkes gibi ben de orada geçirdim. Tedbir ve idare ilmi hakkında esas kaideyi bilirsiniz.”

Etraftan gülerek tasdik sesleri işitildi, Süleyman Necdet devam etti:

“Ucuz yapılabilecek bir şeyi ucuz yapmalıdır. Galiba Beyoğlu halkı içinde bu genel kaideye yüzde doksan dokuz taraftar olmalıdır ki yazlık tiyatroların yirmilik koltuklarında yalnız tek tük başlar görülür. Dikkat ediyor musunuz? Başlar diyorum, zira koltukların yirmiye yakın olmak kabahatinden sonra bir ikinci fenalığı da tiyatrodan arkadan bakılınca başlardan başka bir şey görünmesine mâni olmasıdır. Hâlbuki beri taraf; o muhterem, kıymetli beşlik hasır iskemleler herkesin rağbet ettiği bölümdür. Ötede üç dört tane müşterisiz boyalı metalarla Beyoğlu halkına kibarlık taslamak hevesinde olan birkaç yabancı tenhalık içinde şaşırarak sersem sersem bakı-

şirken beride beşlik iskemlelerin sırası bozulur, aileler öbek öbek toplanır, iskemlesini eline alan boş bulduğu yere soku-
lur, yavaş yavaş açık yerler dolar, güzergâhlar tıkanır, geçil-
mez olur, akın akın gelmekte devam eden dalga ön kümeleri
sıkıştırma sıkıştırma birikir, toplanır; nihayet o kadar birikmiş,
nihayet öyle yekpare bir kitle oluşur ki bu yüzlerce ihtiyarlar-
dan, kadınlardan, çoluk çocuktan ibaret topluluk, tiyatronun
bütün bu beşlik kısmı, yalnız bir vücut hâlini alır, bir kişi
kımıldansa bütün bu topluluğun parçalarındaki ahengi boza-
cak zannolunur. İşte böyle kalabalık nadir gecelerden biriydi,
o akşam yine kumpanyanın tatsız yeniliklerinden birini gör-
mek için bütün Beyoğlu oradaydı. Bu oyunu hep gördünüz:
Belfgor.¹ Bu yolda büyük sahneler, mühim tertibata, mahir
sanatkârlara muhtaç olan oyunlar Beyoğlu'nun derme çatma
sahnelerinde pek miskin bir tesir uyandırdığında herkes
müttefik olmakla beraber bununla kanaat etmekte yine her-
kes ittifak etmiş görünüyor. Bu akşam yine bu miskin tesir-
den lezzet almak isteyenler tiyatroyu dolduruyorlar, beşlik is-
kemleler aile babalarının kuvvetli kollarıyla oturanların başı
üzerinden geçerek ötede beride kümeler meydana geliyordu.
Hemen yer kalmamış gibiydi. Ben ön sırada parlak yüzeyi
üzerine havagazının titrek alevi aksetmiş bir çıplak başın göz
aldatıcı seyrine dalmışken ta yanı başımda, 'Anne, şurada yer
var!' diyen ince, çekingen, taze bir ses işittim, o vakit başımı
kaldırdım. En evvel, şişman, fakat müthiş bir karınla geniş
omuzların arasına mümkün olabildiği kadar bol bir korse ta-
kınız; sonra bu korsenin, bu geniş torbanın içine avuç avuç,
kucak kucak pamuk tıkınız, tıkınız, o kadar tıkınız ki bir par-
ça daha ilave edecek olsanız çayır çayır çatlasın, işte öyle şiş-
man, başı çiçekli bir şapka ile süslü, kırkılık bir karı gördüm.
Aman yarabbi! Bunu nereye sığdıracağız? Arkada, 'Şurada
yer var!' diyen ince sesin işaret ettiği yer bu heybetli mah-

¹ İtalyan kökenli bir komedi oyunu. Ercole Luigi Morselli (1882-1921) tarafından komedi olarak uyarlanan eserin orijinali Niccolò Machiavelli'nin 1549'da yayımlanan *Belfagor* adlı romanına dayanır. Piyes, bir şeytanın âşık olduğu kadını kaçırmasını ele alır. (y.h.n.)

lukun dörtte birine ancak kâfiydi. Hele o çiçekli şapka, Bel-
fgor'un bana onda dokuzunu göstermeyeceğine yemin edip
duruyordu; ondan sonra yaz gecesi, kalabalık, şişman vücut,
anlıyorsunuz ya... Bunun düşüncesiyle midem bulanmaya
başlamıştı. Bir de şişman vücudun arkasından kaybolan ince
sesin sahibine gözüm ilişti. Zayıf, narin bir vücut farz ediniz
ki açık mavi krep² gömleğinin içinde uçuyor zannedilsin;
bu vücudun üzerine beyaz, fakat bir sedef beyazı sima ko-
yunuz ki üzerinde sizinle alay ediyor, bütün çevredeki eşyayı
gülünç buluyor gibi bir alay ediş dalgalansın dursun; daha
sonra kırmızı saçlar... Buralarda kırmızı saçların ne kadar
nadir olduğunu, hele kırmızı saçlar altında güzel çehrelere
hemen hiç tesadüf olunmadığını düşünürseniz derhâl hükme-
dersiniz ki bunlar bana, o şişman karı için ne olursa olsun bir
yer icat etmek lazım geleceğine hükmettirdi. Ayağa kalktım,
onlar hâlâ cesaret edemeyen gözleriyle bakıyorlardı, o kü-
çük yerin etrafına, sağa sola, keskin ve kimsede itiraza mahal
bırakmayan bir sesle birer, 'Pardon,' sarf ettim, o mini mini
yer derhâl büyüdü, ta önde bir züppenin ayaklarından bir is-
kemleye şöyle ufak zarif bir işaret ettim, o boş yere koydum,
küçük bir selamla, 'Madam!' dedim. Madam sıkı korsenin
içinde bana bir, 'Mersi Mösyö!' soluyarak geçti, oraya çöktü,
şimdi meselenin asıl nazik noktası kalmıştı. Fakat bu noktayı
halledebilmek pek kolay oldu. O ince sesli ince vücut o kadar
inceydi ki hatta ikimiz bir iskemleye pek rahat oturabilirdik
ama tabii bu vasıtaya müracaat olunamadı, mevcut vasıtala-
rın en sadesini kullandım, kendi iskemlemi bıraktım:

'Teşekkür ederim efendim, lakin...'

'Oh rica ederim, müsterih olunuz Matmazel.'

Evet ama ben ayakta kalıyordum, oradan ayrılmak da ka-
tiyen uygun, nasıl diyeyim, meseleye uygun değildi. İnsan
bazen zor durumlarda kalınca ne garip ve beklenmedik se-
bepler çıkar da her şeyi hallediverir. Ben ayakta etrafa bakar-

2 İpekli kumaş.

ken gözlerim ta geride, ayakta, ön taraflarda gözleriyle yer araştıran Suat'ı gördüm, o da beni gördü, sevinerek ilerlemeye başladı, yarı yolda geri çevirdim, 'İki iskemle getir!' dedim, güç hâl ile iskemleleri taşıyabildi, fakat ancak ayaklarımızı basacak kadar yer vardı. İskemleleri nereye koyacağız? O vakit etrafa nazikâne tebessümler gezdirerek birer parça, herkesten ikişer dörder parmak yer dilendik, iskemleleri sıkıştırdık, ben bittabi ta o mavi krep gömleğin hizasına oturdum, oturmadım sokuldum, o kadar sıkışmıştık ki..."

Süleyman Necdet burada dudaklarıyla önündeki küraso³ kadehinin dibinde hazır duran yudumu çekti.

"Mavi gömleğin ince krepten olduğunu zapt ettiniz, değil mi? Benim ince siyah çizgili keten ceketimi, o zaman hepimizin kıskanç bakışlarınızı çektiği için, elbette hatırlarsınız. Bu keten ceketin altında gecenin serinliğini hissedecek kadar üryan olan kolla o mavi gömleğin havai dokusu altında pembe yansıması fark edilen kolu birbirine yaklaştırınız. Öyle ki bir diğerini ısıtıyor gibi olsunlar... Tam bu sırada çalgı da başlasın; artık yanınızdaki vücudu, o bir saniye süren tanışmayı unutmuşçasına hiç etrafa bakmayarak arkadaşınızla havadan sudan bahsediniz, nihayet perde açılsın.

Tiyatrolarda perde açılınca bir hareket olur. Herkes daha iyi yerleşmek, daha iyi görmek için kımıldanır, bir müsaade alma vaziyetini almaya çalışır. Yanı başımda mavi gömlekte de bir hareket oldu; sabırsızlığa, görememekten ileri gelen bir hoşnutsuzluğa delalet eder bir hareket... Şişman annesinin uzun çiçekli şapkası ona da bana da görüş hizamız için engel teşkil ediyordu, nihayet, 'Anne! Biraz sağa çekilir misiniz?' dedi, çiçekli baş biraz sağa meyletti, baş sağa meyledince tabii sol taraftan küçük bir pencere hasıl oldu, sol taraf benim tarafımdı, mavi gömlek bu yeni açılmış pencereden istifade için biraz daha yaklaştı, tabii keten ceket bir şey fark etmiyormuş gibi davrandı, mavi gömlek biraz daha cesaret buldu,

3 Fransızca, "acı portakal kabuğundan yapılan bir içki".

keten ceket yine çekinmedi, nihayet bu mavi gömlekle keten ceket o derece yaklaşmış oldular ki bir diğerini âdeta yakıyorlardı...”

Süleyman Necdet’in dudakları küraso kadchinde çekilecek bir yudum daha aradı.

“Suat o vakte kadar bir şeyden haberdar değildi, fakat bir zaman geldi ki işi çaktı. Mavi gömlek oyunun herkesi alkışa sevk eden bir yerinde sabırsızcasına annesine dedi ki: ‘Ah! İtalyanca bilmediğime bu akşam ne kadar teessüf ediyorum! Ne olduğunu anlayamıyorum ki...’ Bu söz bana işittirilmek hevesiyle söylenmişti, o vakit ufak bir zarafet eseri karşılığında yakınlık kurmaya kalkışan münasebetsizlere mahsus yılışıklığa müracaat etmeyerek doğrudan doğruya ona bakmaktan ve hitap etmekten çekindim, Suat’a dedim ki:

‘Oyunun esasını anlıyor musun?’

Suat ne demek istediğimi anladı. O zaman Suat’la tesadüfen Fransızca başlamış olduğumuz konuşmayı yine o lisanla takip ederek oyunun esasını anlatmaya başladım, halkı güldüren bazı tuhafıkları zapt edebildiğim kadar izah ettim, bu izahat bittabi mavi gömleğin işiteceği bir lisanla söyleniyordu. O da ara sıra eğilerek annesinin arkasına yanaşıyor, bazen pek tuhaf bulduğu şeyleri ona da anlatmaya çalışıyordu; sonra mesela, ‘O demin herkesi güldüren şeyi anlayamadım,’ diyerek güya validesinden yardım istiyormuşçasına duruyor, sessiz bir ricayla benden açıklama bekliyordu. İskemlesinin üzerinde annesine yaklaşmak ve yine yerine dönmek suretiyle meydana gelen hareketler esnasında mavi gömlek mevkiini hiç şaşırmıyor, keten gömleğe her defasında bir parça daha ziyade sokuluyordu.

Aramızda böyle garip bir sohbet tarzı devam etti. Güya ben Suat’la, o annesiyle konuşuyorduk. Böylece bin türlü şeylerden bahsettik, perde kapanınca bahis, oyundan ayrıldı; musikiden, modadan, Beyoğlu dedikodularından dem vurul-

du, o bana söyleyeceğini annesine söylüyor, ben ona anlatmak istediğimi Suat’a naklediyordum; böyle, bir diğerimize bakmayarak fakat birbirimizi duyup anlayarak, hatta sevişerek bu perde arasıyla ikinci perdeyi geçirdik. Ben alışkanlığımın zıddına olarak perde arasında çıkmamıştım, Suat da zaten oturmaya sebep arıyordu. Bu garip aşk onun da şairane ilgisini gıcıklamaktan uzak değildi. Birbirimize buna dair bir kelime bile söylemeksizin o, gözleriyle beni tebrik ediyordu.

Ben yalnız bir şeyden rahatsızdım. Vücudumun yanında şu masumiyeti şüpheli olmayan henüz on yedi yaşında kızıdan uçuşan şiir havası beni mest ediyor, onu bana yaklaştıran meyiller gençliğimin kendine dönük bütün duygularını okşuyordu. Lakin sıcaktan son derece rahatsızdım. Perde arasında her tarafta hasıl olan hareket havada serinlik verir bir ufak dalgalanma meydana getiriyordu, fakat oyun esnasında bahçenin bu örtülü kısmında hapsolmuş havayı dolduran yüzlerce nefesler, gazların harareti, hele önümde bir yanardağ hararetiyle duran o şişman vücudun her defa teneffüsünde vücudu inip şiştikçe bütün korsesinden taşan alevli hava beni bunaltıyordu. Üçüncü perde başlayınca bu hâl artık dayanılmaz bir dereceye geldi, fesimi çıkardım, bir yelpaze gibi sallamaya başladım.

O vakit gözümün ucuyla o daima uyanık duran kırmızı saçlı beyaz çehrenin üzerinden şeytani bir fikrin uçtuğunu görür gibi oldum: ‘Anne!’ dedi, ‘Yelpazeni verir misin? Bunaldım.’ Şişman karı iskemlenin üzerinde dönemeyerek omzundan yelpazeyi arkasına uzattı, o vakit mavi gömlek keten cekete her vakitten ziyade yanaştı, yelpaze olanca genişliğiyle açıldı ve yavaş yavaş, ağır ağır sallanmaya başladı. Bu yelpaze başkası için sallanmıyordu, yalnız benim içindi. O nazlı gidiş gelişi yalnız bana yönelmiş özel bir hattı takip ediyordu. İşte o dakikada sizi temin ederim ki bu kızı; oynaklığı, garipliği, kurnazlığı, haşarılığı hoş gitmemek mümkün olmayan bu kızı derhâl âdeta derin bir aşkla; evet, isterseniz

gölünüz, fakat temin ederim ki aşktan başka bir şeye yorulamayan derin bir bağlanma hissiyle sevdim. O dakikaya kadar yalnız şiirle karışık bir bedensel haz duyuyordum, fakat o dakikadan itibaren bu beyaz tüylü yelpaze karşıda artık gözlerime başka görünen sahnenin renklerini, şaşaalarını, kemanların ahenklerini, müzisyenlerin çalgılarını, etrafımızda şu aşkın bir habersiz şahitleri şeklinde duran halkın etek etek kutlamaları, yüzüme serptikçe başım dönüyor, gözlerim bulanıyor, bir rüyaya mahsus duygu karışıklığı içinde yüzüyordum. Yelpaze devam ediyordu. Dans eder gibi bir tavrı vardı ki önümdeki şişman vücudun terli havasını kovuyor; bana yalnız taze bir vücudun menekşeyle süsünden oluşmuş bahar havasını ithaf ediyordu. Öyle çırpınışları vardı ki bazen o kırmızı saçların perişan tellerini benim saçlarıma, yüzüme, gözüme getiriyor; bütün başımı, çehremi beklenmedik temaslarla örtüyordu; bazen öyle duraklamaları vardı ki bir müddet beni bir cennet havasıyla mest olmuşçasına hareketsiz, şu rüyayı kaçırmaktan çekinerek bırakırdı.

Sonra yelpaze yine bana nağmelerden, renklerden, nurlardan mürekkep ikiyüzlülükten uzak fakat ona özgü çiçekler serperek, kelebekler dökerek yavaş yavaş, ağır ağır sallanmakta devam ederdi.

Artık Suat bana lakırdı söylemiyor, o da annesine eğiliyordu. İkimiz de güya o aralıktan sahneyi görmeye çalışarak bakıyorduk, galiba o da benim gibi artık gördüğümüzü anlamıyor, belirgin şekilde seçemiyordu. Şimdi ikimizde de bir rüya sessizliği başlamıştı, öyle, kollarımız birbirine her vakitten ziyade yapışmış, başlarımız birbirine hemen doku-nacak kadar sokulmuş, bir diğerimizin ateşli nefesini teneffüs ederek o tüylü yelpazenin bitmeyen dansı altında ruhu besleyen, unutmak mümkün olmayan, ürkek bir aşk sessizliği içinde belki hayatımızın en güzel bir devresini yaşadık.

Fakat heyhat! Bu rüyadan da uyanmak lazım geldi. Son bir alkış gürültüsü içinde son perde indi. Bütün yüzlerce is-

kemleler, bir dakika evvel donmuş bir dalga sakinliğiyle duran bu halk, erimiş bir buzdağı gibi çözüldü, her parçası yerinden oynadı. Şimdi bu dalgalar kapılara hücum ediyordu.

Biz de rüyamızdan silkinerek ayağa kalktık, Suat'la ben duruyorduk, mavi gömlek annesine, 'Geçiniz, anne,' dedi, o zaman şu iki saatlik aşkın hüsrân hatırasıyla mavi gözlerini kaldırdı, bir saniye bana baktı. Hani ya kadınlara, yalnız kadınlara mahsus bir selam vardır. Bu bir selamdır ki sonradan talim edilmez, sonradan kazanılamaz, onlar bu selam yeteneğiyle beraber doğarlar, tam dünyaya gelecekları zaman bu bir peri tarafından kendilerine karşılama hediyesi olarak bahşedilmiş bir selamdır ki ne dudaklarla, ne başla, ne gözle, ne ellerle yapılır; yalnız gözlerin içinde, ta içinde bir şey, güya kadınlığın bir ruhu vardır ki sizi bir bakışla selamlar. Bir kere bu bakışın şiirsel tesiri yaşandıktan sonra onu unutmak mümkün değildir. İşte o bir saniye içinde beni bu ruh selamıyla selamladı, sonra halkın dalgası arasında şişman annesini takip ederek kaybolup gitti. İnanır mısınız? Bu iki saatlik aşkın hayatımda bir aşk tarihi kadar şairane ehemmiyeti vardır."

Süleyman Necdet dudaklarıyla küraso kadehinin içinde artık kalmayan bir yudumu daha aradıktan sonra şu cümleyle son verdi:

"O zamandan beri mavi gömlekle kırmızı saçları bir daha görmek mümkün olmadı ve zannederim ki bir daha göreceğim olursam bu aşkın bütün şiirsel inceliği mahvolacak."

Mayıs 1896

TRAMVAYDA GELİRKEN

Evet, bir tramvay hikâyesi: Ebedî bir hikâye. Zaten hayat da bir tramvay arabası değil mi? Bir demir hat üzerinde zayıf ve güçsüz beygirlerle sürüklendikçe sarsılan, harap ve kirli, güneşlerle kavrulmuş, yağmurlarla çürümüş; giren çıkan, artan eksilen yolcularını -camları titreyerek, tekerlekleri gıcırdayarak- aşağıdan yukarıya, yukarıdan aşağıya taşıyan yüklü ve bitap bir tramvay arabası... Felsefe kâfî! Biraz da şiir, biraz da o semavi gülücük ki, kanadının ışığından hayatın kirli sularına altın renkli damlalar, renkli parıltılar dökülür. Bugün, şu aralık başının müstesna temiz sabahında da, bir değerli elin, güneşi bir şiir tebessümü şeklinde ta uzaklardan, Şişli'nin bu alışılmışın üstünde neşenin parlaklığına şaşkın gözlerini açan, pencerelerine, uzun yağmurlar altında çürüyen boş arsaların çürümüş otlarına, insanlara rağmen sokakları dolduran çamurlarına gösteriyordu. Şark'ın safa bahşeden parlak aydınlığına karşı, Garp'ta Feriköy sırtının arkasında bulutlar uzayan yığınlarla siyah bir yokluk döşegi şeklinde, bu kısa kış gününün kısa ömrüne bir karanlık yatak odası hazırlamaya heves gösteriyorlardı.

Bu güneşin altında yürümek istedim, iliklere kadar harareti hissedilen bu güneşle karşıma çıkacak tramvaya binmek üzere Şişli'ye doğru aheste aheste yürüyordum, daha yürüyecektim; böyle, sağıma soluma güneşli, berrak ve şeffaf bir Şark ile siyah bulutlarının korkutucu doruklarıyla yükselen Garp'ı alarak -güya bir elimde parlak bir güneş, bir elimde bir küme siyah bulut- bu Şişli caddesini ilelebet uzatarak şairane bir gezintiyle gidip duracaktım; fakat “Şırak!” Bir kamçı darbesi:

“Bu kadar şiir de kâfi!” dedi. Tramvay arabası, eski ve pis, ağır ve gamlı, hayatın bir hakikati şeklinde önümden geçiyordu.

Kendi kendime, “Evet, hayatın bir hakikati! Şimdi iş!” dedim. O parlak güneşle o siyah bulut kümesini karşı karşıya yalnız bırakarak arabaya atladım.

İşte, diyordum, hakikat; köşede gazetesinin son sayfasında borsanın fiyat cetvelini araştıran şu siyah, yuvarlak şapkalı -şüphesiz maliye müesseselerinden birine mensup bir simsar- Havana sigaralı adamın gözlükleri altında dizilen o rakamlardadır. Şimdi hayatın hakikatleri hep birer birer bu arabayı dolduracak, bu on iki iskemlenin her birine bir hakikatin ağır cismi çökecek, işte bir dargın çehre; sabahleyin lastiklerinin çamurları silinmemiş olduğu için evden tantanalı bir kavga ile çıkmış, hayatta efendilerin çamurlu lastiklerini düşünen hizmetçilere tesadüf etmek zorluğunun hikmetini düşünmekle meşgul. Bakınız, tıraşlı kırmızı çehresinin aşırı alkolle katmerlenmiş tabakaları beyaz gömleğinin yakasına dökülen biri, bahsederim ki bu sabah Avrupa’dan gelecek gazetelerde en evvel zayıflamak için kullanımı tavsiye edilen tedbir ilanlarına müracaat edecek. Havana sigarasıyla arabayı dolduran simsarın karşısına oturuyor, bu fena kokulu dumana dehşet saçan bir bakıştan sonra -başka bir yer tercih etmek pek mümkün iken- pencereyi açıyor. Kırmızı çehrenin bir öfke patlamasıyla burnundan püsküren gazap havasını teneffüs eden simsar şimdi mühim bir maliye makalesinin rakamlarındaki felsefeyi tahlille meşgul görünüyor...

İşte bir hakikat daha: Bir öksürüklü ihtiyar, havanın güneşli olmasından istifade ederek gelirlerini tahsile çıkmış bir sermayedar ki yorgun bir nefesle diğer köşeye çöküyor, Havana sigarasının alaycı ve inatçı dumanlarıyla kırmızı çehrenin burnundan fışkıran fırtına mücadelesine ihtiyarlara özgü tecrübeli bir bakış fırlattıktan sonra, “Kondüktör!” diyor, iki öksürük arasında bir çürük ayva gibi buruşuk çehresinde

bir kasırğa dönerken titrek parmağıyla pencereyi gösteriyor, kondüktör dargın çehreyi yumuşatmak isteyen bir tebessümle pencereye yaklaşırken sokaktan arabacıya bir şemsiye sallıyor.

Gıırrt!

Araba duruyor. Şüphesiz yeni bir hakikat daha binecekti, başımı çevirdim; bu defa binen bir değil bir çift karı kocadan ibaret bir çift hakikatti. O, kadın, yirmi beşlik, kısa, zayıf, esmer, manasız siyah gözlü, kalınca dudaklarıyla burun kanatları belirgin bir kadınlık gücüyle titrek, siyah şeritlerle işlenmiş kazmir¹ ceketinin altında muhtemelen olmayan dolgunluklar düşündüren bir kabarıklıkla yeşil etekliğini kocasının önünde savurarak geçti oturdu. Öteki, kocası, şişman, mutlaka daima yeleşinin düğmeleri koptuğundan şikâyetçi, her sene numarasını birer birer arttırdığı hâlde yine yakalıklarının darlığından huzursuz biri; karısının karşısına çöktü. Araba yine sarsılarak sürüklenmeye başlarken o kendisine bakmayan kondüktöre çeyreği uzatarak ve karısına karnının müsaadesi kadar eğilerek, “Ma Cher!”² diye başladı. Ben artık onların arkasından kül renkli muşamba harmanisi, kıvrıkcık süvari kalpağı, dağınık taranmış iri siyah bıyıklarıyla girerek beyaz eldiveninin içinden küçük gümüş zincir para çantasını çıkarmaya çalışan kahraman subayı, arabanın ücretli olduğunu fark edemeyerek binip de inmeyi gururuna uygun bulamayan, Beyoğlu berber dükkânlarından birine mensubiyetini badem yağıyla kabartılmış saçlarının gösterişli beyanıyla boyun bağının renkli kasidesi ifşa eden genci; bu kış güneşinin geçici iltifatlarına itimat edip etmemek lazım geleceğine karar veremeyerek bastonuyla beraber şemsiyesini almış, otuzundan sonra senelerin ilerlemediğine kanaatle beyaz sakal salıvermektense salıvermemek tercih olacağı fikrini bulanlardan bir “şık”ı ihmal ederek yalnız o karı kocaya bakıyordum.

1 İnce ve sık yünlü kumaş, kaşmir.

2 Fransızca “sevgilim”.

Kocası, bütün mizacın ağırlığı çehresinde toplanmış, bilingen renklerden hangisine mensubiyeti şüpheli, sert, kırkık, seyrek sakallı; ara sıra karısının yakasını düzelterek şemsiyesinin püskülüne dokunarak, şapkasının yerinden oynamış bir tüyüne ilşerek söylüyor, güldürmeye çabılıyor, mutlaka fena geçmiş bir gecenin acıklı hatıralarının kalıntılarını yok etmeye çalışıyordu. O, güzel esmer, gülmüyor, süzgün gözleriyle sokağa bakarken baktığı tarafta bu genç kadını da ihmal etmeyen bir subaya karşı kocasının yılışıklığından rahatsız gibi görünüyordu. Bu karı koca hayatı, kim bilir, nasıldı?

Bu yirmi beşlik esmerle kemeri kamından şikâyet ederek gıcırdayan bu şişman ihtiyar, kim bilir, şu kış gecelerinin uzun yalnızlığında nasıl esniyorlardı. Şüphesiz, dün gece de pek fena bir geceydi. Bu gecenin tarihini pek kolayca hayal ediyordum: O gün akşam eş Lüksemburg'a uğrayarak ikiyle altı kadeh arasında içmiş bulunacak; akşama kadar evin balkonunda sokaktan geçen aşınalarını en tatlı ve cesaretlendirici tebessümleriyle selamlayan karısına bir paket figaro ile fırında pişmiş makaronyanın en müthiş parçalarına iştahlı bir ağız getirmiş olacaktı. Yemek, kadının tabağına dikilmiş gözleriyle inatçı sessizliği ve kocasının çatal bıçak gürültüsü arasında geçmiş olmalı. Daha sonra kalpaklı lambanın altında figaronun kuşağı çözülecek; biraz daha sonra yüzünü -o küflenmiş rokfor³ peyniri kellesini- örtecek, herif körüğü delinmiş bir armonik fisıltısıyla uyuklamaya başlayacak. Bu akşam için karısının Tepebaşı'nda *Le premier mari de France*⁴ komedisini görmek için büyük bir hevesi olduğundan tamamen habersiz. Kadın esniyor, ne müthiş esniyor! Bir aralık delik körüklü bıktırıcı aleti susturmak için piyanosuna geçiyor, kocaların uykularına kâbuslu rüyalar ilave eden *Les cloches de Corneville*'den⁵ o şeytani valsı mırıldanarak çalışıyor:

3 Fransa'ya özgü, koyun sütünden yapılan, içi küflü, lezzetli bir peynir.

4 Fransız yazar Albine Valabreque (1853-1937) tarafından 1893'te yayımlanmış bir vodvil oyunu. (y.h.n.)

5 Fransız yazar Robert Planquette (1848-1903) tarafından 1877'de yazılan ünlü bir operet. (y.h.n.)

Kocası sarsılarak uyanıyor, bu şeytani müziğin dehşetli boynuzlardan oluşmuş bir orman icat eden korkunç rüyalarına tekrar dalıyor fakat bu defa kadın sabırsız bir sinirle kocasının iskemlesini sarsarak, “Hani ya benim eldivenlerim? Yine mi unuttun?” diyor. Eldivenler mi? Karısı ona ne vakit eldiven ısmarlamıştı? “Nasıl? İşte benim işlerime bu kadar ehemmiyet verilir! Ah! Bedbaht kadın, biçare ben!” Bu sözün ardından sinirli bir heyecan: Lambanın kalpağı yırtılıp atılacak, piyanonun mırıltıları koparılıp fırlatılacak, likör takımı halının üstüne devrilecek, küçük salon üzerinden fırtına geçmiş enkaz ile döşeli bir bahçeye dönecek. Daha sonra bir gözyaşı seli: Koltuk sandalyesine düşülecek, ayaklar uzatılacak, kollar salıverilecek. Bu müddet zarfında koca söz söylemeyerek ellerini oğuşturacak, içinden, “Sinirler, sinirler, karımın sinirleri boşandı, ah! Bu illet...” diyecek, aciz tabiplere karşı yumruklarını sıkacak, sonra o gözyaşı yağmurunun altına gidip oturarak yardım isteyen bakışlarının sessiz belagatiyle bundan sonra karısının hatırandan Tepebaşı’nda bir komedi seyretmek hülyası geçerse onu keşfedeceğine, ısmarlanmamış eldivenleri alacağına, hususiyle uykusuna mağlup olarak Figaro’nun⁷ içinde horlamayacağına, karısı sabahtan akşama kadar ve akşamdan sabaha kadar o şeytani valse çalacak olsa tevazu ile dinleyeceğine ve hatta icap ederse kalkıp şu şişman karnıyla odayı iki kere çılgınca bir dansla dolaşacağına yemin edecek. Nihayet yarın sabah eldiven alınmak üzere beraber Beyoğlu’na inecekler, sonra bir nazik dostun refakatine emanet olunarak kadın تنها köşesine dönecek.

Ve işte bu sabah mutlaka bu seyahate çıkmışlardı. Kendi kendime mırıldanıyordum:

Dans mes voyages...

6 Fransızca “Yolculuklarımda”.

7 1786’da Mozart’ın bestelediği bir operaya dayanan eser, aynı yıllarda Pierre Beaumarchais tarafından Fransızcaya uyarlanmış ve sahne piyesi olarak yeniden yazılmıştır. (y.h.n.)

Pangaltı Caddesi'ni geçmek üzereydik ki dışarıdan verilen bir işaret üzerine araba yine durdu, kendi kendime, “Bir hakikat daha!” dedim; fakat bu defa yanılmıştım. Şimdi içeriye giren bir hakikat değil, iskemleleri üzerinde somurtan bu bir sürü hakikatlerin üzerine biraz neşe toprağı serpmek için gelmiş altın renkli bir şiirdi. Milliyetini açıklayan, tahlil edilmesi imkânsız yüz ifadesinden derhâl anladım ki bu şiir Byron ile Shelley'in memleketine mensuptur. Bu şiirin ancak on yedi baharı vardı, bu şiirin en küçük mavi gözleriyle, tuhaf, şuh, alaycı, insanın yüzüne karşı, “Bırakın beni, şu hayatta güleyim!” diyen bir dudağı, sarı, mümkün olabildiği kadar sarı -o kadar ki kırmızı olmasına şüphe verir- saçları vardı. Ta bana karşı, fakat uzakta bir yer duruyordu; usanmadan, yine yürümeye başlayan arabanın sarsıntıları arasında tutunmaya lüzum görmeyerek bir hafif ve cesaretli bir yürüyüşle oraya kadar ilerledi.

Güzel esmer, bu altın renkli şiirin belirmesi üzerine ufak bir alaycı bakış fırlattıktan sonra kocasına döndü, dudaklarında sahte bir tebessümle bir şey söyledi. Ne dediğini anlayabilmek mümkün değildi; fakat ani bir garip değişimle bu yirmi beşlik kadın, bu hakikatten hıyanet gören hülya, o dakikaya kadar kocasının karşısında kızgın bir put, bir taş sessizliği şeklinde dururken birden, bir kuş cıvıltısıyla, küçük küçük kahkaha silsilesiyle kesişen neşeli bir sohbete başladı. Demin hazin ve gamlı, sessiz ve matemli dururken bu taze şiirin önünde, galiba o genç subaya, ihtimal berber dükkânına mensup gence yahut -gururum bağışlansın- bana karşı bütün işve yeteneklerini dökmek, kadehinin içinde taşkınlığının derinliği açılmış bir mayalanmış şarap gibi ceketinin içinde fıkırdayıp kaynamaya başlamıştı.

Oh, kadınlar! Sizin hislerinizin muamması nasıl tahlil olunabilecek! Fakat ben artık onu, bütün bir araba yükü hakikatleriyle beraber bırakmıştım, şimdi yalnız bu biletiçinin elinden aldığı mavi kâğıt parçasını buruşturarak eldiveninin

arasına sokuşturan taze ve hoş şiire bakıyordum. Kendi kendime, “Bir asker!” demiştim. Niçin? Bu genç kız hakkında bu fikir bende nereden doğdu? Aralığın ansızın beliren güneşi altında bu garip fikir nasıl bir hülya tohumunun içinden çıktı? Bilmiyorum, fakat bu böyleydi. Bu on yedi yaşında, kulaklarının üstünden saçları dalgallana dalgallana gidip iki tarafından birer bağa⁸ tarakla ancak zapt olunan bu kız, bu mavi gözlü, tüm emellerin özeti bir askerdî.

Evet, niçin? Onun korkusuz ve başına buyruk tavrı, etraftan sıkılmayan bakışları, başının üstünde ortası basık küçük keçe kalpağı, mavi çuha ceketinin göğsünde kordondan tokaları onu bir asker farz ettirmeye kâfi miydi? Belki demin dört adımda fark edilen askerî yürüyüşü sebep olmuştu. Kim bilir?

Kondüktörün iri sesi haber verdi:

“Galatasaray...”

Bu vodvili orada bırakarak indim; arabada inenlerle binenler arasında bir kargaşa oldu, düdük öttü, daha sonra bir kamçı darbesi:

“Şırak! Deh!”

Bu tramvay arabası, bu hayatın bir simgesi, bir sürü hakikat yüküyle, aralarında bir de sarı saçlı ve mavi gözlü bir sevgilinin şiirini alarak sürükleyip geçti. Kendi kendime ufak bir hüsrân hissiyle, “Evet, şırak! Deh! Tramvay arabası!” dedim.

Mart 1899

⁸ Kaplumbağa cinsinden hayvanların kabuklarından yapılmış.

EKMEKÇİNİN BEYGİRİ

İşte beş seneden ziyade oluyor ki dostuz, ekmekçinin beygiri ve ben. Aramızda gizlice alıp verilmiş samimi duyguların, gözlerin anlamlı ifadesiyle verilmiş ruh sırlarının, bir an kederin sıcak coşkunluğunda ihya edilivermiş macera parçalarının inşa ettiği güçlü bir sevgi bağı var. Kazanacağı samimiyet evvelinden keşfolunamayan bu dostluk bir gün tesadüf eseri onu kütüphanemin penceresine getirivermesiyle başladı. Onun, yorgunluklarının derin siyahlıkları altında ışıldayan gözlerindeki ruhta tatlı bir huzur gülücüğünün ferahlığı vardı. Gözlerinin o gülümseyen bakışındaki ruhla bana bakarak, siyah bir kadifenin ince ve yumuşak temasına benzeyen bir okşayışla beni selamladı: “Ben geldim,” dedi; “evinin ekmeğini getiren. Ne kadar zaman oluyor ki her gün, sabahleyin gelir, senin kapını çalar, ekmeğini bırakırım.” Birden her sabah kapıma gelerek evimin ekmeğini bırakan bu dost, bu şefkatli ve yüce dost için ruhumun bütün kabiliyet ve genişliğiyle bir sevgi ve şükran hissini duydum. Gözlerimin şükreden bakışıyla öpüldüğünü hisseden o siyah yorgun gözlerinde benim için, evim için bir saadet temennisi okudum. Hafifçe başını sallayarak beni selamladı ve vazifesini bilir bir sabırlı tevekkülle daha kim bilir ne kadar aile babalarını selamlamak, nasıl evlerin ekmeklerini vermek için acele etmeyerek, fakat yorulmamaya karar vermiş, yavaş yavaş uzaklandı.

İşte o günden beri ekseriya tesadüf ederiz. O artık âdet etti; gelir, ta kütüphanemin, bu ruhumun en mahrem yerinin penceresine başını uzatır ve soluyarak bana kendisini haber verir. O zaman ben de pencereme geçerek ona tebessüm ede-

rim. Güya ikimiz de bu tanıdık selamla dinlenir, bir saniye içinde güya uzun ve huzurlu bir uykunun istirahatlerini duyarız. Böyle birbirimize neler söyledik! Birbirimizin ruhunu nasıl açık ve belirgin hâlde okuduk, nasıl bir saf ve tertemiz içinde ısınarak sohbetler ettik!

Çalışma odamın, bu hayatımın hususi köşesindeki havanın manasını koklamak isteyen bir dostane dikkatle başını uzatışları, ta hislerimin en mahrem kenarına bir müşfik teselli yumuşaklığıyla sokuluşları vardır. Bazen açıkça keşfettiklerini söyler, “Niçin,” der, “bugün yine bu sakın köşeciğin nefesinde baskı altında bunalmış bir ruhun gamları var? Susturulamamış hicranlarla, tatmin olunamamış emellerle, hatıraları silinememiş matemlerle, bütün çevrenin bunaltıcı havasının bir acılar yağmuruyla ıslanmış, yüklü ve perişan, saçlarından, parmaklarından, esvabından, siyah bir yağmurun iri iri, ağır ağır damlaları dökülerek, güya donmuş gibisin. Hayat kavgasında, bu kahredici mücadelenin keşmekeşlerinde, fena yumruklarla kaburgalarını kırmışlar, hain dişlerle pazularını kemirmişler, insafsız ve merhametsiz ökçelerle seni tepelemişler zannolunacak; o kadar perişan ve mustaripsin. Neyin var? Bir uçucu hayal yalancılığıyla silinmiş ümitlerinin ufku, birbiri ardınca kabarıp sönen hava kabarcıkları boşluğuyla sürekli ümit vererek hıyanet eden saadet vaatlerinin mate-miyle mağlup ve kırgın bir hâlin var ki bana dokunuyor. Rica ederim, bana öyle bakma. Niçin bana öyle bakıyorsun? Mademki evinin ekmeğini getirdim.”

O zaman teselli olurum, mademki evimin ekmeği gelmiştir ve mademki bu ekmek pak ve nezih, dürüst ve namuslu terlerle yoğrulmuştur; mademki mayası ruhumun bütün saflığıdır, kâfi, evet, yalnız bu kâfi. Yetişir ki lokmalar, benim ve onların, onun ve çocuklarımin boğazlarımızdan geçerken tırmalamasın, yırtarak zehirlemesin.

Beni böyle teselli edilmiş, hayatın sakinliğine dönmüş görünce tatmin olur ve gülümseyerek, söyleyeceğinin izzetinef-

simi rencide etmesinden korkan tatlı bir af dileyen bakışla, “Bak, dostum,” der; “yavaş yavaş bana, evet, bundan hiçbir gurur meselesi çıkarmaya gerek görmeksizin, sadece bana, yani ekmekçinin beygirine benzeyeceksin ve seni temin ederim ki hayatın hikmeti bunda, yalnız bundadır.”

Latifeye benzeyen bu hakikate gülerek selamlaşırız ve o, yine yükünün altında beli çökerek, ne kadar senelerden beri kaldırımları döven ayaklarının üstünde sallanarak, yuları sahibinin kolunda, sabırlı ve dayanıklı başı iradesine hükmeden kuvvetin arkasından yorgun, düşkün ilerleyerek, fakat dağıtılacak ekmekleri düşünerek, bütün güzergâhında bekleyen kapılara bırakılacak lokmalara varlığını vakfederek, vazifesinin mukaddesliğiyle kuvvetli ve sağlam, yorulmamaya, düşmemeye karar vermiş, yürür, yürür, daima yürür.

Sıcak günlerde, temmuz güneşleri etrafı kavururken kışın, karlar sokakları örttüğü, evlerin kapılarına birer duvar çektiği zamanlar, o, bitap ve bitkin, yazın cehennemleri altında bunalarak, kışın o güzel cengâverleri andırır göğsüyle kar yığınlarını yararak, başının üstünde kopan fırtınalardan, sırtını kamçılayan yağmurlardan, nefesini tıkayan toz kasırgalarından, vazifesine duyduğu tevekküle bir küçük sarsıntı gelmeyerek, metin ve sapasağlam, oradan oraya, bu evden şu eve ekmek isteyen aileleri dolaşır, dolaşır, daima dolaşır.

Galiba bana teselli bahşetmek için hayat hikâyesini anlattı, bu macera hikâyesinden maksadı bana bir ibret hissesi çıkarmak mıydı acaba? Belki... Onun hayatında da bir hülya ve ümit devresi, daha sonra, bir çaba ve mücadele devri vardı. Onun da kat olunan hayat yolu bütün arzuların enkazıyla dolup taşmıştı. Evvela saçlarını daima taze ve güzel kokulu bir rüzgârın buseleriyle dağıtarak, sonsuza dek yeşil, şarkılar söyleyen akarsuların hayat veren civarında ebediyen gençleşen bir hayatla yaşamak düşünmüştü; bir gün bu rüyadan ağzında bir gemle çıktı. Onu dişlemek, kırmak, koparmak istedi; dişleri incindi, dili parçalandı, dudakları yırtıldı; fakat

gem ağzında kaldı. Onda hâlâ bir ümit vardı, kalbinin içinde uzaktan uzağa hülyanın ufuklarına açan bir küçük ses onun mahkûmiyet ve esaretini gizli ninnilerle uyutmaya çalışırdı ve bazen kendisini unutturdu. O zaman ona hayatının hakikatini daha açık göstermeye karar verdiler ve bu defa bütün vücudunu kayışların, koşumların içinde hapsettiler, arkasına bir köhne araba taktılar ve zalim bir alaycı kahkahayla, “İşte hayat,” dediler; “sürükle!”

Sürükledi, bu hayatı, bu köhne arabayı, şehrin bütün sokaklarında, bütün yokuşlarından inişlerinde, bozuk kaldırımlarında, berbat ve pis, kirli sularında senelerce sürükledi. Tırnakları sökülerek, dizleri paralanarak, göğsü yırtılarak senelerle, bu köhne araba arkasında cenk etti. Uğraştı, pençeleşti; bir hayat gayesi, bir çaba neticesi, bir mücadele ödülü var zannediyor, koşuyor, koşuyor, düştükçe kalkarak, yuvarlandıkça tırmanarak, yıkıldıkça doğrularak daima koşuyordu. Bir gün yine zalim bir alaycı kahkahayla, “Yeter,” dediler; “çok sürükledik, fakat bir varılacak menzil bulamadık.” Köhne arabayı, artık kırılmış, hurda olmuş, tahtaları sökülmüş, tekerlekleri kopmuş bir tarafa attılar ve ona bir yular taktılar. Bundan memnun, iradesinin dizginleri başkasının kolunda, yalancı rüyalardan sonra hayatın hakikatini bunda, bu mütevekkil boyun eğişin umursamazlığa benzer hikmetinde bularak evlerin pencerelerine saadet ve huzur temennileri ve sofralarına ekmek dağıta dağıta, mesut ve emin, koşmayarak fakat düşmeyerek gidiyor.

Ara sıra latifesini tekrar eder: “Değil mi dostum?” der, “Yavaş yavaş bana, ekmekçinin beygirine benzeyeceksin.” Birbirine gücenmemeye alışmış pak kalplerin temizlik ve saflığıyla bu latifeye gülüşür ve iki dost, ekmekçinin beygiriyle ben, derin bir bakışla selamlaşırız.

Mart 1900

ÇOLAK MESUT

İkisinin arasında bu münasebet nasıl ve ne zaman başlamıştı? Hayatın bu iki kazazede yolcusunun, bu sakat çocukla o sokak köpeğinin önüne ne yolda bir tesadüf çıkıvermişti de onları artık bir daha çözülmeyecek bir alakayla bağlamıştı? Buna yavaş yavaş vesvese uyandırmaktan çekinen ihtiyatlı suallere parça parça cevap aldıkça vâkıf olmuşum.

Daima ikisi beraberdi. O, ya bir yolcunun yükünü götürürken yahut kuyusu çekilmiş evlere su taşıırken sürte sürte hareket eden bacaklarının üstünde, hayat denen yükü nasıl rast gelirse öyle kaldırmaya, pek düşünmeye lüzum görmeden, pek kendisini üzmeye ihtiyaç hissetmeden sabırlı ve tevekküllü felsefesiyle karar vererek sallana sallana âdeta oynak bir edayla yürürdü; yalnız bir endişesi var gibiydi: Sol kolunu muhafaza etmek.

Ona Çolak Mesut lakabını kazandıran bu sakat kol onun âdeta her zahmetten, her elem ihtimalinden saklanacak bir hasta çocuğu gibiydi. Tenekelerini doldururken, sırtının altına girerken, şunun bunun yüklerini taşıırken hep işi sağ tarafına yükletir, sol omzunda hastalıklı bir dal kuruluğuyla sallanan ince koluna yalnız pek mahzun kalmasın diye resmen güya hatır için bir yalandan destek vazifesi havale ederdi.

Daima şüphe ettim: “Çolak!” Pekâlâ bu lakap anlaşılıyor- du fakat Mesut ismi nereden gelmişti? Onun hayatının sefaletiyle acı bir alay teşkil eden bu isimde de belki bir muzibin marifeti vardı. Bununla birlikte, ona en evvel ismini sordüğüm zaman, derhâl neşeyle cevap verdi:

“Mesut!” dedi, bu isimle iftihar ediyor görünüyordu. Hemen akabinde ilave etti:

“Çolak Mesut, derler,” dedi. Bunu söylerken sakat kolunun kendisini ileri süren, dikkatli bakışların arayışına yönelten bir hâli vardı.

Belki merhamet istemek içindir diye bahşış verecek oldum. Başını silkerek:

“Yok efendim,” dedi, “bir işinizi göreyim de o zaman paranızı alırım.”

Bu anda gözlerinin ta içinden gelen bir alev vardı ki onun sarı, süzük; açlığın, üryanlığın bütün zulmünün tahrip ettiklerini içmiş simasını şimşek kadar seri bir kırmızı ışığın asalet manasıyla tutuşturmuştu. Bu dakikadan itibaren Çolak Mesut’la zihnen meşgul olmaya başladım.

Onunla meşgul olmak için bir sebep daha vardı, hepsinden mühim bir sebep: Civelek... Biri görüldü mü, mutlaka diğeri de hemen oralarda olacaktı. Çolak Mesut ve Civelek yahut Civelek ve Çolak Mesut, bu iki mevcut, köyün içinde bir diğerdan ayırmak mümkün olmayan bir beraberlik, biri ötekinden ayrı düşünölemeyen bir bütün idi. Suya gidip gelirken, evlerle duracak yerler arasında mekik dokurken Civelek siyah, kıvırcık tüyleri sarkan kuyruğunu dikerek önden yürür yahut hep izlerini koklaya koklaya iri kafasıyla sarkık kulakları yerde, arkasından seğırtirdi.

Bir gün:

“Köpeğı çok seviyorsun,” dedim. Cananının sadakatiyle göğsü şişen sevilmiş bir âşık övüncüyle hemen cevap verdi:

“O da beni sever!” dedi. Sonra, gözleri yere inik, sesi biraz daha sönük ilave etti:

“Zaten başka kimimiz var ki, kimi sevelim?”

Lisanının bu tuhaf fakat güzel bozukluğunda bir elem, bir keder nağmesi var gibiydi. Galiba tamamen fark olunmasının arzusuyla hemen şakrak sesini takınarak:

“Değil mi Civelek?” dedi.

O başını silkti, kulaklarını dikti, kuyruğunu titretti, birden derin bir bağın baygınlıklarıyla tatlılaşan gözlerini onun cevap bekleyen yüzüne kaldırdı, en ince, en titrek sesiyle sızladı:

“Hay hay” demek istiyordu.

Çolak Mesut o gün fazla bir şeyin sorulmasına meydan vermeden hemen çevrildi ve kararlı bir sesle:

“Eyvah paşam,” diye ayrıldı.

Bana bu hitabı layık görmüş, nasılsa bu rütbeyi tercih etmişti. Diğer bir gün açık bir sualle anlamak istedim.

“Sen nerelisin çocuğum?” dedim.

Gözüyle gülümseyerek Civelek’i süze süze, galiba verilecek cevabın hükmüne onu da ortak ederek:

“Bizim gibi serseriler nereden olacak? Dünyanın bir ucundan girersin öbür ucundan çıkarsın işte o kadar...” dedi.

Cümlesinin son kısmını söylerken sakat koluyla köpeğinin siyah, kıvrıkcık tüylerini okşuyor, yavaş yavaş sıvazlıyordu.

İkinci bir sualle daha ileri gittim:

“Anan, baban?”

Yüzüme baktı, kendisine ziynet eşyasından bahsolunmuşçasına bir küçük kahkaha içinde cevap verdi:

“Ana baba? Ne gezer bizde öyle şeyler?”

Sonra iki eliyle Civelek’in iri kafasını tuttu, kalbinin olanca muhabbet ihtiyacıyla onu sıktı ve bana değil, köpeğe söyleyerek:

“Anam da bu, babam da bu, kardeşim de bu, sevgilim de bu...”

Ve selam bile vermeden, güya yüreğinin pek gizli bir yarasını deştigimden bana kinlenmiş bir tavırla koştu; köpek de neşeyle, atlara atlara koşarak onu takip etti. Bir dakika sonra ikisini de iki bahtiyar çocuk sevinciyle, çayırın bir tarafında alt alta, üst üste oynuyor, boğuşuyor, yuvarlanıyor gördüm. Nihayet bu taşkın muhabbetten sonra sarmaş dolaş birbirinden memnun yattılar...

Onların bu pek alışıldık bir hâliydi. Bütün köy Çolak Mesut’un işini bitirdikten sonra köpeğiyle oynayışının muhtelif sahnelerine vâkıftı. Nasıl daima beraber gezerlerse, beraber yerler, beraber yatarlar, beraber uyurlardı.

Son senelerin müthiş dalgalarından kopma bir enkaz parçası benzeri bir gün köye beraberce düşüvermiş olan bu çocukla bu köpek öyle bir şefkat manzarası teşkil ederdi ki ona herkes alakadar olurdu. Köşk sahiplerinden başlayarak dükkâncılara kadar onları beraber düşünmeyen yoktu. Mutlaka birine para, nevale, elbise verilirken diğerinin hayali de beraber bulunurdu. Bunu bir gün ona söyletmek istedim. Bir küçük şeyin hamallık ücretini eline verirken, “Bunda Civelek’in ne kadar hakkı var?” dedim. Tereddüt etmeden cevap verdi:

“Yarı yarıya! O da benimle beraber çalışıyor.”

Bu son cümle doğruydı. Biçare çocuğun hayatı taşımada onun mühim bir vazifesi yok muydu?

Bir gün hain bir el bu iki kalbin arasına girdi. Birdenbire Çolak Mesut ortadan kayboldu ve köyün içinde mühim bir haber çalkandı: Civelek çalınmış...

Çocuk iki gün bütün köyün etrafını, kırları, bahçeleri, bağları aradı. Nihayet üçüncü gün kollarının arasında can çekişen köpeğiyle döndü.

Ne olmuştu? Civelek nasıl bir kazaya uğramıştı? Ne nefretli bir hisle hayatın şu yapayalnız çocuğunun kollarından yegâne muhabbeti, dünya ile yegâne bağlanma vesilesini sökülüp alınmak istenmişti?

Etrafını aldılar, yapmadık ilaç, müracaat olunmadık çare kalmadı. O sapsarı, avurtları daha küçük, gözleri daha sönük, arasından bir kelime bile alınamayan dişleri kilitlenmiş, sakat kolunda garip bir titreme, alnında iri iri ter damlaları, herkes köpeği kurtarmak için çırpınıırken donuk bir bakışla, sessiz, güya orada hayvana yalnız kendisi lakaytmışçasına sadece bir seyirci sıfatında kalarak duruyordu.

Nihayet hayvan son bakışıyla ona, “Bu manzarayı sana göstermek istemezdim ama olamadı,” manasını göndererek ölünce Çolak Mesut artık tamamıyla titreyip sarsılan sol kolunu cebine soktu ve yalnız sağ eliyle kalabalığın arasını açtı, hayvanın yanına kadar ilerledi, çömelerek incitmekten korkan bir ihtiyatla onu kucakladı; yavaşça ayağa kalkarak hiç kimseye bakmadan sessiz ıstırabının vakarıyla yürüdü.

“Nereye?” diyenler oldu.

Cevap vermedi, yalnız yanımdan geçerken, “İzin verir misin paşam, bahçeden kazmayla küreği alayım,” dedi.

Başım la, “Evet,” dedim.

Sonra onu uzaktan gördüm. Ta ötede kırın boş bir tarafında, bir türlü canlanamamış, rüzgârlarla kavrulmuş cılız bir çınar vardı. Onun dibinde yalnız bir koluyla bir çukur kazıyordu. Daha sonra kazmayla küreği bana iade etmek üzere gelince iki ucunda teneke kovaları sallanan sırığı vardı. Mateminden bahsetmek istemeyerek, “Su mu taşıyorsun?” dedim. Cevap vermedi, çınara doğru yöneldiğini gördüm.

Bir saat sonra bu vakayı artık düşünmeyerek akşam gezintisi yapmak üzere kırd a dolaşırken tesadüfen oradan geçtim. Sırıkla boş tenekeler çınarın bir tarafındaydı, ağacın dibinde

toprakları henüz kurumamış bir kümecik vardı ve hemen orada hâlâ aralıksız titreyen sakat kolu, galiba titremelerini zapt edebilmek için cebinin içinde, başı sağ kolunda Çolak Mesut uyuyor ve güya rüyasında yalnızlığının hem anası hem babası, hem kardeşi hem sevgilisi olan Civelek'yle sarmaş dolaş olmuşçasına gülümsüyordu.

Ertesi gün Çolak Mesut köyden, bir daha geri dönmek üzere kayboldu.

Haziran 1921

KOCA BAŞ

Mahallenin çocukları onu görür görmez derhâl hayret verici ve belki gizli bir tehlike saklayan bir şeye şahit oluyormuşçasına evvela etrafında yarım bir daire çizerek, araştırmanın neticesini bekleyen bir sessizlik içinde, uzun uzun baktılar. Ayakları çıplaktı, bacaklarında dizlerine kadar beyaz bezden bir pantolon vardı ki ağından yamalıydı. Düğmeleri düşmüş, dirsekleri patlamış bir gömleğin arasından beyaz, dolgun, sefil hâline rağmen sıhhatli bir teni vardı. Buraya kadar pekâlâydı; hatta bu on yaşında çocuk vücudunun orantılı bir alımı vardı ki belki etrafında onu hayretle seyreden cılız çocukların hiçbirinde yoktu; lakin gözler çenesinden yukarı yükselince birden insanı korkuyla karışık bir tikslenme hissi istila etmemek mümkün değildi.

Birden, ilk önce kimin ağzından çıktığına dikkat edilmeden, güya havadan düşmüşçesine ortaya bir lakap fırladı: Koca Baş.

Hep bir ağızdan, nihayet bu bilmecenin adı bulunmaktan doğan bir sevincin taşkınlıklarıyla bağrıştılar: Koca Baş! Koca Baş!

O kıpkırmızı oldu. Çocuklar demin etrafını alınca o, bu yeni dünya ile ilk temasa gelmekten doğan bir ürkeklikle, yaklaşan bir tehlikenin peşin sarsıntılarını duyan sinirlerinin bir ürpermesiyle duvara çekilmeye, oraya yaslanıp elleri arkasında olacakları beklemeye lüzum görmüştü.

Bu Koca Baş unvanını ona daha evvelden verenler olmuştu belki. Bu ismin içine konan küçümsemelerin, aşağıla-

maların, nefretlerin, çeşit çeşit manalarını, evvelce yaşadığı yerlerde tanıdığı çocukların ağzında kim bilir, kaç kere öğrenmişti. Onu bütün diğer çocuklardan başka türlü bir mahluk yapan bu iri, şişkin, yamru yumru, güya birkaç başın hamurundan yoğrularak yeni bir eser yaratmaya çalışırken yarı yolda bırakılarak öyle meydana atılmış olan baş, vücudunun üstünde ilelebet taşınacak bir bela, çirkin bir bela hükmündeydi. Galiba kafatasının öne denk gelen kemikleri şişerken gözlerin birini yukarı, diğerini yan tarafa çekmiş, onlara korkunç bir şaşılık vermişti. Asıl çirkinlik göz kapaklarının şişkinliğinden, çocuğun yüz ifadesine daima bir sarhoş uykusunun sersemlik bulutunu yığan bir hâlden kaynaklıydı. Ona bakınca bu koca başın altında hiçbir zekâ faaliyetine gelişme imkânı bırakmayacak bir bölnlüğün karanlık kuyusuna bakılıyor hissi duyulurdu.

Çocuklar hep birden, “Koca Baş!” diye bağırınca, o, hatıratının birikmiş acılarından meydana gelen bir feveranla püskürdü:

“Benim adım Cemal...”

Birden çocuk halkasının içinden küçük, kavruk biri, iki elleriyle böğürlerine basa basa, kahkahadan kırıla kırıla, iki adım ilerledi, olanca küçümseyişini Koca Baş’ın suratına yapistıran bir bakışla:

“Ah! Senin cemaline kurban olsunlar, civanım!” dedi.

Büyük bir kahkaha gümbürtüsüyle çocuk halkası Koca Baş’a biraz daha yaklaştı. Daire gittikçe sıkıştıyordu, o tehlikeyi hissetti. Hiddetinden dişlerini kilitleyerek sıktı, uyuyan gözlerinden yoğun bir duman tabakası daha uçtu; fakat ses çıkaramadı.

Bugün çocukların zulmü daha ileri gitmedi; fakat artık âdet olmuştu, ne zaman mescidin avlusunda toplanılsa mahallenin çocukları için en büyük eğlence Koca Baş’a eziyet etmekten ibaretti.

O hakikaten bönlükle sakat mıydı? Bu, hiçbir vakit layıkıyla anlaşılamadı. Ne zaman ağzını açıp bir itiraz kelimesi, bir müdafaa çılgılığı çıkarsa, bu alay kahkahalarının gürültüleri arasında boğulur giderdi. Sonra, mahallenin en kabadayısı, Çalım Hasan önde, arkada daha küçükler ona hücum ederler, biri dik parmaklarıyla kaburga kemiklerini şişlerken diğeri çıplak bacaklarını çimdikler, Çalım Hasan iki elleriyle kafasını tutarak ve iki tarafa sarsa sarsa sallayarak, “İçinde ne var?”, “İçinde ne var?” diye bağıırırdı.

Onun şiş göz kapaklarından iri iri damlalar birbirini kovalayarak yuvarlanırken çocuklar el ele tutuşurlar ve etrafını alarak güftesi, “İçinde ne var? İçinde ne var?”dan oluşan bir mırıldanışla oynarlardı.

O yavaş yavaş hasıl olan bir tecrübe bilgisiyle artık ortada kalmamaya, daima duvar kenarlarında, uzakta siperlenmeye lüzum görürdü ve böyle kendisini unutturmaya muvaffak olursa sessiz, hareketsiz, karşıdan, diğerlerinin oyunlarına bakardı. En mesut zamanları bu suretle, hiçbir vakit iştirak hakkı kazanılamayacak olan bu oyunlara uzaktan seyirci kalmak mümkün olan saatleriydi.

Fakat bu nadiren mümkün olurdu. Çocuklar artık oyundan yorulup bıkınca yine ona geri dönerlerdi. “İçinde ne var? İçinde ne var?” sualiyle mırıldanarak kof bir karpuz yoklanıyormuşçasına onun kafasını sarsarlardı. Çalım Hasan’dan sonra artık bu oyuna diğerleri de cesaret bulmaya başlamışlardı. O artık hiç şikâyetle lüzum görmüyor, ara sıra çocukların oyunlarına seyirci olmak imtiyazının bedelini onların bu eğlencesine müsaade etmek suretiyle ödemeye rıza gösteriyordu.

Fakat bir gün, “İçinde ne var?” sualinin cevabını vermek istedi.

Onun anasına, mescitle imam evinin arkasında harap bir odada oturmak için müsaade olunmuştu. Burada bekâr çama-

şırı yıkayarak geçiniyordu. Anasının bütün suyunu da Koca Baş, mescidin dışında, köşede, sicim kadar su veren bir çeşmeden taşırdı.

Çocukların ona en ziyade musallat oldukları fırsatlardan birini bu su taşıma işi teşkil ederdi. Her gün bir başka işkence vesilesi icat ederlerdi. Bugün en muziplerinden birinin hatırına bir oyun geldi: Kovanın dibini iri bir çiviyle delmek. Yavaşça, ona sezdirmeden, kovayı aşırıdılar ve kalın bir çiviyle deldiler. Koca Baş'ın çeşmeye gitmek zamanını gözleyerek biraz uzakta dolaşarak durdular. O, boynunun üstünde iri kafasını sallayarak, elinde kova, çeşmeye gitti. Bir sicimden daha kalın akmayan suyun altına koyarak yanda taşın üstüne oturdu, sabırla bekledi.

Bekledi, bekledi...

Kova bir türlü dolmuyordu. Çocukların yaklaştıkça sıklaştıran halkası ona doğru ilerliyordu.

Koca Baş, onlara, bir kovaya, bir de akan suya bakıyordu. Onlar, daha yaklaştılar ve özel bir sırayla âdeti talimle hareket ederek tutturdular: “İçinde ne var? İçinde ne var?” Ellerini uzatarak, suyun birincisinde bir türlü dolmayan kovayı, ikincisinde onun biçare kafasını gösteriyorlardı.

O nihayet anladı, kovayı kapınca mescidin avlusuna koştu, annesinin odasına doğru gidecekti. Arkasından çocuk alayı hep o teraneyle takip ediyordu.

Birden avluda, kadın, elleri dirseklerine kadar sabunla sıvanmış hâlde karşısına dikildi.

“Nerede kaldın? Hani ya su?” diye bağırdı.

O kovayı baş aşağı çevirdi, dibinde henüz açılmış koca deliği gösterecek oldu.

Çocuklar hep mırıldanmaya devam ediyorlardı.

O zaman kadının öfkeyle ilerlediği, Koca Baş'ın bıçare kafasını bir eliyle saçlarından yakalayarak diğer eliyle yumrukladığı görüldü. Aynı zamanda, o da çocukları taklit ederek ve yumruklarını muntazam hamlelerle indirerek, "İçinde ne var? İçinde ne var?" diyordu.

Birden Koca Baş silkindi, kovayı fırlattı. Mescidin avlusunda asırlık bir ceviz ağacı vardı, oraya koştu. Beklenmedik bir çeviklikle hopladı.

Takibe lüzum görmediler. Ne yapacak diye bekleştiler. O bir kedi maharetiyle tırmandı, tırmandı... Daha yüksek dallara tırmanıyordu, sonra, birdenbire, kazaen mi kasten mi, kendisini salıverdi.

Bıçare güzel vücudu, rüzgârdan uçmuş ıslak bir gömlek sessizliğiyle geldi, ta musalla taşının kenarından kayarak avlunun topraklarına düştü. Koca Baş'ın iri kafası taşın sivrisine çarpmış ve etrafa kanla karışık parça parça beyin parçaları dağılmıştı. Koca Baş, nihayet, içinde ne olduğunun cevabını verdi.

Temmuz 1921

KEKLİK İSMAİL

Bir müddettir, hele şu son senelerde bütün İzmir hatıralarıyla kuşatılmış olarak yaşıyorum. Bugün ruhumun örtüsünde onun kokusu, kalbimin liflerinde onun mırıldanan sesleri, zihnimin gözeneklerinde hep onun titreyen hayalleri var. Böyle, ruhumun artık ilelebet unutuş perdeleriyle örtülü derinliklerinde bir daha uyanılamayacak derin uykulara gömülmüş zannolunan hatıraları, takım takım, binlerce binlerce hep birden dirilip fişkırıyor, beni altında başka şeylere göz açtırmayacak bir şelalenin sarsıntılarına boğulmuş tutuyor.

Bunlardan otuz beş sene evvele ait, bir tanesini tespit ediyorum:

Sabur Hoca'nın kızını Bozyakalılar'ın oğluna veriyorlarmış haberi Tilkilik'te işitilince herkes kalbinin derin bir köşesinde eleme benzeyen bir şeyle müteessir oldu.

“Keklik İsmail ne yapacak?” sualiyle dudaklar buruldu. Bu güzel gencin ta şu kadarcıktan beri seneden seneye daha başka bir güzellikle ortaya çıkan cemalini, güzelliğine bir soylu ayrıcalığı ilave eyleyen ağırbaşlı tavrını, hayat düzenini, daima ahlakı kadar nezih ve güzide olmaktan uzak kalmayan süsünü takip ede ede İkiçeşmelik'ten Namazgâh'a, Şadırvanaltı'ndan Çorakkapı'ya kadar, bütün halk onu hürmetle karışık bir muhabbetle severdi. Ve o hiçbir kimseye hiçbir kelime söylememişken, en küçük bir hareketle bir ufak şüphe bile uyandırmamışken yine, bilinemez nasıl, sezilmiş, anlaşılmıştı ki Keklik İsmail, Sabur Hoca'nın kızını seviyor. Aşk güzergâhında öyle bir titreyiş izi bırakır ki, bu görün-

mese bile duyulur, sezilir. Keklik İsmail, Fettah Camii'nden Yokuşbaşı'na doğru giderken hafif ve dans eder gibi yürüyüşüyle, kendisine ta ne zamandır bu lakabı kazandıran, o seke seke hoş salınışıyla geçişinden, galiba köşede bir evi dönerken dolaşan ayaklarından, bulanık gözlerinden, kabaran göğsünden, küçük kıvırcık, siyahla kumral arasında bıyıklarını hafifçe kaldıran dudaklarının titreyişinden fark olunmuş, hissedilmişti ki o, Sabur Hoca'nın kızına âşıktır.

Ağızından söz almaya çalışanlar, onu bir itirafa karar verdirmek için söyletmeye çabalayanlar oldu; o daima pembe beyaz yanaklarına bir hicabın alevlerini getiren bir çekingenlikle, biraz gevrekçe sesinin çocukça bir kahkahasıyla, şöyle bir yandan bakar, "Amma yaptınız ha!" der, güya bu şakaya pek şaşmışçasına, koyu sarı gözlerinin gülümseyen tatlı, kıvılcımlı bakışını muhatabının üstünde geciktirerek başka bir şeyin ilavesine lüzum görmeyerek, birbirini takip eden suallere bu bakışın tebessüm eden sessizliğini kâfi bir cevap kabul ederek sorgunun bitmesini sabırla beklerdi.

Nihayet konuşma, onun hep söylenen sözleri şaka olarak dinleyerek savuşturmaya kararlı sessizliğiyle bitince, birden imtihandan kurtulmuş bir çocuk sevinciyle fırlayarak kalkar, ellerinin mahir bir hareketiyle evvela fesinin poşusunu düzelterek rengârenk ipek püsküllerin biraz uzunca kumral saçlarına ahenkli düşüşünü yoklar, Trablus kuşağını ince beline biraz daha sıkıca dolayarak ta ucunu gelişigüzel, tekrar çözülüp düşmeye hazır bir ihmalle sol tarafına sokar, kofalı¹ mavi şalvarını önden tutup iki bacağının arasından arkaya fırlatır, seri bir bakışla kırmızı diz bağlarına, gergin beyaz çoraplarına, uçları sivri parlak siyah sahtiyandan² pabuçlarına bakar ve bir dakika sürmeyen bu teftiş neticesinden memnuniyetle, dünyanın en bahtiyar, en gönlü rahat bir çocuğu neşesiyle o dans eden yürüyüşü arasında, Tilkilik'ten Mezarlıkbaşı'na doğru seke seke giderdi.

¹ Hasır otu.

² Keçi derisi.

Tütüncü Şahbaz Hasan, Muhallebici Mustafa Dayı, Berber Köse Şerif, Aktar Mümin İmam sıra ile ona seslenirler, o hiçbirini kırmak istemeyerek sağ elini bir özür edasıyla sol tarafına kor:

“Merhaba,” der ve gözünün bir işaretiyle ilerisini gösterirdi. Bu işaret, “Namaza yetiyeceğim,” demektir.

Cemaatle namaz kılmak çocukluktan beri alışkanlığıydı ve hemen hiçbir vaktini şaşırmazdı. Onu asıl sevdiren de güzelliğinin yanında bu güzel huylarıydı.

Babasından kalan bağlarını işletir, icabında kendisi de toprak işleriyle meşgul olmaktan çekinmez, hasta anasına, dul ablasına göz kulak olur, eşini dostunu sayar, büyüklerin ellerini öper ve hiçbir zaman hiç kimse ile kavga etmezdi. Hele içkinin başlıca düşmanıydı, mahalle gençlerinden birçoğuyla onların içki bağımlılıkları sebebiyle ayrılmıştı.

Onun içindir ki, o sokaktan geçerken kendisini tebessüm ederek seyreden gözlerde hürmet ve muhabbetten ileri gelen bir bakışla takip olunurdu. Sabur Hoca’nın kızını Bozyakalılar’ın oğluna verecekleri haberi duyulunca bu hürmet ve muhabbete, bir de merhamet hissi refakat etti.

Bir gece yatsı namazından sonra cemaat dağılırken müezzinin küçük oğlu telaşla Menzilhane’nin kahvesine daldı ve imam efendinin nargilesini kendi eliyle doldurmaya hazırlanan Pehlivan Hüseyin’in kolunu dürterek evvela kendi dudağını, sonra bu dev cüsse adamın kulağını gösterdi. Pehlivan Hüseyin bir elinde nargilenin lülesi, diğer elinde ıslak tömbeki, eğildi, kulağını çocuğun ağzına kadar götürdü:

“Keklik İsmail sarhoş, dışarıda, kahvenin köşesinde oturmuş, kendinden geçiyor.”

Pehlivan Hüseyin, tömbeki ile lüleyi peykenin üstüne fırlatarak uçu. Çocuğun hakkı vardı; Keklik İsmail sarhoştur.

Pehlivan Hüseyn bir eliyle bir iskemle çekti, diğer eliyle gencin etrafını alan üç beş arkadaşa, “Savulun!” işareti verdi. Hep çekildiler. Onlar iki kişi kaldılar. Diğerleri uzaktan, korkulacak ve şaşılacak bir şeye bakıyormuşçasına sessiz duruyorlardı.

Keklik İsmail sarhoş! Bu öyle hayret edilecek bir hadiseydi ki daha korkunç ve feci hadiselerin başlangıcı olmasın diye herkes bir korku duyuyordu. Keklik İsmail’in, bu hiç kavga etmeyen çocuğun, pek cesur olduğuna ve daima belinden şalvarının içine sokulmuş bir uzun saldırma³ taşıdığına hep vâkıftılar.

Sade Pehlivan Hüseyn söylüyor, ara sıra elinin tersiyle çocuğun fesini, poşusunu okşayarak güya ruhunun saf ve merhametli şefkatini bu hasta kalbe ulaştırmaya çalışıyordu. O, susuyor, bütün söylenen şeylere dudaklarını kısarak cevap vermiyor; yalnız, ara sıra güya pek ağır geliyormuşçasına başını arkasında duvarın taşına sürterek iki tarafına sallıyordu.

Pehlivan Hüseyn söyledi, söyledi; nihayet Keklik İsmail birdenbire bir homurtu içinde:

“Beni anama gönder Pehlivan!” dedi.

O zaman tereddüt etmeden Pehlivan Hüseyn ayağa kalktı, onu kolundan tuttu:

“Gel, oğlum,” dedi ve ikisi birden, Pehlivan onun kolundan tutarak köşeyi döndüler, yokuş yukarı çıkmaya başladılar.

Bu geceden itibaren artık âdet oldu. Keklik İsmail sürekli içiyor, önüne gelenle kavga ediyor, bütün dostlarının şiddet ve kabalıkla gönlünü kırıyor, yoldan geçerken kimselere selam vermiyor, artık camilere devam etmiyor, olmayacak şeylerden kavga vesilesi çıkarıyor, ikide birde elini saldır-

³ Yatağana benzer, uzun bıçak.

masının ipek Trablus kuşığı altında artık saklanmaya lüzum görmeyen kabzasına götürüyordu.

Bir hafta içinde bütün hayatının güzel şöhreti yıkıldı; hat- ta daha fena... Bu değişimin sebebini, nadir istisnalardan gö- ren halk aramadı bile. Ona sadık kalan tek tük muhabbetlerin arasında Pehlivan Hüseyin’in temiz kalpli bağlılığı Keklik İsmail’in üstünde bir daimi bir bekçidir.

Bir gece yine onun Menzilhane Kahvesi köşesine bir düş- mesi oldu. Pehlivan Hüseyin başını maşrapayla su dökerek ıslatırken galiba son bir kavgasından bahsederek serzenişte bulunuyordu:

“Ama niçin böyle kavga çıkarıyorsun?” diyecek oldu.

Birden çocuk, sarhoşluğunun içinden sıyrılarak doğruldu ve dik bir gözle Pehlivan’ın yüzüne bakarak bağırdı:

“Bir kızan olsun da, beni vursun diye!”

Sonra müthiş bir nara attı. Güya olanca acısını bu naranın içinde savurmuşçasına birden huzur bulan bir vaziyetle başı- nı Pehlivan’ın omzuna dayadı:

“Yanıyorum, kardeşim!” dedi. Acısının ilk ve son itirafı bu oldu.

Ne nasihat ne tehdit ne irşat, hiç, hiçbir şeyin faydası ol- madı. Artık Keklik İsmail bu mahallelerin en hırçın, en bela- lı, en muzır bir mahluku oldu; tek başına bütün bu şehir par- çasının huzur ve sessizliğini ihlal eden bir sarhoş seviyesine düştü.

İmam efendiden başlayan bir tabirle ona hep birlikte “len yuflihun”dan⁴ denildi.

Bir gece Fettah Camii’nde halk yatsı namazından sonra dağılmıştı. Cemaatin son bakiyesi dar sokaklardan evlerine

4 Arapça “iflah olmaz”lardan. (y.h.n.)

girerken bir aralık Çorakkapı'dan gelerek Keklik İsmail, tamamen sarhoş, elinde saldırma, tiz bir narayla evlerin camlarını titretti.

Son kapılar kapandı, herkes evlerine çekilmişti, Sabur Hoca'nın evine dönecek köşede titreyen fenerin ışığı bu sokaklarda artık aydınlatacak kimseyi bulamıyordu. Keklik İsmail tam köşeyi dönerken, gözler Sabur Hoca'nın evinde, daha yanık, daha tiz bir nara daha attı, elinde saldırmayı havale ederek sıçradı, güya bütün dünyayı kendi ruhu kadar karanlık yapmak istiyormuşçasına fenerin camlarını parçaladı. Naranın ardından, "Yanıyorum Allah!" nidasıyla etraftan yardım istercesine kükredi.

Tam bu sırada beyaz ipekten cübbesiyle, takkesinin üstünde beyaz sarığıyla, elinde asasıyla Şeyh Feyzullah Efendi köşeyi dönüyordu.

Şeyh Feyzullah Efendi, İzmir'de bir melek gibi yaşamasıyla velayetine hükmedilmiş bir zattı ki halkın üzerinde bir sihirli bir tesire sahipti. Gayet az söyler, daima bir gölge çekingenliğiyle yürür, sapsarı, henüz tabuttan çıkmış bir ölü hâlinde, güya yanmış, erimiş ince, hayalet gibi bir vücutla derin bir hayat yaşayarak, dünyadan bir uhrevi nefes ruhaniyetiyle geçen bir ihtiyardı.

O da namazdan dönüyordu.

Bu esasına dayana dayana yürüyen ihtiyarla, elinde saldırma sendeleyen sarhoş genç, karşı karşıya geldiler; sönmüş fenerin altında biri durdu, diğeri irkildi. Karanlığın arasından sarhoş, şeyhi sezdi; birden elinden saldırma düştü, öne doğru iki adım attı. Şeyh beklemiş, duruyordu. Rükûa varırcasına inleyerek ihtiyarın iki ellerinden tuttu, ağzına götürdü, öptü, öptü. Şeyh ona yalnız:

"Yarın bana gel!" dedi.

İkisinin arasında ne oldu bilinmiyor. O günden sonra Keklik İsmail içmedi, tekkeye devam eder oldu. Yavaş yavaş ipek poşusu, Trablus kuşağı, kofalı şalvarı birer birer ortadan kalktı. Kumral uzun saçları tıraş edildi, başına bir takke, arkasına bir cübbe giydi.

Günden güne onun pembe beyaz yanaklarına bir sarılık, bir süzüklük geldi; sakal salıverdi ve bir gün haber alındı ki Şeyh Efendi ondan bahsederken “Zâkir İsmail Efendi” unvanını kullanmış.

Bu haber İzmir’in içinde dolaştı. Herkes Keklik İsmail ismini unutarak ona bedel Zâkir İsmail demekte ittifak etti.

O güne kadar Şeyh Feyzullah Efendi’nin pek taraftarı görünmeyen Pehlivan Hüseyin ne zaman onu sokağın bir başından geliyor görse derhâl fesini, poşusunu düzelterek Menzilhane’nin önünde divan durur ve artık kerametine hüküm veren kalbinin bir hamlesiyle koşarak her defasında şeyhin iki ellerinden öperdi.

Temmuz 1921

RAMİZ HOCA

Otuz beş senelik bir mesafe arasından onun simasını tekrar yaşatmaya çalışırken her şeyden evvel hatıralarımın üstünde Ramiz Hoca'nın muammalı, esrarengiz hâli yüzüyor. Evet, o, her şeyden ziyade saklanmış hayat sayfalarıyla, hiç kimse tarafından layıkıyla keşfolunamayan ömrünün gizli kısımlarıyla merak uyandırır ve belki böyle bir tarafı belirsizliğin sisleriyle çevrili kaldığından olacak, siması o devrelerin genç nesilleri arasında hem cazibeyle hem de ihtiyatla anlaşılması şart addolunurdu.

Hemen daima perişan, âdeta kasıtlı bir ihmalle dolanmış beyaz sarığının altında yaşını saklayan yanık, esmer bir renk ve her tarafı aynı zamanda gören bir sinek gözü benzeri, hareketli gözleri, en basit işleri telaşla yapan, yürürken koşuyor zannolunan, cübbesinin etekleri daima havada çırpınarak oradan oraya seğirten bir faaliyeti vardı.

Hocalığına yegâne vesile de nasılsa bir aralık medreseden geçmiş olmasından bakiye kalan sarığından ibaretti. Zannetmem ki ilimle münasebeti Farsçada *Gülistan*'dan,¹ Arabide *Izhar*'dan² öteye geçmiş olsun. Bununla beraber onda rüştiye³ çocuklarını lal ve dilsiz bırakan bir düzgün ve güzel konuşma cesareti vardı ki ne zaman işlemeye başlasa etrafında

1 İranlı şair Sadi-i Şirazi (1210-1292) tarafından 1258'de yazılmış, İran edebiyatının en önemli metinleri arasında sayılan manzum, didaktik eser. Hükümdarların özelliklerinden ahlak kurallarına, sohbetin hikmeti ve dostluktan ihtiyarlığa varan çeşitli konularda düşünceler içerir. Dil, üslup ve ifade olarak dönemin söz ve yazı sanatlarının eşsiz örneklerinden sayılmıştır. (y.h.n.)

2 Arapça öğretiminde kullanılan genel bir dil bilgisi kitabı. (y.h.n.)

3 Ortaokul.

hep susulur; fakat pek âlimane bir ders dinleniyormuşçasına gözler bulanık, beyinler dağınık, anlayamamaktan ileri gelen bir şaşkınlığın içinde hürmete benzer bir his duyulurdu. Daha yaşlılar Ramiz Hoca böyle söylerken, ufak bir tebessümle baş silkerler, yan çizerler, daha fazla gülmemek için uzaklanırlar ve galiba gençleri saflıkla hayret etmelerinde serbest bırakmak için ses çıkarmazlardı.

Nereliydi, İzmir'e nereden gelmişti, buna pek ehemmiyet verilmezdi. Herhâlde vilayetliydi, galiba sahil kazaların birinden... Çeşme'den yahut Urla'dan. Böyle sarığıyla gelmişti, bir aralık İstanbul medreselerinde de bulunmuş olmalıydı. İnce ve şakrak sesiyle gazel söylerken, şarkı okurken rakip okuyucuları susturacak bir iftiharla payitaht musiki üstatlarının isimlerini yâd eder, onlardan ders aldığına dair fikirlerde bir şüphe uyandırırdu. Mazisini pek yoklamaya lüzum görmeyen halk, gençliğin kamuoyu, onu derhâl İzmir'in lazım olan bir uzvu yerinde addetmekte sakınca göstermemişti.

Ramiz Hoca'nın genç nesle hizmeti rüştiye öğrenciliğinden ta evlilik gecesine kadar devam ederdi ve o, bu hizmeti öyle hürmet ve şefkat dairesinde ifa eder, gençleri öyle koruyan, sakınan bir lalalıkla kuşatırdı ki âdeta onun refakati, gençler için korku ve tehlikelerden koruyan bir tılsım hükmünde kabul edilmek alışkanlık olmuştu.

Arasta⁴ içinde bir küçük dükkânı vardı, burada güya satçılık ederdi. Ara sıra kendisine götürülen dikiş makinelerini tamir ettiğinden de dem vururdu; fakat onun işlediğine nadiren tesadüf olunurdu. Daima dükkânda birkaç genç toplanır, ya onun tuhaf bir hikâyesi dinlenir yahut pes perdeden yeni çıkma bir şarkı talim olunurdu. İzmir'e gelen şarkıların ekserisi onun tamiri hiçbir zaman bitmeyen dört köhne saatin penceresinde melul melul beklediği dükkânından çıkarak etrafa yayılırdı.

4 Çarşı.

Asıl gençlere hizmeti eğlence tertibatında, bayram gezintilerinde, kır âlemlerinde olurdu. Baharda Karşıyaka bağlarında kuzu çevirmeye, enginar dolması yemeye mi gidilecek yahut, yaz gecesi mehtapta iki kayık birbirine karından bağlanarak Bahribaba'dan Kokaryalı'ya kadar bir deniz âlemi mi yapılacak derhâl bu işin tertibi ona havale edilirdi. Bayram haftası Tire köylerinde geçirilecekse, mesirde Manisa'ya gidilip orada iki üç gece kalınacaksa, koşu günü Buca alanına cemaatle gidilip bir kır ziyafeti çekilecekse, nar kesiminde Pınarbaşı'na kadar bir seyran yapılacaksa, rüştiye çocukları tatillerden evvel Halkapınar'a kadar götürülüp helva karılacaksa mutlaka işin başında Ramiz Hoca bulundurulurdu. İşin başında ne demek? Başından sonuna kadar bütün tertibatın eksenini oydu: Her şeye yetişir, her şeyi düşünür, ortaklaşa olacak gezintilerde paraları toplar, nevale düzer, tencerelerle tabakları tedarik eder, araba, kayık, tren ne lazımsa onları yoluna kor; herkesi bir araya toplar, ihtilafları halleder, nihayet eğlence yerine gelince, bir yandan kollarını sıvayarak kuzunun yanmamasına dikkat ederken öteden helvanın kıvamı geçmesin diye seslenir, oradan oraya seğirtirken fasıla karışıp hicazkâr kürdiden yeni şarkının ortasını okur, ara nağmesinde sıvışarak bir dakika sonra elinde yeniden doldurulmuş rakı şişesini getirip çocukların önüne kordu.

Böyle zamanlarda sarığıyla fesini, cübbesini bir ağaca yerleştirir ve önlem aldıktan sonra kaşla göz arasında kendisine de bir iki kadeh yuvarlamak iznini bahşederdi.

Bununla beraber içkinin o bir hassas ölçüsü cinsindendi ki ne zaman başların fazla tütsülenmesine başlansa derhâl herkesçe itiraz edilmeden itaat olunan sesi yükselir:

“Çocuklar! Artık içmek bitti, şimdi yemek zamanıdır...” derdi.

Ramiz Hoca'nın nezaretinde yapılan eğlencelerden hiçbirinde nahoş bir vakanın, kurallara ve terbiyeye aykırı bir

hadisenin yaşandığı görülmemiştir; onun için ne zaman onun namı verilerek bir müsaade talep olursa bütün babalar, analar hemen kabul ederdi.

Ancak... Evet, ancak onun hayatında esrar ile örtülü kalan bir parça vardı. Parayı nereden bulur, neyle yaşardı? Bunun için, onun ara sıra, bir söz dolayısıyla ağzından kaçan, memleketten gönderilmiş bir paraya dair bir cümlesi yeterli açıklama addolunarak pek eşilip değilmezdi. Sonra, gece hayatı... O dükkânının üstünde küçük, odaya benzer bir delikte barınır; lakin geceleri oradan sıvışıp meçhul yerlere gittiğinden ve bu sıralarda kılık değiştirdiğinden bahsolunurdu. Bıyıkları terlemiş gençlerin, Ramiz Hoca'nın bu gece hayatına ait esrarından bahseden çocuklara azarlamayla karışık çıkışları olurdu:

“Size ne? Nereye giderse gider!”

Sonra bunlar bir diğerine göz ucuyla bakarak sezdirmeden gülümserlerdi.

Yine bu çocukluk devresini aşmış delikanlılardan zaman zaman birine tesadüf olunurdu ki Ramiz Hoca'nın dükkânında, onunla baş başa, yavaş sesle bir dert anlatır gibiydi; bazen onun bu delikanlılardan biriyle Ermeni mahallesinde bir tabip evinden çıktığına, karşıda eczahaneye girdiğine, elinde bir ilaç şişesiyle sokağa saparak parmaklarının garip birtakım özel işaretleriyle bir şeyler tarif ettiğine rast gelinirdi.

Genç babaları, Ramiz Hoca'nın layığıyla anlaşılmayan dolaplarını kabul etmiş gibiydiler; hatta bir gün onun bu hâlinde şikâyet eden evhamlı saf kalplilerden bir babaya itibarlı ve düşünceli diğer bir babanın, “Gençlere bundan âlâ bir lala bulmak mümkünse o zaman söyleyin!” dediği işitilmişti.

Onun bu lalalığına son limit gerdek gecesini damat alayının icra saatiydi. Alayın önüne düşer, ilahicilere karışır, nihayet düğün evinin kapısında gence elini öptürdükten sonra onun

arkasına ilk yumruğu o vurur, artık vazifesine son bulmuş gözüyle bakardı.

Bir gece yine böyle bir güveyi alayından sonra Ramiz Hoca'nın yanında üç delikanlıyla -isimlerini de söylüyorlardı- Basmahane'den bir arabaya binerek Kemer'e doğru çalakamçı gittiklerini hikâye ettiler.

Yaşlılar aldırmadı, gençler gülümseyerek ses çıkarmadılar, çocuklar da onun gizli hayatının bir ucundan kalkan bu perde altında güya alenen bahsolunmaktan utanılacak birtakım hakikatler keşfetmişçesine sustular.

Bir gün sabahleyin Ramiz Hoca'nın dükkânı açılmadı, kepenge vurdular, penceresini taşıdılar, ses çıkmadı, niha-yet kırıp girmek lazım geldi ve onu ölmüş olarak buldular.

Bir müddet dükkânı kitli durdu, vârisi olmadığına kanaat hasıl olduktan sonra Beytülmal⁵ marifetiyle kalan eşyalarına el koyuldu. Dört köhne saat, bir kırık dikiş makinesi, bir alelade elbise ile daima giydiği cübbesi, şalvarı vesaire...

Bu arada bir de defterden bahsolundu. Anlaşılan bu defter Ramiz Hoca'nın bütün hayatının muammasını meydana çıkarıyor, onun neyle geçindiğine, özellikle gecelerini nerede geçirdiğine ikna edici açıklamalar getiriyordu.

O, sadece tefecilik edermiş ve bütün müşterileri... İşte zor olan nokta! Bunu nasıl ifade etmeli ki Ramiz Hoca'dan ağır faizle para kaldıran müşterilerin sıfatı, mevkii anlaşılсын ve aynı zamanda da pek fena bir şeyden bahsedilmiş olmasın?

Bu alışverişin gerçekleştiği yer işte Ramiz Hoca'nın o gece üç gencin refakatiyle bir araba içinde çalakamçı gittiğinden bahsolunan Kemer taraflarındaymış, İzmir'in bu meşhur demiryolu tarafları...

⁵ Devlet hazinesini temsilen çalışan kurum.

Defterde görülen isimler de mesela Elmas'ın evinde Eftelya, Şaşı'nın evinde Öridikya, Şişko'nun evinde Aspasya vb. gibi şeylermiş.

Bu defterden bahsolununca bütün İzmir'in ağzını geniş bir tebessüm açtı; fakat kimse bundan alenen bahsederek onun hatırasını rencide etmeye lüzum görmedi. Hatta rivayet ederler ki hatırlı ve felsefe sahibi zat, “Yazık oldu! Çocuklarımıza onun kadar ilgili bir lala bulmak mümkün olmayacak,” diyerek herkesin kalbinde gizli üzüntüye bir tercüman olmuş.

Temmuz 1921

ALTIN NİNE

Bugün çocukluktan uzaklaşmış, vaktiyle görülen bir rüyadan kalma dağınık bir küme, sis kabilinden belirsizliğe boğulmuş hatıralar arasında Altın Nine'yi araştırırken onun solgun, süzük, ince hayalini bir bulutun arasından sıyrılıp uçuyor görüyorum. Gözümün içinde bazen sarı ve zayıf siması; ipek kadar yumuşak, daima itina ile kınalanmış saçlarının hâlâ bir gönül alıcı bir edayla alınına dökülen lüleleri altında açık mavi gözleri; hatta kıyafeti, bir türlü zarafetten vazgeçememiş bir incelik özeniyle kibarane, vakurane kıyafeti; elinde amber tesbihi, evin mutfak tarafına giden odalar sırasını bahçeden ayıran yumurta taşlarıyla döşeli uzun yolunda, her sabah namazından sonra duasını okuyarak, aşağı yukarı salınışını, bütün bu tafsilatı görüyorum. Sonra onun hayali etrafında toplanmış birçok hatıraları; ufak tefek, kırık dökük, belki manasız fakat bana uzak senelerin yalnız tatlılıkları kalmış bir zamanını bir an için tekrar yaşatarak dudaklarıma mesut bir tebessüm getiren ruh okşayıcı şeyleri görüyorum. Bazen de hepsi birden artık bir daha tekrar doğmayacakmışçasına hafızamdan siliniyor. "Altın Nine kimdi?" diyorum ve hiç cevap veremeyerek donuk bir beyinle, bu ismin vücudunu beyhude yere arıyorum.

Gerçekten Altın Nine kimdi, onu tamamen bilmiyorum. Evimizin daimi bir misafiri, ailenin nasılsa gelip katılmış bir ilave parçası... Nereden gelmişti, nasıl gelmişti, esasen kimdi, bize nispeti neydi? Nasıl olup da bunları merak etmemiş, öğrenmemiştim. Eminim ki benimle beraber o zaman aile çocuklarından hiçbiri bunu soruşturmaya, anlamaya lüzum

görmemişti. Biz, onu bize görünen şekliyle, bize tanıtılan şekliyle almış, böylece kabul etmiştik.

Herhâlde akrabadan değildi. Uşak'tan ara sıra İzmir evine gelen bütün aile efradına karşı onun uzak duran, kasıtlı olarak ayrılan, hatta biraz çatınan bir hâli vardı ki onun oradan bile olmadığına beni ikna ediyor. Kulaklarımın içinde bakiye kalan sesin akislerini, şiveli telaffuzlarını, biraz mırıldanmaları, biraz yanık nağmeleri düşünürken belki Kütahya'dan, belki Bursa'dan gelmiş olacağına hüküm veriyorum. Herhâlde, onun evde bir özel bir ehemmiyeti, bir müstesna mevkisi, aile sofrasında seçkin bir yeri vardı. Dedemle ninemin emir vermeye alışık dik seslerinde bile ona hitap ederken yumuşayan bir hâl hissederdik. Beyaz saçlarıyla büyük amcaların, büyük dayıların, yaşlanmış halaların, teyzelerin bayramlarda onun odasına kadar giderek el öptüklerini görürdük. Evin dâhili hizmetlerinde de onun faal bir müdahalesi vardı ki ekseriyet üzere bizleri, evin çocuklarını onun aracılık etmesine müracaata mecbur ederdi.

Onun mevcudiyetini kuşatan bu saygınlık bize tesir etmekten uzak kalmamıştı. Bizler, evin çocuk denecek yaşta bulunanları, bir sürü teşkil ederdik. İrili ufaklı kaç kişiydik, yarabbi! Ve heyhat! Kaç kişi kaldık!

Erkek kız, arada mevcut akrabalık bağları pek ayıklayamayarak, amcalar, yengeler, teyzeler, kardeşler, karmakarışık, bazen bir yeğen bir haladan daha büyük, bazen aile zincirinde ikinci mertebeyi işgal eden biri üçüncü kuşağa mensup birinden daha küçük, sekiz on kişiydik. Ara sıra hariçten gelenlerle bunun iki misline ulaşmış olurduk. Evin mermer avlusu, yukarı katın damı, bahçenin meydanı bu sürünün taşkın hareketlerini taşımaya yetmez ve ekseriyet üzere gü-rültü, patırtı, içeriden öfkeli bir sesin, “Çocuklar!” tehditkâr seslenişini davet ederdi. Bu çocuk alayının arasında yaşları, mevkileri tayin eden iki tabir vardı: Küçükler büyüklere, yaş mertebelerine göre, “ağabey” yahut “abla” derlerdi; bu

unvanlarla bütün akrabalık muammalarının dolaşık iplikleri bu çocuk beyinlerinde sade ve düzgün bir örgüye dönüşmüş bulunurdu.

En gürültülü, en kavgalı zamanlarda, pencereden tekrar tekrar savrulan, “Çocuklar!” tehditkâr seslenişiyle bastırılmayan çılgın boğuşmalar arasında bile, “Altın Nine geliyor!” denilince bütün kalkmış yumruklar iner, kükreyen çeneler kilitlenir, tırmalamaya hazırlanmış pençeler yanlara düşer, dağınık saçlar toplanır, yere düşmüş fesler alınıp giyilirdi ve hep birden susarak bir kenara sıralanır, dizilirdik.

İçeriden, “Çocuklar!” diye tehdit eden ses, büyükannenin sesi, her vakit affa meyilli, ancak pek icap ettikçe resmen müdahaleye üşene üşene karar vermiş ve bir dakika sonra müdahalesini, onun durum ve sebebini unutan bir sestti. Biz bunu tecrübeyle bilirdik, onun için pek aldırılmazdık. Altın Nine’nin hayali öyle değildi. Derhâl onun gelişi, hatta gelme ihtimali, bizi dondurmak için kâfiydi.

Sebebi? Bunu bilmiyorum. Onun bir cezalandırma hakkı yoktu, hatta kendisine verilmiş olan bu hakkı almak için bir teşebbüsü vaki bile olmamıştı; fakat bilinemez, onun tebesüm eden vakarından, suçluları cezalandıran sitemkâr bir bakışından, mazlumlara sabır tavsiye ederek onları teselli eyleyen şefkatli bir hitabından, yamulmuş fesleri düzelten elinin, kanamış bir kulağı silen mendilinin, dağılmış bir saç örgüsünü düzelten parmaklarının temasından öyle bir tatlılık, insanı büyüleyen ve sakinleştiren öyle bir şefkat boşanırdı ki derhâl bunun sihirli tesiriyle hiddetle söner, gözyaşları diner, somurtkan çehreler gülümserdi.

O zaman etrafında bir halka olurduk ve hep bir ağızdan davayı görmeye başlardık. Küçükler büyükleri itip ona daha yaklaşıp, büyükler küçüklerin ağzını kapayıp söz hakkını kendilerine alıkoymaya çalışarak hep birden söyler, haklıları, haksızları meydana çıkarmak isterdik.

O, hiç kimseyi susturmaz, herkesi dinliyor görünür, kiminin çenesini okşayarak, kiminin yanağını sıkarak birine sökülmüş gömleğini gösterirken diğerinin sallanan düğmesini yoklayarak dinler, dinler, herkese hak verir, herkese iltifat eder, herkesi sever, ellerinin saçlarda dolaşan bir yüceltici temasıyla bütün küçük başlara bir genel affedişin bağışlayıcı yağmurunu serperdi. Ve böyle kavga biter, şamata durur, herkes barışmış olurdu.

Bir gün fevkalade mühim bir vaka oldu.

Altın Nine unvanı öyle saygıyla kuşatılmış bir şeydi ki cvin havasında efendilerden, hanımlardan başlayarak, çocuklardan dolaşarak, hizmetçilerin lisanına kadar hep bir yüceltme ahengiyle yâd edilirdi; güya etrafında bir kutsal halka uçuşan kelimelerden biriymişçesine Altın Nine derken seste bir saygıyla eğilme hasıl olurdu ve bu kendiliğinden, düşünmeden, istemsiz olarak böyleydi.

Bir gün yine bir heyecanlı oyundan sonra bir kavganın neticesinde bir kaza oldu. Büyük pederin kristal, galiba gayet kıymetli bir nargilesi kırıldı. Bütün mesuliyet sürünün en hırçın, en haşarı, en afacan bir üyesine aitti. Biçare kız! Onun hatırasına hürmeten asıl ismini burada zikretmeyeceğim, yalnız aramızda meşhur olan lakabını yâd edeceğim: Ateş...

Ona zaten hep bu ismi verirdik; fakat asıl ismin mucidi, büyük pederdi. Bu isim ona o kadar yakışır, onun mizacını o derece sıhhat ve isabetle tasvir ederdi ki artık aramızda kendisine başka isim verilmezdi. Yalnız Altın Nine ona -galiba incitmemek, kırmamak için- kendi ismiyle hitap ederdi. Zaten, hep dikkat ederdik, en ziyade incelik ve şefkatle muamele ettiği, daima koruyup kolladığı oydu. Fakat bu sefer kabahat o kadar bariz, cürüm öyle aşikârdı ki, ortada mermer avlunun şurasına burasına parçaları serpilen kristal nargilenin karşısında artık onu himayeye imkân yoktu. Biraz da Altın Nine öfkesine mağlup oldu, kızı omzundan yakalayarak

kendine doğru çekti. Hep bekliyorduk. Acaba birinci defa olarak Altın Nine'nin elinden bir şamar mı çıkacak diye, nefesler tutuk, bekledik. Hayır! Şamar değil, yalnız biraz eğildi ve sert bir sesle kızın yüzüne şu tehdit cümlesini fırlattı:

“Akşam dedene sen cevap verirsin!”

İşte o fevkalade mühim vaka bu dakikada oldu. Ateş, utanıp başını eğeceğine kötümser bir silkintiyle omuzunu Altın Nine'nin elinden kurtardı ve bir kedi hırçınlığıyla kabarak Altın Nine'nin solgun, süzük, sarı simasına, müthiş bir hakaret coşkusıyla:

“Sus! Bakır Nine!” dedi.

Donduk! Hep, evvela, layıkıyla anlayamayarak bir diğermizin yüzüne bakiştık, güya birden ortada bir gülle infilak etmişti. Altın Nine hiç sesini çıkarmadı, dik bir bakışla Ateş'e baktı ve dönüp amber tesbihini çeke çeke, yavaş yavaş yürüdü.

Bu vakadan sonra Altın Nine bir seneden fazla yaşadı, lakin bir gün yanılıp da Ateş'e bir kelime söylemedi ve ne vakit kızı affettirmek için yanına götürseler elini vermeye rıza göstermedi.

Bir gün, “Altın Nine hasta!” dediler, bir hafta sonra, “Altın Nine ölecek!” sözü evi dolaştı, çocukları odasına salıvermediler, nihayet bir sabah, “Altın Nine öldü!” haberiyle uyandık. Ve bizi, Ateş de beraber, odasına götürdüler. Karyolasında kaldırılmış cibinliğinin altında, çenesi bağlanmış, yüzü sapsarı, upuzun yatıyordu. Onun yanından birer birer geçtik.

O zamana kadar para olarak ne biriktirmişse hepsiyle Hattuniye Camii'ne bir halı satın alınması için vasiyeti vardı. Bundan başka bir de çekmece çıktı. Bunu büyükpeder açtı. İçinden dört kese çıkardı. Her birinin üstünde bir yazı vardı: Fukaraya, kızlara, uşaklara, çocuklara...

Büyük peder, “Çocuklar buraya gelsinler!” emrini verdi. Zaten orada hazır bulunmayanlar da geldikten sonra kesenin içinden kâğıt parçalarına sarılı ve hepsinin üstü çocukların isimleriyle yazılı birer küçük şey çıkardı, birer birer isimleri okuyarak herkese dağıttı.

Bütün çocuklar halka olmuş, elimizde Altın Nine’nin bu hediyesiyle fakat onu açmaya cesaret edemeyerek duruyorduk. Keseden son kâğıt da çıktı, büyükpeder:

“Ateş! Bu da senin. Hem bak sana Altın Nine birinci defa olarak Ateş demiş,” dedi. Sonra hepimize bakarak ilave etti:

“Açın bakalım, sizlere ne bırakmış?”

Titrek parmaklarla kâğıtları açtık, hepimizin elinde birer beşi bir arada altın vardı, gözlerimizde birer tebessümle bakı-şıyorduk. Yalnız Ateş hiddetle avucunu sıkıp çıkan şeyi gös-termemeye çalışıyordu. Büyükpeder ona hitaben:

“Avucunu aç, göster,” dedi.

Ateş, yumruğunu uzatarak açtı, onun avucunda da koca bir bakır kuruşluk vardı.

Temmuz 1921

KIRDA AŞK

İzmir'in bu iki güzel genci hiçbir zaman dost olmamışlardı; hatta ömürlerinde tek bir kelime bile alıp vermemişlerdi. Buna başlıca bir sebep yoktu, sevişmezlerdi, o kadar... Sevişmeyince söyleşmeye de lüzum görmemişlerdi. Bununla beraber bir diğerinden çekinme kaidesine dayanan bu hâlde husumete, düşmanlığa benzeyen bir mana da aramak abesti.

Süleyman, İkiçeşmelik'ten, Mehmet Çorakkapı'dandı; kışı kendi mahallelerinde geçirdikten sonra yazın Karşıyaka'ya, kulelerine geçerlerdi. Kışın mahallelerinin uzaklığından dolayı pek kolaylıkla sürdürmek mümkün olan bu söyleşmemek usulü yazın bağlarının komşuluğundan dolayı biraz zorlaşmış olurdu; fakat esasen babalarının bir komşuluk kavgasıyla başlayan çekememezlik, iki köşkün sakinlerince alışılmış bir hâl olduğundan ara sıra tesadüf edilen güçlüklerle rağmen Süleyman ile Mehmet, Karşıyaka'nın Soğukkuyu yolunda bağlarını babalarından nasıl miras almışlarsa birbirinden manen uzak kalmak siyasetine de öylece vâris olmuşlardı.

Bu usulü mertçe tatbik ederlerdi, hiçbir zaman dost olmaya lüzum görmeyen bu iki genç düşman olmaya da yakışmayan bir alçaklık hükmünde bakmışlardı ve ne zaman birinin yanında diğeri övülse veya yerilse söze karışmazlar, işitmemezlikten gelirlerdi.

Bu usulü değiştirecek bir hadise oldu:

Bir yaz Süleyman’la Mehmet bağlarına gelince Karşıyaka’da yeni bir şöhretin görüldüğünü haber aldılar: Kuşadalının Salime.

Bu, on sekiz yaşlarında, kumralla sarı arasında, ekseriyet üzere taranmamış saçlarının üstünde gevşek bağlanıvermiş örtüsünün uçlarını salıvererek hemen açık denecek bir kıyafette, altında bir gömlek olduğundan pek şüphe edilecek pembe basma entarisini kısmen örten önü açık mavi yeldirmesiyle, çıplak ayaklarıyla, Karşıyaka’yı bir baştan bir başa dolaşan, başına buyruk, yaşına rağmen henüz çocuk, bir genç kızdı.

Güzel miydi? Güzel denecek kadar belirgin şartlara sahip olmamakla beraber onun güneşten yanmış çehresinde daha parlak görünen gözleri öyle bir sevincin ışıltılarıyla parıldardı ki bütün vücudundan taşan zinde bir gençliğin güneş ve toprak kokuları neşreden körpeliklerini dayanılmaz bir cazibe ile aydınlatırdı. Onun için babasıyla beraber Kuşadası’ndan gelip köyde yerleşince, bütün Karşıyaka civarı gençleri “Kuşadalının Salime” diye lakap taktıkları bu genç kıza ısır-mak hevesi veren bir iştihayla bakmaya başlamışlardı.

Babası İskele civarında bir dükkân açtı; Salime de bahçe bahçe, kolunda sepetlerle dolaşır, şuradan buradan babasının dükkânına satılacak sebze, meyve taşırdı.

Ona laf attılar, bağlara giderken onun peşini kolladılar, yolunu kestiler, aldırmadı, pek cesaret edenlere bir bakışı, çingirak sesi kadar şuh kahkahasını suratlarına bir fırlatışı vardı ki derhâl küstah kelimeleri durdurur, cüretkâr elleri tutardı.

Üç beş delikanlının birden latifelerine maruz kalışları oldu ki onu katiyen yıldırmadı; hep o kahkahasını salıvererek, yolunu kesmeye kalkışan kümelerin arasını yararak, ne uçları sarkan örtüsüne ne etekleri savrulan yeldirmesine bir haddi aşan elin temasını mümkün bırakmayan gözü pekliği-y-

le, korkusuzluğuyla, ince basma entarisinin altında göğsünün dik küreleri alay eder gibi titreyerek geçer giderdi.

Kuşadalının Salime’de asıl gençleri büyüleyen sesiydi: O bir kere köyün meskûn mahallelerinden çıkıp da Soğukkuyu taraflarını tutunca derhâl tiz ve saf sesinin neşeli dalgalarını salıverirdi. Etrafına bakmayarak, kulenin pencerelerinden çıkan başlara, bağların çitlerinde görünen feslere aldırmayarak, güya kendisini işiten yokmuşçasına, gözleri havalarda, çıplak ayakları yolun tozlarını kaldırarak dizlerine kadar bulanırken, o gür sesinin bütün oynaklıklarını sarf ederek en tiz perdelerde türkülerini söylerdi.

“Salime biraz dur da dinleyelim!” diyen olurdu, o geçer giderdi. Bağlardan ona dallarıyla beraber kiraz atarlardı; bunlar güya insan ellerinden değil gönüllerden gelmişçesine eğilir alır, etrafına bakmadan ve bir saniye durmadan yoluna devam ederdi.

Biraz deli miydi? Belki...

Köyün delikanlıları bu şüpheyi öğrenince artık Salime’nin arkasına düşmekten, peşini kovalamaktan vazgeçtiler, hatta ısrar edebilecek olanlar da ara sıra yine onu kollamak heveslerini hissedenler, “Bırak be, Allah’ın zavallısını!” derlerdi. Bir masumun kanına girip de ne olacak sanki? Köyün içinde ötüp dursun.

Böyle, birden, köyün gençleri bir gizli anlaşmayla onun, başka bir şeyi olamayınca, âdeta koruyucusu oldular. Gizlice rivayet ediliyordu ki bir gün içlerinden en inatçısı Salime’yi bir تنها yol köşesinde kıstırmış ve üzerine doğru yürümüştü. Kız onun gelişindeki manayı anlayarak fakat türküsünü kesmeyerek birden durmuş, kollarından sepetleri indirmiş, ta göğsünden, iki memesinin arasından ince ve uzunca bir bıçak çıkararak, gülen gözlerle karşısındakine baka baka, bir değnek parçasını güya yontmaya başlamıştı.

Bir rakı âleminin sohbete sevk eden galeyanı esnasında yine o genç tarafından nakledilen bu hikâyenin de Kuşadalının Salime hakkında, görüneni değiştirmeye büyük bir tesiri olmuştu.

Süleyman’la Mehmet bağlarına hemen aynı hafta içinde göç ettiler, ikisi de Salime’yi aynı zamanda tanıdılar. Salime de onların bağlarının önünden geçerken hep öyle bakmayarak, gözleri havada, sesinin gür taklalarını güneşin çağlayanlarına fırlatarak, ikisini de gördü ve aldırmayarak her zaman ki gibi çekinmeden ilerledi.

İki genç, kızın hikâyesini arkadaşlarından dinlediler; fakat şehrin kolay aşkılarıyla doymuş bu İzmir delikanlıları Salime ile meşgul olmaya pek lüzum görmediler.

Bir gün, Mehmet güneşin kızgın ışıkları altında bağ çubuklarının dibini çapalarken uzaktan yine Salime’nin sesini işitti. Bu ses, o kadar güzel, o kadar gençti ki bütün söylenen türküleri kendine mahsus bir vahşi edayla mırıldanmasına rağmen onu da diğerleri gibi cezbediyordu; başını kaldırarak, çapayı bırakarak dinledi. O yavaş yavaş yaklaşıyordu. Bağın hizasına gelince sustu. Sonra birdenbire ta onun çiti önünde tekrar başladı:

*Karşıdan geliyor bin beş yüz atlı
İçinizde var mı Mehmet adlı*

Mehmet âdeta yüksek sesle:

“Bu, bana mı taş?” dedi.

Salime âdeta gecike gecike yürüyordu. Türküyü söylerken şarkının bazı yerlerine ilaveleri vardı. “Karşıdan geliyor...” dedikten sonra çapkın bir edayla, “Aman aman,” diyor, sonra birinci mısradan atlarken, “...bin beş yüz atlı”yı müteakip bir “civanım” hitabını koyuyordu. Mehmet gülümsedi, yine eğilerek çapasını aldı. Ertesi gün, yine aynı saatte onun se-

sini işitince yürüdü, yolun kenarına kadar gitti. Salime yine onun bağına varınca yine o türküsüne başladı. Ve bu defa, “Aman Mehmet adlı,” derken parlak gözlerinin âdeta sarhoş bir bakışıyla Mehmet’in yüzüne baktı, sonra iki parmağının arasında bir kiraz tanesini dudaklarına kadar götürerek dişlerinin keskin bir darbesiyle ısırđı.

Mehmet:

“Ooo!” dedi, “Kız hiç öyle anlattıkları kadar vahşi değil. Bu âdeta bize sarkıntılık...”

Üçüncü gün yine aynı saatte, yine o çitin kenarına çıktı, yine Salime o türküsüne başladı, yine elinde kiraz vardı; fakat bu defa bir saptaki kiraz vardı, birini kendi dudaklarına götürdü, diğerini Mehmet’e fırlattı.

Dördüncü gün Mehmet ona:

“Gelsene...” dedi. Ve cesurane geldi. Kaşlarını çatarak, başını silkerek:

“Ne var?” dedi.

Mehmet:

“İçeriye gel!” dedi. Genç adam titriyordu. Boğazını kuru-tan bir heyecanı vardı. Salime:

“İşte!” dedi ve ikisi beraber bağa girdiler. Bir kelime söylemeden, ta kulenin kenarına, gölgeliğe kadar yürüdüler. Mehmet oturdu, arkasını duvara verdi, elini yere vurarak:

“Sen de gel, şuraya otur ama türkü söyleme! Kimse işitmesin!” dedi.

Salime sepetlerini yere koydu, Mehmet’in yanına oturdu, küstah bir bakışla ona gözlerini kaldırarak:

“Oturdum!” dedi.

Bu gözlerde genç adamı sersemlendiren bir ışıldaklık vardı. İkisinin de vücudundan güneşle toprak karışımı dencbilcn

bir taze ve sıcak gençlik kokusu çıkıyor, onları aynı hararetin buğusuna sarıyordu. Salime'nin elinde yine çift bir kiraz vardı. Mehmet onları göstererek:

“Bu ne olacak?” dedi. Salime yine kirazın birini kopardı, dişlerinin arasına aldı, diğerini ona uzattı. Mehmet göğsünde bir tıkanıklıkla:

“Öyle olmaz,” dedi, “dudaklarını ver...”

Salime kirazını, yarı yenmiş, attı ve dudaklarını uzatarak:

“Al!” dedi.

O zaman dudak dudağa yapıştılar. Bir dakika öyle, ruhları askıda, kaldılar. Sonra bir uçuşumun kenarında yuvarlanmak üzereyken Mehmet bir soluk içinde ona bir kelime ile sordu, o başının bir tasdik işaretiyle, “Evet!” dedi. O zaman Mehmet bu atılacak adımdan irkildi. Salime'yi sadece kendisine çekerek göğsüne yapıştırdı:

“Gel, seni böyle seveyim!” dedi. Salime anlaşılmayan bir homurdanışla:

“Neden sanki? Öyle de böyle de bir gün olacak, değil mi?” dedi. Mehmet pek anlamayarak:

“Ne söyledin?” diye sordu, o, tekrar etmedi fakat öyle daha sokularak, dudak dudağa, göğüs göğse, uzun bir zaman, hep birbirinin toprak ve güneş karışık rayihasını teneffüs ederek durdular. Bu günden sonra her gün âdet oldu. Mehmet'le Salime burada buluşurlardı, o Mehmet'e daha ziyade yapışır, onun ince basma entarisinin altından yuvarlaklaşan sinesi delikanlının önü açık gömleğinin üstünde daha ziyade kalır fakat daima arada bir vesvesenin perdesi gerilmiş dururdu ve her gün Salime biraz daha artan bir dargınlıkla sepetlerini alır, artık susarak tekrar yola düzülürdü.

Bir gün o bağı önünden Mehmet'e bakmadan geçti. Mehmet seslendi, aldırmadı. Mehmet ehemmiyet vermek istemeyerek:

"Kız, bize dargın," dedi. Ertesi gün yine o geçerken Mehmet evvela sesini çıkarmamak kararındaydı, sonra dayanamayarak:

"Kız gelsene!" dedi. O işitmedi. Bugünden sonra iş inada bindi.

Artık Mehmet'e aldırış etmedi, hatta onun yolunu beklemeyi, günlerce birbirini görmeyerek dargın durdular; fakat şimdi Mehmet'in hayatında bir şeyin noksanı vardı ve çapasını yaparken, bağlarına bakarken alnında bir leke, dudaklarında bir kahr belirmişti.

Bir gün onun sesini işitti; fakat uzaktan... Dikkat etti, yine o türküydü; lakin bu defa ikinci mısradaki bir isim değişikliği vardı:

İçinizde var mı ... Süleyman adlı

deniyordu. Birden Mehmet'in yüreğine güya bir hançer saplandı. O gün akşama kadar çalışmadı. Ertesi gün yolunu bekledi, o, geçerken, "Sesini işitirsem sana gösteririm!" dedi. Kız aldırmadı ve hemen iki adım öteden başladı. Yine o türküsüne başladı ve salına salına, örtüsünün uçlarıyla yeldirmesinin eteklerini savura savura yürürken yine türküsüne Süleyman ismini koydu.

O zaman Mehmet'in başından bir cinnet dumanı geçti, fırladı; Salime'nin arkasından seğirtti, ona yetişmek üzereydi, karşısında birdenbire Süleyman'ın geldiğine dikkat etti.

O vakit Salime yolun kenarına çekilerek durdu.

Mehmet'le Süleyman birbirine yürüdüler ve tam karşılaştınca Süleyman sert bir sesle sordu:

"Kıza ne sataşıyorsun?"

“Senin üstüne ne lazım?”

Birinci defa olarak bir diğetine söz söyleyen bu iki komşu gencin seslerinde bir kamçıl原因 aşığılama ifadesi vardı.

Süleyman:

“Ona dokunanı ben bin kere pişman ederim,” dedi.

Mehmet:

“Ben de işime karışanın canını yakarım!” demeye kalmadı, Süleyman’ın eli Mehmet’in yüzüne bir tokatla inerken Mehmet, Süleyman’ı gırtlğıından yakaladı.

O vakit Salime yolun kenarına oturdu. Ve kirazlarını yemeye başladı, horoz dövüşü seyreden bir çocuk neşesiyle boğuşan delikanlılara gülererek bakıyordu.

Onlar bir kelime söylemeyerek boğuşuyorlar, iki boğa kuvvetiyle bu genç ve dinç vücutlar adalelerinin bütün güzelliklerini gösteren bir çabayla çarpışıyorlardı. İkisi de denk kuvvette gibiydiler, bir aralık Süleyman mağlup olur göründü, sendeledi, o zaman Salime onun bir elini kuşığı arasından bir şeyi çıkarmaya teşebbüs ediyor gördü. Derhâl anladı. Süleyman bıçağını çıkarmaya çabalıyordu, o zaman vahşi bir kurt çevikliğiyle yerinden fırladı, onlara koştu, tam Süleyman’ın kınından çıkan bıçağı güneşte parıldayarak farkında olmayan Mehmet’in sırtına inmek üzereyken Salime orada bulundu, ikisinin arasına girdi. Ve nasıl oldu bilinemez, Süleyman’ın ince bıçağı Mehmet’in sırtına değil Salime’nin göğsüne saplandı.

O vakit üçü de birbirinden ayrıldılar. İki genç şaşkın, birden ayrılarak fakat bir kelime telaffuz edemeyerek solu-yu soluya bakıyorlardı. Salime yere düştü, dudaklarında bir tebessüm vardı. Süleyman’ın elinden kanla kaplı bıçak yere düştü.

O zaman kesik kesik Salime ona:

“Bıçağının kınını bana ver,” dedi ve göğsünden kendi bıçağını ona atarak ilave etti:

“Anladın ya, ben kendi kendimi vurdum; Mehmet’in derdinden! Hemen siz de imdada koştunuz ama iş işten geçti. Süleyman, sen şimdi etraftan adam topla da onlara da işi anlatayım...”

Süleyman şaşkın şaşkın uzaklanırken o kendinden geçiyor, güzel parlak gözlerine bir bulut çöküyordu. Sonra Mehmet’e baktı, yavaşça:

“Bana gel!” dedi. Mehmet onu kucaklayarak çeke çeke yolun kenarına kadar götürdü. Çitin dibine oturdu, Salime ona yaslandı, sonra daha yavaş:

“Dudaklarını bana ver,” dedi, “hani eskisi gibi. Daha kimse gelmeden biraz daha senin olayım...”

Ve dudak dudağa gelince, baygın, bitkin sesiyle:

“Senin olamadan ölüyorum, neden sanki istemedin?” dedi ve artık dudaklarını çekerek, etraftan koşanlara söylenecek şeyi düşünerek bir kelime ilave etmeksizin sustu.

Bu faciadan sonra Mehmet’le Süleyman dünyanın en iyi dostları oldular ve hiç kimseye kendi kendini vuran Salime’nin hakikatte nasıl olup da öldüğüne dair tek bir kelime söylemediler.